BLAGA

dor și eternitate

de MARIN BUCUR

CONTEMPORANUL NOSTRU

EDITURA ALBATROS

CONTEMPORANUL NOSTRU

CONTEMPORANUL NOSTRU

859.
B 56B

LUCIAN BLAGA

Dor și Eternitate

DE

MARIN BUCUR

53930

EDITURA ALBATROS

COPERTA COLECȚIEI:
GH. MARINESCU

Argument

Volumul acesta, cum este lesne de înțeles, urmărește o idee-structură. Greșit ar fi să se creadă că tema ce mi-am ales-o ar absolutiza, prin definiție, opera lui Blaga. Dimpotrivă, în viitor, chiar în colecția de față se va putea relua analiza și prezentarea altor aspecte definitorii ale creației lui Blaga: istoric și mitic; ethos și eros *etc., exegeză perpetuă, deschisă modalităților și complexității unei opere care implică o receptivitate critică lucidă și creatoare. Lipsa unor poezii sau chiar cicluri de poezie nu trebuie, deci, să mire pe nimeni, întrucît ele nu s-au circumscris viziunii noastre critice integrate acestei teme.* **M. B.**

Dor și Eternitate

Dorul este și al lui Eminescu și al lui Blaga, cum fusese și al doinelor și baladelor populare. El nu se învață și nu se însușește din manuale. A trăi în ființa acestui neam înseamnă a putea să-l simți în adîncul său. S-a făcut altădată caz de acest cuvînt și s-au scos din el înțelesuri exagerate, tendențioase, ce nu aveau nimic comun cu firea poporului nostru. S-a mers pînă a se crea o formă de misticism laic, dîndu-i-se sensuri vagi, ușor oscilabile spre speculația politică. Dorul nu este o invenție orgolios românească, cum spleenul nu este o invenție englezească. Cînd T. Vianu a renunțat să-i mai caute cuvîntului dor *corespondențe în limbile străine, a mărturisit nu unicitatea unei stări, ci a unui* ce *infinitezimal pe care noi înșine ni-l identificăm, cunoscîndu-ne și care altora le pare un simplu sentiment numit cu un cuvînt mai dificil. Dorul poetului anonim este, însă, și dorul lui Eminescu și al lui Blaga. Ei pot fi înfrățiți, cu dorul, ei pot fi indentificați, pot fi cunoscuți din care parte a lumii au venit. Dorul lui Blaga are ca și la Eminescu un ecou de durată a trăirii. Este un fel de ecou ce se amplifică la nesfîrșit în sufletul nostru, o erupție în lanț constant, este o abandonare de sine în departele fanteziei. Este întîi* dorul *de ducă, de ieșire, de peregrin în necunoscut, sete*

de nou, chemarea himerei, alergarea după iluzia Mecăi ca în poemul macedonskian. Sufletul poetului este mînat de dor şi rătăcit de el pe un alt tărîm:

„Soarele în răsărit — de sînge-şi spală-n mare
lăncile, cu care a ucis în goană noaptea
ca pe-o fiară.
Eu
stau pe ţărm şi — sufletul mi-e dus de-acasă.
S-a pierdut pe-o cărare-n nesfîrşit şi nu-şi găseşte
drumul înapoi".

(La mare)

Dorul care arde, luminează calea lungă a speranţei, trecînd peste efemer şi circumstanţial. În chemarea femeii, cuvîntul implică nevoia de regăsire a fiinţei noastre într-o altă durată. Cîntecul iubitei este ca al Isoldei, aspiraţie de total, de veşnicie prin dragoste. Dorul e însăşi cîntecul cu care clipa se salvează în etern:

„Femeie,
ce mare porţi în inimă şi cine eşti?
Mai cîntă-mi înc-odată dorul tău,
să te ascult
şi clipele să-mi pară nişte muguri plini,
din care înfloresc aievea—veşnicii."

(Dorul)

Dorul intră în categoriile existenței noastre. Dispariția sa este o despărțire de timp, de viață. Dorul este pulsul adînc al trăirii. A lipsi dorul înseamnă în poezia lui Blaga, a nu mai avea dreptul regnului solar. Dorul este tinerețe, visare, neliniște. Este mereu așteptarea unui început:

„O toamnă va veni și-o să-ți despoaie
de primăvară trupul, fruntea, nopțile și dorul
și-ți va răpi petalele și zorile
lăsîndu-ți doar amurgurile grele și pustii".
(O toamnă va veni)

La Blaga dorul redevine o stare complexă și impenetrabilă: vrajă, euforie, damnare. Natura se aprinde voluptuos, eutanasiastic. Apare zidul de gheață al timpului. Amintirea este prezentă și dragostea nu poate fi ștearsă. Introspectarea lucidă nu temperează clocotul vulcanului. Dorul plutește în aerul încărcat de lumini și de mistere. În Veniți după mine, tovarăși *din* Pașii profetului, *poezie de explozie orgiastică, de chiot bachic pentru a amorți durerea, de amestec de bucurie și de tristețe, se lasă posterității drept podoabă relicva conștiinței, din care să se servească elixirurile:*

„Veniți lîngă mine, tovarăși! Ca mîne-o să mor,
dar vă las moștenire,
superbul meu craniu, din care să beți
pelin
cînd vi-e dor de vieață,
și-otravă
cînd vreți să-mi urmați! — Veniți după mine, tovarăși!"

Dar dominant este dorul ca stare germinativă de viață, de sensualism teluric. În natură și în om se află o încărcătură de vitalitate aprinsă. Tabloul este al unui bucolism stilizat. Scena este aidoma acelora din doine, fabula are însă un conținut pannesc. Este o slavă a lutului din noi care arde, a farmecului carnal. Lucian Blaga sanctifică minunea lui Eros, dă dragostei un transfer de spiritualitate, de minune cosmică. Toropirea iubitului în lanuri este o formă de moarte plăcută. Se naște în cîntecul femeii:

„Eu zac în umbra unor maci,
fără dorinți, fără mustrări, fără căinți
și fără-ndemnuri, numai trup
și numai lut.
Ea cîntă
și eu ascult.
Pe buzele ei calde mi se naște sufletul."

(În lan)

Conceptul de dor va suferi o mutație structurală a înțelesului său primar, oricît de nuanțat părea el[1]. *Dorul era o boală, o tînjire, o lingoare a inimii, o zacere de dragoste, de dulce tristețe, precum în Eminescu. Este o* boală, *dar o suferință mocnită și prelungă a spiritului, o pasăre bolnavă care cîntă singură în codru, suptă în viersul ei, bolnavă de trecere, de scurgere, de minunile din jur și de golul absolutului care ne acoperă. Este o boală inexprimabilă pe care n-o vindecă nimeni, nu o ciumă a spiritului, ci o melancolizare a universului cu reflecția noastră. Vracii n-o pot descînta, oamenii n-o pot evita. Ea atinge totul în om și în natură. Din veacuri picură ca de pe streșini lacrimi ale generațiilor care ne-au precedat. Și totuși, universul lui Blaga nu este un univers deprimant, pesimist. Universul lui Blaga este atins de lacrima cugetului uman, tremură sub pîlpîirea ei, se îndoaie sau se ridică ca o trestie sensibilă la boarea vîntului venit dinspre făptura noastră. Este o boală de cîntec,* „o boa-

[1] *„Blaga recreează poezia populară din năuntru, inconștient aproape, prin atmosfera în care știe să-și învăluie versul, prin puterea lui mai ales de a se evada din real"* ... (Ion Pillat, *Lucian Blaga și specificul românesc. Note pe marginea cîtorva poezii. Ultima oră*, I, 1929, nr. 49, 24 februarie, p. 2).

lă de strune" (Cîntăreți bolnavi) *ce leagă ființa noastră de mister, de natură, de univers. Este o boală a poverilor pe care le-am luat cu noi și cu care mergem într-una, spre mit și spre orizont. În această neplîngere a poetului se află speranța unică: împlinirea universului prin cîntec, lărgirea spațiului absolut cu struna. Cîntecul sporește taina lumii:*

„Vînt veșnic răsună
prin cetini de zadă.
Purces-am în lume
pe punți de baladă.

Străbatem amurguri
cu crini albi în gură.
Închidem în noi un
sfîrșit sub armură.

Purtăm fără lacrimi
o boală în strune
și mergem de-a pururi
spre soare apune.

Răni ducem — izvoare —
deschise subt haină.
Sporim nesfîrșirea
c-un cîntec, c-o taină".

(Cîntăreți bolnavi)

Tot cîntecul este dor, cum doina este cîntec şi jale pentru insul popular. Undeva consonanţa intimă cu poezia folclorică este perfectă, dar nu este numai atît. Lucian Blaga repotenţează această stare. Îi dă duh nou. În dor, poetul stă pe unda sa care comunică cu absolutul. Este o suferinţă care nu se consumă. Dorul este taina în care ne retragem. „Marea pasăre bolnavă" *din codru zăcuieşte în neştire, fără cuib şi fără pui. Ea boleşte de stele. Cerul îi este neîncăpător, codrul nu-i dă slavă şi slava nu-i a cîntecului. Marea pasăre tînjeşte la ieşirea din micul spaţiu. Boala ei are infuzii cosmice. Dorul de nemărginit al geniului romantic nu este departe de dorul poeziei lui Blaga. Geniul romantic clamează, imploră, acuză. Chiar şi resemnarea vine după acţiune, înfrîngerea după luptă. Dorul de albastru şi de împăcare al lui Eminescu este la Blaga mai evident îngroşat pe latura tezistică. Umplerea de dor la Eminescu are o voluptate a firii, la Blaga o unduire de vag şi de neîntocmire. Este un dor de eternitate. Nici plîns al neputinţei, nici strigăte de revoltă contra condiţiei sale limitate. Blaga lasă să crească din suflet un pom al cerului pe care îl întinde spre astre, — o chemare demiurgică a sa ca poet. Pasărea bolnavă nu este nici pasărea Phenix şi nici pasărea Ibis. E mai de-*

grabă pasărea ce se închipuieşte de către meşterii ţărani transilvăneni pe crucile din cimitirele de pe dealuri. O pasăre care nu se teme şi nu se roagă cerului. Ascultă cum se îmbolnăvesc toate în juru-i de timp, cum se risipesc pietrele în albia rîului şi nu se mai întorc zilele frumoase înapoi. Dorul în poezia lui Lucian Blaga nu descîntă zodiile şi calendarele. Este o lină chemare de astre, o despovărare de elemente, o tînguire ca a baciului simţindu-se solitar cu steaua, cu dumbrava, cu munţii. De unde transformarea dorului în alean. Cîntarea jubilativă cade. Destinul poetului este de a fi o veşnică zbatere, o pulsaţie ritmicizată cu mişcarea universului[1]. *Este alean, adică stare de topire înceată, de durere ce nu doare, de nostalgie a unei alte zone a fiinţei noastre. A veghea pe ţărmuri, la margini de oceane, înseamnă a doini, nu a cînta. Dar se macină vînturile şi călătoria începe.* Aleanul *este prohodirea mocnită, ascunsă a trecerilor noastre dincolo de noi, în marea de albastru. Pierim în aştri, în*

[1] Cum spunea Al. Philippide, recenzînd volumul *La Curţile dorului*, *„pentru el* [Lucian Blaga] *lumea e plină de semne şi de revelaţii. Sarcina poetului este să descifreze semnele şi să culeagă revelaţiile"* (în *Viaţa Românească*, an. XXX, 1938, nr. 12, pp. 187—188).

marele cosmos, urcăm din planetă în planetă, pe scara absolutului, ne topim pentru devenirea ulterioară. Aleanul este muzica de codru ce numai adie cînd îl părăsesc păsările:

„De ceasuri, de zile veghez
pe-un galben liman portughez.

Cu zalele-alăturea drept,
cu mînile cruce pe piept.

Doinind aş privi şapte ani
spre cerul cu miei luzitani,

De nu m-ar găsi unde sînt
neliniştea morii de vînt.

De nu aş pieri, supt de un astru
văzut-nevăzut, în albastru."

(Alean)

Acest dor aparent de nimic, de absurd al neliniştirii, aspiră neîmplinitul din noi, refacerea iluziei, aprinderea speranţei pierdute. Există un paradis părăsit al fiecărei făpturi. Se caută cetăţile ascunse ale sufletului nostru, mărturiile că am trăit. Umbletul înapoi în timp dă nostalgia ireversibilităţii. Dar „renunţările" sînt

luminoase, cum ar spune un alt poet. Nici aici nu este plîngere. Este o urare de a reîntocmi drumul eșuat, de a umbla pe cîmpul de luptă pe care ai fost învins:

„Caut, nu știu ce caut. Caut
un cer trecut, ajunul apus. Cît de-aplecată
e fruntea menită-nălțărilor altădată!

Caut, nu știu ce caut. Caut
aurore, ce-au fost, țîșnitoare, aprinse
fîntîni — azi cu ape legate și-nvinse.

Caut, nu știu ce caut. Caut
o oră mare rămasă în mine fără făptură
ca pe-un ulcior mort o urmă de gură.

Caut, nu știu ce caut. Subt stele de ieri,
subt trecutele, caut
lumina stinsă pe care-o tot laud."

(Lumina de ieri)

Cînd totul este pierdut, rămîne puterea și virtutea de a supraviețui a dorului. Aspirația și nevoia de dincolo este singura așteptare care nu se sfîrșește. Piere totul, trece, se surpă. Reînvierea puterii se obține anteic, ținîndu-se de un pămînt anume al nostru, aici. Dorul *apare acum*

ca zare, orizont deschis. Dorul atrage spre infinit. El nu poate trece o dată cu anotimpurile. Dorul este una cu poienele și cu cerul. Se plînge după lumină. Este o zare a dorului, cum este la Blaga o țară, o curte a dorului, acolo unde se simte limanul salvator din moarte. Prelungirea sufletului spre zarea dorului, spre mereu necuprinsul firii, dă cîntecul imnic al lui Blaga. Apare dorul ca oază a sufletului, durata noastră cosmică:

„Mi-au secat pleoapele
și-n inimă apele.

Doar cînd urc poienele
mi se-ncarcă genele,

subt amiaza fierului,
de picurii cerului.

Plîng pe zarea dorului
cu lacrima norului."
(Cîntecul călătorului în toamnă)

„Curțile dorului", metaforă folclorică, cum la curțile lui Verde și Roșu Împărat din basme, la curțile de piatră, se află în preajma cerului, căci a trăi în dor înseamnă a trăi jubiliar în lu-

GHEORGHE LAZĂR
BIBLIOTECA

mină. Este popasul făcut din dorința evaziunii din cernerea vremii cu pulberile albe:

„Prin vegherile noastre — site de in —
vremea se cerne, și-o pulbere albă
pe tîmple s-așează. Aurorele încă
se mai aprind, și-așteptăm. Așteptăm
o singură oră să ne-mpărtășim
din verde imperiu, din raiul sorin.

Cu linguri de lemn zăbovim lîngă blide,
lungi zile pierduți și străini.
Oaspeți suntem în tinda noii lumini
la curțile dorului. Cu cerul vecini."

(La curțile dorului)

Din pribegia, ca damnare a poetului, umblarea sa de arhanghel căzut din toate cerurile și alungat din toate raiurile de pe pămînt, rămîne peren dorul, nostalgia telurică a țării, a plaiului. Întoarcerea spre casă a fiului rătăcitor e singurul alin. Din tumultul și din labirintul veșniciei pierdute în ani, în „osteneri fără zare", în „rătăciri și aureole amare", răzbate numai tăria aspirației și a consubstanțierii intime cu plaiul. De aici se dă sufletului ars de nenoroc liniștea și împăcarea cu sine. A muri cu pumnul de țărînă al depărtatelor plaiuri, a avea

ţara ca obşte a sufletului vînat de văzduhurile străine lui, înseamnă a fi găsit refugiul ultim. „Cimitirul marin" al lui Blaga este în plai. Din acest pămînt el simte eternul poetului. O geografie străbătută în punctele ei cardinale nu i-a dat decît sentimentul de „văzduhuri străine". Plaiul, ţara devin pentru Blaga vatra sa cosmică, veşnica sa dorinţă, setea sa de popas:

„Văd anii crescînd şi paşii lungind
peste toate văile, muchile, iernile, verile,
peste toate clopotele şi toate tăcerile.
Podişul m-alungă, şesul mă cere, tot altul.
Singură vatra nu mi-e-ngăduită,
şi cum aş slăvi scînteia-mpămîntenită,
cenuşa şi pravila, fumul — înaltul !
Stau acu iarăşi cu faţa spre ţară.
Întoarcerea va să rămînă un vis,
să nu calc o nespusă poruncă,
sau poate fiindcă făpturii aşa-i este scris.
Numai noaptea, în fiece noapte
somnul mai vine,
sosindu-mi din depărtatele plaiuri,
mi-aduce un pic de-ntuneric,
ca un pumn de ţărînă din patria mumelor,
din cimitire de raiuri.

(Ani, pribegie şi somn)

Inspirația se naște din foc și durere, din dorința de a evada spre înaltele poieni și zarişti ale spiritului. Este setea nepătrunsă de vărsare în azurul rilkeian, în tăcerea lucrurilor care ne-nconjoară, în taina care sporește. Voluptatea intrării în „pacea pădurii", marele zbor se fac într-o viziune folclorică substanțializată modern. Poemul care-l va salva pe poet în ultimul zbor se naște bolnav de creșterea aripelor. Este geneza minunii artei: o ardere adîncă, o boală nevindecabilă, „sămînță mirabilă" a dorului de albastru. Destinul poetului este destinul naturii care aduce de la sine primăvara și vara. Inspirația intră în regimul revelațiilor cosmice. Universul este în boală. Arde în totul o „dorință nemărginită", nu de moarte eminesciană, ci de cercuri albe, de nimburi de albastru, de aureole neîntinate. Pegasul său cu chipul din poveste nu sforăie a frică și a slăbiciune. Se naște în sufletul poetului călătorul care îl poartă mai departe spre a-l salva: visul, dorul, aleanul. Idealul rămîne, puritatea, albul, *frumusețea ca făptură absolută, zeiță păgînă și fecioară, iluzie a perfecțiunii, foc nestins al dorului:*

„Albă frumseţe tu, fără apunere,
pustietoare minune tu,

gîndul — la tine-noptatul —
ce treaz mă ţinu — !

Pînă la ora ce nu se-nfiripă
cu nici o bătaie. Iată cum
se sting jucăuşe ardorile,
cade din lume un drum.

Eu singurul, cît de tîrziu!
Slugă şi domn
al vegherilor — plec după tine
în largul meu somn".

(Veghe)

Căci nu numai omul, ci întreaga natură are în viziunea poetică a lui Blaga un dor de alcătuire frumoasă, armonioasă. Sufletul se dezdoaie în înflorire, ca pomii primăvara:

„Îngînînd prin văi tăria
sună ramul, sună glia.
Focuri ard, albastre ruguri.
Pomii simt dureri de muguri.

Prinşi de duhul înverzirii
prin grădini ne-nsufleţim.
Pe măsura-naltă-a firii
gîndul ni-l desmărginim".

(Focuri de primăvară)

Sau:

„E noaptea de boală a lumei, cînd mugurii toţi
plesnesc c-un mulcom ţipăt sub zare.
Totul e-n aşteptare. Totul — albastră văpaie."

(Mînzul)

Într-un poem euforic şi pastelat, însăşi natura se înfioară ca şi omul, se umple de dor după zare, după lumina lunii:

„Spicele-n lanuri — de dor se-nfioară, de moarte,
cînd secera lunii pe boltă apare.
Ca fetele cată, cu părul de aur,
la zeul din zare".

(Cîntecul spicelor)

Dorul aparţine fondurilor profunde de viaţă. Apare dorul verde, *dorul tinereţii, semnul frumuseţii care anihilează artificiul:*

„Cînd prin oraş calci lin pe străzi
sămînţa ulmilor, şi-n mers
în adevăruri limpezi crezi —
mai ai nevoie de vreun vers?

Cînd muşchiul de pădure mult
ne-alină-n vară verde dor

și glasul picurat ți-ascult —
mai e nevoie de-un izvor?

Cînd în bătaia vîntului
mlădie umbli pe colnic,
pe-ntinderea pămîntului
mai ai nevoie de vreun spic?
(Strofe de-a lungul anilor)

Cîntecul de dor topește zarea, domolește amiaza, slăvește cîmpul. E doina care se aude, și nimeni de la Alecsandri, Eminescu, Coșbuc n-a mai recreat și repotențat starea de vrajă a cîntecului anonim, luîndu-l în fragmente întregi și încordîndu-l sieși. Acesta este „dulcele" cîntec:

„Dulcele, ce începu,
cîntecul, l-auzi și tu?
Într-un lan pe un colnic
cîntă singur un voinic.

Pe sub zările fierbinți
sună secera din zimți.

Huma s-a făcut în zi
ca din arse ciocîrli,
ce s-au mistuit, cîntînd,
înălțimile-ngînînd.

Vezi al ceasului străfund.
Aer curge. Suntem prund.

Într-un lan pe un colnic
cîntă singur un voinic:
«Stă mîndra la sărutat
ca spicul la secerat».

Cîntă singur un voinic
într-un lan pe un colnic,
și nu știe cît de-adînc
taie-n inimă pe cîmp
un cuvînt de unul spus —
altora pe vînt adus."

(Ceas de vară)

Dorurile leagă pe îndrăgostiți și le dau alte doruri. Viața este o țesătură de doruri, de dorințe și de neîmpliniri lăuntrice. Florarul risipește polenul. Rodul se prinde însă rar. Un ecou din Eminescu este evident, deși este întrucîtva modificat. Fondul liric comun este de netăgăduit. Dorurile rămîn ca firele de pînză prin care se zărește ceea ce s-a visat cîndva:

„Ne-om aminti cîndva, tîrziu,
de-această întîmplare simplă,
de-această bancă unde stăm
tîmplă fierbinte lîngă tîmplă.

Visînd, întrezărim prin doruri —
latente-n pulberi aurii —
păduri ce ar putea să fie,
și niciodată nu vor fi."

(Risipei se dedă florarul)

În tăria tuturor rămîne dorul *despovărat de finalitate. Blaga îi spune* Dorul-dor, *starea de sine și în sine. Dorul-dor e ca lumina-luminată. El trece și ne trece dincolo de dorințe, vindecă aleanurile și ne deschide o cale mai departe:*

„Cel mai adînc din doruri
e dorul-dor.
Acela care n-are amintire
și nici speranță, dorul-dor.

Pe-un drum ne duce dorul-dor
pe-un drum
ce dincolo de orice călător
mai are-o prelungire.

Nesfîrșit e dorul-dor.
Bate-n valea tuturor."

(Dorul-dor)

Dorul este nevoia de împlinire, chemarea adîncă a materiei, temperatura magmei sufletului nostru și impuls al materiei aprinse a trupului:

„Noaptea-i tîrzie, de august.
Orele — horele tac.
Cugetul, cumpăna, steaua
grea judecată îmi fac.

Murmură dor de pereche.
Patima cere răspuns.
Ah, mineralul în toate
geme adînc și ascuns.

Sarea și osul din mine
caută sare și var.
Foamea în mare răspunde,
crește cu fluxul amar.

Margine-mi este argila,
lege de-asemenea ea.
Sînt doar metalul în febră,
magmă terestră, nu stea."
(Noapte la mare)

În totul este un dor de viață și de moarte, un exod în necuprins, o frenezie donchijotească de a se juca cu norii. Dorul și aleanul se confundă. Totul cade într-un vîrtej al trăirii, cu plutiri și prăbușiri, în clar și obscur laolaltă. Năluca — umbra — îl ia în zbor printre știutele și neștiutele elemente, prin ceruri și abisuri. Pa-

noramicul este o vastă desfăşurare de spaţii care îşi răspund unele altora. Trec prin ele dorul şi aleanul omenesc:

„Ca un freamăt mi-e aleanul
Unde merg şi unde sunt.
Din înalt îmi ţine norul
lung, ah lung, ison profund.

În cutreierul prin spaţii
cari în altele răspund,
cîntă el, ce în neştire
mie însumi eu mi-ascund."

(Alean)

Poezia lui Blaga este poezia neodihnei dorului, a curajului de a urca Golgotele universului spre nepătruns. Este un mister care revelă continuu şi care se măreşte în absolutul său. Cutezanţa chiar şi în neizbîndă este marele gest uman:

„Umblăm pe cîmp fără popas
sub zodii prin tîrziul ceas.
Hotare, veac, tărîm s-au şters.
Mai suntem noi şi-un univers.

Pierdem în noapte, rînd pe rînd,
tot ce sub noi era pămînt.

Şi mergem iar în gînd, la pas.
Un cer deasupra ne-a rămas.

Vreo stea, cînd cade din tării,
fără să vrei, spre ea te ţii,
şi poala-ţi potriveşt, s-o prinzi.
Lucirea numai i-o cuprinzi."
(Umblăm pe cîmp fără popas)

Dorul e umblet, nu statornicie, ci neliniște frumoasă a spiritului de a descoperi taina, mărind-o în necuprinsul ei. Drumul continuă la nesfîrșit, căutînd un liman posibil și etern: dragostea. Este extazul fericirii în lumină, al ieșirii din beznă spre a trăi miracolul în alb al firii. Căci pentru Lucian Blaga taina ființei noastre începe de la aspirația și proiecția cosmică a eului. Frumusețea este coada acestei comete prin univers:

„Nimic din ale tale **nu te mărgineşte,**
nici chiar frumseţea ta, ce pare
faţă de lume-o dulce limitare.
Cu dorul tău începe noima ta,
cu părul tău începe umbra ta.
Unde sfîrşeşti, nu vei afla."
(Odă către Runa)

Prin dor, plecarea în necunoscut nu se pierde, ci se află obîrşia. Cîntecul redevine cîntec şi prin el intrăm în ordinea elementelor, ne vărsăm în sînul plaiului, codrului şi apelor. Aspiraţia metafizică a lui Lucian Blaga caută ziua dintîi a naşterii, cînd s-a făcut lumina şi s-a desprins ziua de noapte. Cum apele se întorc la izvor metamorfozate în aburul norilor, sufletele noastre se înapoiază la locul de baştină sublimate în dor. Numai cu dorul drumul se poate întoarce la început şi se poate întinde la nesfîrşit. Lucian Blaga a tălmăcit acestui sentiment puterea sa de a se lega de taine şi de a ne descoperi nouă taina:

„La obîrşie, la izvor
nici o apă nu se-ntoarce,
decît sub chip de nor.
La obîrşie, la izvor
nici un drum nu se întoarce
decît în chip de dor.
O, drum şi ape, nor şi dor,
ce voi fi cînd m-oi întoarce
la obîrşie, la izvor?
Fi-voi dor atuncia? Fi-voi nor?"

(Cîntecul obîrşiei)

Misterul se împrăştie. Minunea este doar a trecerii în natură, a naşterii din nou. Ciclurile se reiau ca anotimpurile, repetîndu-se începuturile şi sfîrşiturile. A căuta obîrşia înseamnă a reîntoarce drumul prin univers al omului. Nu a repeta un calvar biblic, ci a tăia o dungă mai adîncă a conştiinţei umane, a privi şi a gîndi mai lucid la „corola de minuni a lumii". Dacă nu se striveşte nimic din taina care alcătuieşte totul în jurul nostru, gîndul şi întrebarea măresc taina începînd s-o cunoască. Dorul dă eternitate aspiraţiei. Universul trăieşte în vibraţia caldă a acestui sentiment ce trece prin tot ce este uman şi care transmite cosmosului o tărie de viaţă pămîntească. Pămîntenia lui e sacră. Nu s-a pierdut nici un paradis şi nu se renunţă dureros la trecut. Dorul este sămînţa divină a omului care, lăsat singur într-un imens necunoscut, ştie să cînte şi poate să biruie prin cîntec. Nostalgia sa este de intrare în sistemul care îl înconjoară. Dorul blagian nu cîntă risipa şi pierderea în neant, ci regăsirea în marele cosmos. O jubilaţie păgînă, mitică, de căutare a misterului, o fraternă infuzie în natură, o încăpere calmă cu ceea ce îi este obîrşie a vieţii. Poezia lui Lucian Blaga a trecut fiorul mare al doinelor populare în combustia liricii moderne, făcînd ca Brâncuşi

cu același lemn și piatră, operă de iradiere a sensibilității moderne, permutînd înțelesurile vechi și răspunzînd unor înțelesuri ale liricii acestui secol. În dor *și* jale, *Blaga cîntă să fie înțeles și auzit universal. Cu lumina și umbra acestui pămînt, el își va începe aventura sa cosmică, plecînd pe o undă de viață și de moarte ce străbate culmi și prăpăstii. Dorul este, astfel, un inponderabil cosmic al ființei noastre, limbajul sufletului de a convorbi cu „mumele" și elementele. Este poezia adîncă ieșită dintr-o comunitate de viață cu codrul, cu muntele, cu izvorul. În singurătatea sa, poetul are tovarăș al drumului lung dorul. Este simțirea consanguină cu minunile din care este alcătuit marele și micul cosmos. Blaga, ca și Eminescu, Coșbuc, Goga, Pillat, Voiculescu, își hrănește poezia la izvoarele unei sensibilități seculare, unde dorul este o stare de pămînt și de cer. Poeții cei mari s-au luat pe urmele cîntăreților anonimi ai acestui „plai" și, învățînd viersuirea lor, au desprins limbajul de adînc, de mit, de substanță a trăirii noastre. Dorul era poezia ce ne făcea să iubim ca preotul Zamolxe căderea în timp, dispărînd în inima pămîntului și a mineralelor pentru a lega alte nașteri, alte obîrșii, de obîrșia noastră umană.*

Lumina

Lumina ce-o simt
năvălindu-mi în piept cînd te văd,
oare nu e un strop din lumina
creată în ziua dintîi,
din lumina aceea-nsetată adînc de viaţă?

Nimicul zăcea-n agonie,
cînd singur plutea-n întuneric şi dat-a
un semn Nepătrunsul:
„Să fie lumină!"

O mare
şi-un vifor nebun de lumină
făcutu-s-a-n clipă:
o sete era de păcate, de doruri, de-avînturi, de patimi,
o sete de lume şi soare.

Dar unde-a pierit orbitoarea
lumină de-atunci — cine ştie?

Lumina, ce-o simt năvălindu-mi
în piept cînd te văd — minunato,
e poate că ultimul strop
din lumina creată în ziua dintîi.

La mare

Viţe roşii,
viţe verzi sugrumă casele-n lăstari sălbatici
şi vînjoşi — asemenea unor polipi, ce-şi
strîng în braţe prada.
Soarele în răsărit de sînge-şi spală-n mare
lăncile, cu care a ucis în goană noaptea
ca pe-o fiară.
Eu
stau pe ţărm şi — sufletul mi-e dus de-acasă.
S-a pierdut pe-o cărăruie-n nesfîrşit şi nu-şi găseşte
drumul înapoi.

Linişte

Atîta linişte-i în jur, de-mi pare că aud
cum se izbesc de geamuri razele de lună.

În piept
mi s-a trezit un glas străin
şi-un cîntec cîntă-n mine-un dor, ce nu-i al meu.

Se spune, că strămoşi, cari au murit fără de vreme,
cu sînge tînăr încă-n vine,
cu patimi mari în sînge,
cu soare viu în patimi,
vin,
vin să-şi trăiască mai departe
în noi
vieaţa netrăită.

Atîta linişte-i în jur de-mi pare că aud
cum se izbesc de geamuri razele de lună.

O, cine ştie — suflete-n ce piept îţi vei cînta
şi tu odată peste veacuri
pe coarde dulci de linişte,
pe harfă de-ntuneric — dorul sugrumat
şi frînta bucurie de viaţă ? Cine ştie ? Cine ştie ?

Dorul

Setos îţi beau mireasma şi-ţi cuprind obrajii
cu palmele-amîndouă cum cuprinzi
în suflet o minune.

Ne arde-apropierea, ochi în ochi, cum stăm.
Şi totuşi tu-mi şopteşti: „Mi-aşa de dor de tine !"
Aşa de tainic tu mi-o spui şi dornic, parc-aş fi
pribeag pe-un alt pămînt.

Femeie,
ce mare porţi în inimă şi cine eşti ?
Mai cîntă-mi înc-odată dorul tău,
să te ascult
şi clipele să-mi pară nişte muguri plini,
din care înfloresc aievea — veşnicii.

O toamnă va veni

O toamnă va veni cîndva tîrziu,
cînd tu iubito-mi vei cuprinde gîtul tremurînd
şi strîns vei atîrna de mine cum atîrnă o cunună
de flori uscate
de stîlpul alb de marmoră al unei cripte.

O toamnă va veni şi-o să-ţi despoaie
de primăvară trupul, fruntea, nopţile şi dorul
şi-ţi va răpi petalele şi zorile
lăsîndu-ţi doar amurgurile grele şi pustii.

O toamnă va veni și maşteră,
din toate florile ce le-ai avut vreodată
numai pe-acelea n-o să ţi le ia,
ce-o să le aşterni peste mormînturile tuturor,
acelora, care se duc pe veci
cu primăvara ta.

(Din POEMELE LUMINII, 1919)

Veniţi după mine, tovarăşi!

Prietenilor mei

Veniţi lîngă mine, tovarăşi ! E toamnă,
se coace
pelinul în boabe de struguri
şi-n guşe de viperi veninul.

C-un chiot vreau astăzi să-nchin
în cinstea sălbaticei mele minuni, care pleacă
lăsîndu-mă singur,
cu plînsul,
cu voi,
şi cu toamna.

Veniți mai aproape ! — și cel care are
urechi de-auzit să audă:
durerile nu sunt adînci decît atuncia cînd rîd.
Să rîdă deci astăzi în mine
amarul
și-n hohote mari să-și arunce pocalul în nori !

Veniți lîngă mine, tovarăși, să bem !
Ha, ha ! Ce licărește-așa straniu pe cer ?
E cornul de lună ?
Nu, nu ! E un ciob dintr-o cupă de aur,
ce-am spart-o de boltă
cu brațul de fier.

Sunt beat și-aș vrea să dărîm tot ce-i vis,
ce e templu și-altar !

Veniți lîngă mine, tovarăși ! Ca mîne-o să mor,
dar vă las moștenire
superbul meu craniu, din care să beți
pelin
cînd vi-e dor de viață,
și-otravă
cînd vreți să-mi urmați ! — Veniți după mine, tovarăși !

În lan

De prea mult aur crapă boabele de grîu.
Ici-colo roșii stropi de mac
și-n lan
o fată
cu gene lungi ca spicele de orz.
Ea strînge cu privirea snopii de senin ai cerului
și cîntă.
Eu zac în umbra unor maci,
fără dorinți, fără mustrări, fără căinți
și fără-ndemnuri, numai trup
și numai lut.
Ea cîntă
și eu ascult.
Pe buzele ei calde mi se naște sufletul.

Strigăt în pustie

Cu chiotele-ți de lumină
și cu-adîncul ochilor de mare,
cu urmele în lut, ce ți le lasă
nenumăratele fecioare

cutremurate-n clipa asta
de-un dor
pe minunatul tău pământ,
te chiem:
vino, Lume,
vin'.
Adie-mi în ureche gînguritul de izvoare,
la cari în miez de noapte
nevăzuți de nimeni strugurii
desprinși de vițe ți s-adună
să-și umple boabele de must,
și-apoi — cu dărnicia ta de moarte
vino
Lume,
vin'.
Și răcorește-mi
fruntea-nfierbîntată
ca nisipul dogorît
pe care calcă-ncet, încet
prin pustie un profet.

(Din PAȘII PROFETULUI, 1921)

Boală

Intrat-a o boală în lume,
fără obraz, fără nume.

Făptură e ? Sau numai vînt e ?
N-are nimenea grai s-o descînte.

Bolnav e omul, bolnavă piatra,
se stinge pomul, se sfarmă vatra.

Negrul argint, lutul jalnic şi grav
sunt aur scăzut şi bolnav.

Piezişe cad lacrimi din veac.
Invoc cu semne uitare şi leac.

Lumina de ieri

Caut, nu ştiu ce caut. Caut
un cer trecut, ajunul apus. Cît de-aplecată
e fruntea menită-nălţărilor altădată !

Caut, nu știu ce caut. Caut
aurore, ce-au fost, țîșnitoare, aprinse
fîntîni — azi cu ape legate și-nvinse.

Caut, nu știu ce caut. Caut
o oră mare rămasă în mine fără făptură
ca pe-un ulcior mort o urmă de gură.

Caut, nu știu ce caut. Subt stele de ieri,
subt trecutele, caut
lumina stinsă pe care-o tot laud.

Cîntăreți bolnavi

Purtăm fără lacrimi
o boală în strune
și mergem de-a pururi
spre soare apune.

Mi-e sufletul spadă
de foc stinsă-n teacă.
Ah, iarăși și iarăși
cuvintele seacă.

Vînt veşnic răsună
prin cetini de zadă.
Purces-am în lume
pe punţi de baladă.

Străbatem amurguri
cu crini albi în gură.
Închidem în noi un
sfîrşit sub armură.

Purtăm fără lacrimi
o boală în strune
şi mergem de-a pururi
spre soare apune.

Răni ducem — izvoare —
deschise subt haină.
Sporim nesfîrşirea
c-un cîntec, c-o taină.

Plajă

Platanii suri şi cedrii-n mare
seminţiile şi-adapă.
În larguri vinetele brazde
se-ntind subt pluguri mari de apă.

Văzduh şi port, pescari şi vameşi
au aţipit în spaţiul cald.
Vîntul alb c-un ochi se caută
de-aici pe ţărmul celălalt.

Ins pierdut în ceasul rar,
mă uit prin spinii de la uşă,
oameni goi zac în nisip,
tăcuţi, ca-n propria lor cenuşă.

În joc cu piatra cîte-un val
şi-arată solzii de pe pîntec.
Între slavă şi veninuri
mă-ncearcă boală ca un cîntec.

Stă în codru fără slavă

Stă în codru fără slavă
mare pasăre bolnavă.

Naltă stă sub cerul mic
şi n-o vindecă nimic,

numai rouă dac-ar bea
cu cenușă, scrum de stea.

Se tot uită-n sus bolnavă
la cea stea peste dumbravă.

(Din LA CUMPĂNA APELOR, 1933)

La curțile dorului

Prin vegherile noastre — site de in —
vremea se cerne, și-o pulbere albă
pe tîmple s-așează. Aurorele încă
se mai aprind, și-așteptăm. Așteptăm
o singură oră să ne-mpărtășim
din verde imperiu, din raiul sorin.

Cu linguri de lemn zăbovim lîngă blide,
lungi zile pierduți și străini,
Oaspeți suntem în tinda noii lumini
la curțile dorului. Cu cerul vecini.

Aşteptăm să vedem prin columne de aur
evul de foc cu steaguri păşind,
şi fiicele noastre ieşind
să pună pe frunţile porţilor laur.

Din cînd în cînd cîte o lacrim-apare
şi fără durere se-ngroaşă pe geană.
Hrănim cu ea
nu ştim ce firavă stea.

Ani, pribegie şi somn

Anii se vor lungi
încet, încet, cu tot mai mari paşi
de la oraş la oraş.
Mă opresc cu ochii în huma săracă,
mi se pare că anii aceştia
de osteniri fără zare,
de rătăciri şi aureole amare,
vor ţine pînă la urmă,
ca un vînt ce mă-mbracă
şi-mi zvîntă fiinţa.

Acestui cutreier nu-i chip să-i dărui
temeiul promis
și mersul de-un mal să-l anin,
subt călcîie
nu se ivește țărîna și piatra,
ce mi se cuvin.
Cum steaua nu are deasupra mea
nici un nume,
n-o pot ruga
nici să se stingă, nici să rămîie.

Pîn' la cercul de miazănoapte,
unde auzi scîrțiind în viforniță
osia bolții, umblat-am prin feluri de locuri.
Subt semn capricornic
răzbii printre pinii cu umbra zgîrcită.
Seminții, pretutindenea altele,
aprind alte focuri,
și soarele-mpinge alt ornic.
Fîlfiind ca din steaguri
cu zarișlea-ntreagă,
soarta își face cu mine jocul potrivnic.
Un negru noroc prin văzduhuri străine
îmi ține de strajă,
nu mă dezleagă.

Văd anii crescînd și pașii lungind
peste toate văile, muchile, iernile, verile,

peste toate clopotele şi toate tăcerile.
Podişul m-alungă, şesul mă cere, tot altul.
Singură vatra nu mi-e-ngăduită,
şi cum aş slăvi scînteia-mpămîntenită,
cenuşa şi pravila, fumul — înaltul !

Stau acu iarăşi cu faţa spre ţară.
Întoarcerea va să rămînă un vis,
să nu calc o nespusă poruncă,
sau poate fiindcă făpturii aşa-i este scris.
Numai noaptea, în fiece noapte
somnul mai vine,
sosindu-mi din depărtatele plaiuri,
mi-aduce un pic de-ntuneric,
ca un pumn de ţărînă din patria mumelor,
din cimitire de raiuri.

Bunăvestire pentru floarea mărului

Bucură-te, floarea mărului, bucură-te !
Uite în preajmă-ţi pulberi de aur
ca un nor în aer !
Ţîşnesc firele ca dintr-un caier
de pretutindeni şi de nicăieri ! Nici o făptură
nu-ntreabă. — Polenul căzut în potire

ca un jar îl îndură
toate florile, în dulci suferinţi
peste măsură
şi peste fire.

Bucură-te, floare ca ghiocul
şi dumireşte-te !
Nu trebuie fiecare
să ştim cine-aduce şi-mprăştie focul.
Dar vezi, arhanghel sunt, iar tu eşti floare,
şi dacă-ntrebi, nu pot să tac
şi să mă strîng în cingătoare.
Cine-l aduce, caldul, cutremurul ? Iată
acesta e Vîntul, nimenea altul. E Vîntul,
nevăzutul voievod
fără trup, fără mîini,
al acestor săptămîni.
Bucură-te, floarea mărului
şi nu te speria de rod !

Oaspeţi nepoftiţi

Plecară iarăşi voievozii daci
spre miazănoapte, de unde ne veniră,
cu oile şi cu bourii.

ca un jar îl îndură
toate florile, în dulci suferinţi
peste măsură
şi peste fire.

Bucură-te, floare ca ghiocul
şi dumireşte-te !
Nu trebuie fiecare
să ştim cine-aduce şi-mprăştie focul.
Dar vezi, arhanghel sunt, iar tu eşti floare,
şi dacă-ntrebi, nu pot să tac
şi să mă strîng în cingătoare.
Cine-l aduce, caldul, cutremurul ? Iată
acesta e Vîntul, nimenea altul. E Vîntul,
nevăzutul voievod
fără trup, fără mîini,
al acestor săptămîni.
Bucură-te, floarea mărului
şi nu te speria de rod !

Oaspeţi nepoftiţi

Plecară iarăşi voievozii daci
spre miazănoapte, de unde ne veniră,
cu oile şi cu bourii.

Şi ceilalţi, care din răsărit sosiră
cu arapi şi cu cămile
de asemeni se înduplecară
mai tîrzior, pe seară.
Fecioara-n marea zarvă nu se miră
că şi-a pierdut condurii.
Vrea linişte Maria
după atîţea oaspeţi,
vrea linişte de-acu, şi bucuria
să fie-a ei, deplină.
Poate mai bine-ar fi
să sufle-n steaua de la poartă,
s-o stingă. Ea singură-i de vină
că sosesc atîţia traşi-împinşi
din patru vînturi cu nechez de soartă.
De-aceeaşi prea senină
părere e şi asinul bătrîn,
ce roade-n petice condurii
găsiţi prin paie şi prin fîn.
Maria n-avu timpul pînă-acum
nici măcar să-şi vază pruncul
de-atîta solie din atîta drum.
S-apleacă peste iesle
şi peste lumină Maria.
De dragoste-i ţîşneşte laptele
în sîni, şi-i umezeşte iia.

Ciocîrlia

Cîntă cineva în nori de zi
deodată cu zorile. Cine-o fi ?
Cîntă cineva-n văzduh.
E o pasăre ? E duh ?
Numai el o fi, numai el:
pămînteanul puţintel
cu trupul ca bucatele
mult lăudatele,
cu glasul ca seninul
cu sînge ca aminul.
Numai el poate fi:
Hristosul păsăresc! Cel
ce-n fiecare zi
se-nalţă odată,
biruitor fără fier,
din holdă la cer,
şi descîntă păcatele
peste toate satele.

Satul minunilor

Ajuns-am prin pulberi şi mirişti
unde răzbat fără sfat numai unii.

Drumeaguri ades ocolit-am prin liniști
după mersul albastru al lunii.

Lîngă fîntînile darului harului
pîlpîie boabele, țipă lăstunii.
Plin este satul de-aromele zeului
ca un cuib de mirosul sălbăticiunii.

Legi răsturnînd și vădite tipare
minunea țîșnește ca macu-n secară.
Cocoși dunăreni își vestesc, de pe garduri
dumineca lungă și fără de seară.

Belșug

— Negrule, cireșule,
gîndul rău te-mprejmuie.

Jinduiesc la taine coapte
guri sosite-n miez de noapte.

Om și păsări, duhuri, fluturi,
nu așteaptă să te scuturi.

Prea eşti plin de rod şi vrajă,
vine furul, pune-ţi strajă !

— Las' să vie, să culeagă,
Vara mea rămîne-ntreagă.

Stelele deasupra mea
nimeni nu mi le-a fura !

Cîntecul bradului

Subt Ursa-mare, surpat de bureţi,
neatins de om, neajuns de ereţi,
bătrîn, bătrîn, în imperiul meu
bradul bărbos străjuieşte mereu.

Lichene şi buhe şi viespi îl cuprind,
Păianjenii sfinţi prin cetini se-ntind.
La un veac, tot la un veac, din înalt
mi-l loveşte în creştet fulgerul alb.

Stă între zodii şi ţară un brad.
Sărutate de fulger — crengile ard.
Dar iată, se scutură numai de scrum,
şi flamura-i nouă şi fără de-ajun !

Mistreţul poveştilor iară şi iar
Încearcă de scoarţă prăsele de var.
Şi făr' de-asfinţit în imperiul meu,
tînărul brad străjuieşte mereu.

Destin

Cocori s-au pornit spre clime de flăcări
în ţipăt de-abia auzit peste ţară.
Vîslesc prin înalturi, traşi parcă-n ţeapă
pe-o rază lunară.

Mîne-or ajunge la vaduri. Peste tenebre
trei zile pluti-vor dormind, să nu cadă.
Fulger monosilabic i-arată în noapte
sus, peste mări biruind în baladă.

Asfințit marin

Piere în jocul luminilor
saltul de-amurg al delfinilor.

Valul acopere numele
scrise-n nisipuri, și urmele.

Soarele, lacrima Domnului,
cade în mările somnului.

Ziua se curmă, și veștile.
Umbra mărește poveștile.

Steaua te-atinge cu genele.
Mut tălmăcești toate semnele.

Ah, pentru cine sînt largile
vremi? Pentru cine catargele?

O, aventura și apele!
Inimă, strînge pleoapele!

Alean

lui Bazil Munteanu

De ceasuri, de zile veghez
pe-un galben liman portughez.

Cu zalele-alăturea drept,
cu mîinile cruce pe piept.

Doinind aș privi șapte ani
spre cerul cu miei luzitani.

De nu m-ar găsi unde sînt
neliniștea morii de vînt.

De nu aș pieri, supt de-un astru
văzut-nevăzut, în albastru.

Coasta soarelui

Frunză verde, dragele
linele colinele
strîng de sus luminile.
Ape cîntă, largele.

Trec pe drum copitele
şi prin gînd ispitele.
Pasărea din inişte
sparge bolţi de linişte.

Chiparoşi ca fusele
'n toate cimitirele
ne abat privirile
către inimi — dusele.

Neclintite-s morile,
gîndul, sarcofagele,
frunza şi catargele.
Ard în lume orele.

Întoarcere

Lîngă sat iată-mă iarăşi,
prins cu umbrele tovarăş.

Regăsescu-mă pe drumul
începutului, străbunul.

Cîte-s altfel — omul, leatul!
Neschimbat e numai satul,

dup-atîţi Prieri şi toamne
neschimbat ca Tine, Doamne.

Aur scutură alunul.
Fluier zice. Cade fumul.

Greierii părinţilor
mulcom cîntă, mulcom mor.

Cu aroma-i ca veninul
aminteşte-mi-se-arinul.

Mult mă mustră frunza-ngustă.
Vîntul lacrima mi-o gustă.

(Din LA CURŢILE DORULUI, 1938)

9 mai 1895

Sat al meu, ce porţi în nume
sunetele lacrimei,
la chemări adînci de nume
în cea noapte te-am ales
ca prag de lume
şi potecă patimei.

Spre tine cine m-a-ndrumat
din străfund de veac,
în tine cine m-a chiemat
fie binecuvîntat,
sat de lacrimi fără leac.

Autoportret

Lucian Blaga e mut ca o lebădă.
În patria sa
zăpada făpturii ţine loc de cuvînt.
Sufletul lui e în căutare,
în mută, seculară căutare,
de totdeauna,
şi pînă la cele din urmă hotare.

El caută apa din care bea curcubeul.
El caută apa,
din care curcubeul
își bea frumusețea și neființa.

Fetița mea își vede țara

Frunzuliță ram de laur,
Ană, umbra mea de aur —

Drum pe jos și drum pe sus
din apusuri te-am adus.

Sub pleoape, rosturi — țară —
le culegi întîia oară.

Și te uiți, și vezi, și vezi
anul tînăr prin livezi.

Celor pomi și-acestor mume
le surîzi, le dărui nume.

Vrei să pipăi snopii, sapa,
te uimește graiul, apa.

Frunza-i alta-n lume nouă,
Fluturi, om, poveste, rouă,

zarea albă-n cerc fierbinte,
șerpii prin amurguri sfinte —

tu te miri cum toate, toate
altfel sunt. Ah cum se poate?

Numai luna, rea ori bună,
ți se pare-aceeași lună.

Încîntare

Domniță din țară bîrsană,
lumină sunt, inimă, rană.

Trimite-ți-aș veste să știi
veninul cu ce bucurii

pe masă-mi s-amestecă-n cană,
Domniță din țară bîrsană.

Din visuri, născute în zori,
trimite-ţi-aş negrele flori.

Dar teama îmi e că le pui
la soare-n răscrucea oricui.

Rămîie, ah toate, în umbră.
Învoaltă minunea lor sumbră

să crească sub stea năzdrăvană.
Lumină sunt, inimă, rană.

Îndemn de poveste*

Din clima fierbinte
a basmului, sfinte
irog inorog,
c-un semn te invoc.
Din verde molatic
s-aude copita
adînc, păduratic,
apari ca ispita.

* În graiul cronicarilor „inorog" înseamnă „unicorn" (n.a.).

Tîrcoale nu-mi da
și nu adăsta!
Ci ia-o-nainte
cînd ceasul va bate,
solie cuminte
spre vechea cetate.

Cînd intri, ia seama
la podul cu vama,
la numărul casei,
la curtea Frumoasei.
Cu sunet de soartă
lovește în poartă!

. . . . . .

Mînzul

Saltă mînzul în joc, saltă-n ocolul bătut.
Ca puii de lebădă — negru era. Ca ogorul.
În curînd va fi alb cum e norul.
Sub pavăza Sfintei Miercuri născut.

Spulberă colbul ogrăzii, și-arar
cînd l-adie aromele humei
și-aduce aminte de laptele-amar
ca frunza de salce, al mumei.

Din curte adulmecă lung spre nu știu ce-nalte poeni.
Și iarăși spre vatră se-ndeamnă, la jaruri.
Argintul, din care-i voi bate potcoava,
doarme încă în munți apuseni.

Cîte odată, cu stranii nechezuri,
el se deprinde pe cîmp de mohor,
și-mi pregătește, vestindu-mi-l,
biruitorul, mult așteptatul, ultimul zbor.

În noaptea aceasta-i bolnav. Simte ca o durere
la spete, tainic, la locul
unde purced să-i crească aripile.
Zace în grajd, arde ca focul.

Luna, intrînd pe fereastră, alături se culcă pe paie.
E noaptea de boală a lumii, cînd mugurii toți
plesnesc c-un mulcom țipăt sub zare.
Totul e-n așteptare. Totul — albastră văpaie.

Olarii

De veacuri ei își au aci lăcașul, de la începutul
cel dintîi, grotești și tîmpi, gușații fără grai.
Olari ei sunt, sortiți să-nmoaie și să coacă lutul.

Ca niște zmei întîrziați și blînzi
cu fețe prelungite în cimpoaie,
arhaici inși, își poartă pe sub plai
un vis fragil prin zilele greoaie.

Se-nvîrte roata, sfîrîind, în orice casă.
De față sunt, în inimă, tiparele bătrîne.
Trudescu-se ca-n somn olarii, și mocnesc lîngă cuptoare.
Numai arar sunt cercetați
de vreo lumină și de zîne.

În văile sublimelor recolte
nu este sat cu duhuri mai încete,
dar nici alt sat în care să se ardă
ulcioare mai frumoase și mai zvelte,
cu mijlocul de păcătoase sfinte fete.

Dumbrava Roșie

Mușchiul reavăn, negrul murei
ține cumpăna căldurii.
Ieși zeiță din sandale —
vrerea e-a Măriei Tale!

Şi rămîi desculţă-n rouă!
Tremură prelung în glas
întrebarea de-i aievea
astă clipă de popas.

Dobitoacele pădurii
cred în mine, cred în tine.
Întrupîndu-se tomnatic,
sună soarele prin vine.

Capre roşii vin din vale —
copleşiţi stăm amîndoi —
vin să-şi uite fericirea
verii calde, lîngă noi.

Ardere

Fiinţă tu — găsi-voi cîndva cuvenitul
sunet de-argint, de foc, şi ritul
unei rostiri egale
în veci arderii tale?

Al seminției mele cel din urmă sînt.
Pumn de lumină — tu, pumn de Pămînt.
Tu rodie,
tu floare mie, cu puteri de zodie,
unde și cînd găsi-voi singurul cuvînt
în cercul nopții să te-ncînt?

Nepriceput pe lîngă vetre,
dar înțeles de zei și pietre,
cuvîntul unde-i — ca un nimb
să te ridice peste timp — ?

Cuvîntul unde-i — care leagă
de nimicire pas și gînd?
Mă-ncredințez acestui an, tu floare mie,
ca să sfîrșesc arzînd.

Veghe

De greul prea lungului joc
acum și pleoapa mi-e grea.
Mana neagră a visului
să mă slujească ar vrea.

Albă frumseţe tu, fără apunere,
pustietoare minune tu,
gîndul — la tine-noptatul —
ce treaz mă ţinu —!

Pînă la ora ce nu se-nfiripă
cu nici o bătaie. Iată cum
se sting jucăuşe ardorile,
cade din lume un drum.

Eu singurul, cît de tîrziul!
Slugă şi domn
al vegherilor — plec după tine
în largul meu somn.

Noemvrie

Foaie udă, mătrăgună —
picurii prin fagi răsună.

Văgăuni şi scorburi cască,
Umbre doar mai vin să pască —

Fauni vechi şi roşcovani
scîncet dau sub bolovani

şi pe căile amiezii
se pătrund de neguri iezii.

Se aştern prin adăposturi
zile moarte, stinse rosturi.

Rod al inimii, de apă,
creşte lacrima-n pleoapă.

Am pierdut, vai, ce-am pierdut?
Vatră caldă, drum bătut.

Am pierdut soare şi lună.
Golul cine mi-l răzbună?

Cetini negre

Cetini negre sună-n urmă,
drum mă poartă, chin mă scurmă.

Cetini negre sună-n faţă,
ceasul sîngeră prin ceaţă.

Cetini negre îmi descîntă,
geana inimii n-o zvîntă.

Cetini negre-n lume zică
zvonul brumelor ce pică.

Cetini negre-n lume spună
ostenita mea furtună.

Cîntec pentru anul 2000

Vulturul ce roteşte sus
va fi atunci de mult apus.

Lîngă Sibiu, lîngă Sibiu, prin lunci
numai stejarii vor mai fi şi-atunci.

Mai aminti-mă-va un trecător
vreunui străin, sub ceasul lor?

Nu cred să mă vestească cineva,
căci basmul ar începe-așa:

Pe-aici umbla și el și se-ntorcea mereu,
contimporan cu fluturii, cu Dumnezeu.

Epitaf

Calea aici ce greu se găsește.
Nu-i nimenea să te îndrepte.
Numai tîrziu, numai o clipă
uitată pe urmă și ea,
îți dezvăluie
nebănuitele trepte.

Apoi ca frunza cobori. Și țărna
ți-o tragi peste ochi
ca o gravă pleoapă.
Mumele sfintele —
luminile mii,
mume sub glii
îți iau în primire cuvintele.
Încă o dată te-adapă.

(Din NEBĂNUITELE TREPTE, 1943)

Mirabila sămînță

Mă rogi c-un surîs și cu dulce cuvînt
rost să fac de semințe, de rarele,
pentru Eutòpia, mîndra grădină,
în preajma căreia fulgere rodnice joacă
să-nalțe tăcutele seve-n lumină.

Neapărat, mai mult decît prin orașul rumorilor,
c-o străduință mai mare
decît sub arcade cu flori,
voi umbla primăvara întreagă prin tîrguri
căutînd vînzători de sămînță.
Mi-ai dibuit aplecarea firească și gustul ce-l am
pentru tot ce devine în patrie,
pentru tot ce sporește și crește-n izvòrniță.
Mi-ai ghicit încîntarea ce mă cuprinde în fața
puterilor, în ipostază de boabe,
în fața mărunților zei, care așteaptă să fie zvîrliți
prin brazde tăiate în zile de martie.

Am văzut nu o dată sămînța mirabilă
ce-nchide în sine supreme puteri.
Neînsemnate la chip, deși după spiță alese, îmi par
semințele ce mi le ceri.

Culori luminate, doar ele destăinuie trepte și **har**.
În rînduri de saci cu gura deschisă —
boabele să ți le-nchipui: gălbii,
sau roșii, verzii, sinilii, aurii,
cînd pure, cînd pèstrițe.
Asemenea proaspete, vii și păstoase
și lucii culori se mai văd
doar în stemele țărilor,
sau la ouă de păsări. Semințele-n palme
de le ridici, răcoroase,
un sunet auzi precum ni l-ar da
pe-un țărmure-al Mării de Est mătăsoase nisipuri.

Copil, îmi plăcea, despoiat de veșminte,
să intru-n picioare în cada de grîu,
cufundat pîn' la gură în boabe de aur.
Pe umeri simțeam o povară de rîu.
Și-acuma, în timpuri tîrzii, cînd mai văd
cîteodată grămezi de semințe pe arii,
anevoie pun cumpăt fierbintei dorinți
de-a le atinge cu fața.
De-alintarea aceasta mă ține departe doar teama
de-a nu trezi zeii, solarii,
visătorii de visuri tenace, cuminți.

Laudă semințelor, celor de față și-n veci tuturor!
Un gînd de puternică vară, un cer de înaltă lumină,

s-ascunde în fieștecare din ele, cînd dorm.
Palpită în visul semințelor
un foșnet de cîmp și amiezi de grădină,
un veac păduret,
popoare de frunze
și-un murmur de neam cîntăreț.

Ceasul care nu apune

În holda de grîu ce se coace în vară,
subt basmul arborescent,
e cu neputință a spune
pe ce cale viitorul s-apropie.
Dar vine-apăsat, ca bătăile inimii.
Pîn-adineaori a fost incoruptibil distant.
S-apropie-acum, e aci, e prezent.
Alchimie e încă totul în lume.

După pravila ei, pe-o neștiută dimensiune
a locului, tu te ascunzi
în dosul pleoapelor mele,
devenind sufletul meu —
Și ceasul e-aci, înflorește și nu mai apune.

Ceas de vară

Dulcele, ce începu,
cîntecul, l-auzi şi tu?
Într-un lan pe un colnic
cîntă singur un voinic.

Pe sub zările fierbinţi
sună secerea din zimţi.

Huma s-a făcut în zi
ca din arse ciocîrlii,
ce s-au mistuit, cîntînd,
înălţimile-ngînînd.

Vezi al ceasului străfund.
Aer curge. Suntem prund.

Într-un lan pe un colnic
cîntă singur un voinic:
„Stă mîndra la sărutat
ca spicul la secerat".

Cîntă singur un voinic
într-un lan pe un colnic,

și nu știe cît de-adînc
taie-n inimă pe cîmp
un cuvînt de unul spus —
altora pe vînt adus.

Văzduhul semințe mișca

În ceasul acela pe-a muntelui coamă —
unde-adăstarăm sub brazi,
nimiciți de arzîndul albastru
din clara preziuă de toamnă —
tu adormiseși pătrunsă de soare,
mie alături, în șuier de cetini,
în șuier venind din adîncuri
arar ca un val de răcoare.

În valea lăsată în urmă se stinse
de mult și ultimul zvon.
O frunză de fag ca o flacără-n păr ți se-oprise.
Rotind, în descindere, frunza visa
că-n an mai putea înc-o dată
podoabă să fie de foc altui pom.
Pe munte, pe coamă, se stinse
de mult și ultimul zvon.

Diafane semințe întraripate,
pe invizibile fire,
zburau peste noi — din veac în altul purtate.
Așa ne încearcă îndemn cîteodată
spre crudă, spre sacră uimire.
Mai are încă — mai are substanță natura,
și-n astă nespusă risipă
a-nchipuirii, dintre o clipă și altă clipă,
totul nu poate să fie-amăgire.
Văzduhul semințe mișca
spre ținte doar undeva-n mituri
întrezărite.
Și-n timp ce în somn surîdeai, ca-n rituri
ți-am pus un sărut în mijlocul palmei —
niciodată tu nu vei afla! —
ți-am pus un sărut în calda paloare din palmă
pe linia vieții, ce s-alegea.

Drum de toamnă

Pe drumuri ce îngînă trăinicia,
amurg și ghindă, frunze roșii, cad.
Ca un haiduc eu umblu prin legendă,
prin ciclul vremii molcom încheiat.

Miroase-a foi strivite în copite.
Prin crînguri trec cu calul pintenog.
Aud muntărițe cîntînd din tulnic,
tăiat, în vis, din corn de inorog.

Floare de viță

Neglorioasă e această floare,
făcută din stamine și pistile,
fără de nici o urmă de petale.
Dar ce suav miròs — de șapte zile
m-atrage printre frunzele de viță!
Este-n mireasmă ca o profeție
a soarelui, adînc dormind pe vie,
și-a vinului ce-ncoronat de-arome
pe-un drum de toamnă caldă va să vie.

Inima pădurii

Mire-te, dezmire-te
zilele pădurii,
zile ale facerii,
zilele răsurii.

Mire-te, dezmire-te
văile răsurii,
cari vădesc miresmele,
mîndrele şi nurii.

Mire-te, dezmire-te
cîntecul făpturii,
locul unde toate cresc,
inima pădurii.

Cerbul cu stea în frunte

Nu-l mişcă ştiutele
crînguri cu ciutele.
Cărarea cu urmele
iezerul, umbrele
nu-l cheamă. Copitele
sfarmă ispitele.

Prin ceaţă cînd lunecă
zări el adulmecă,
nu apropiatele,
ci depărtatele.

Ciulindu-şi urechile
prinde străvechile
rotiri, sus, de tulbure
foc şi de murmure.

Şi-aude, subt naltele,
unele, altele,
erele, sferele.

Răsunet în noapte

Nemişcaţi deodată brazii!
Sevele s-aşează-n noapte
Iese liniştea din munte
unde locul i-a fost strîmt.
Numai undeva-n prăpăstii
un izvor mai are şoapte
şi o bufniţă cuvînt.

Strîns ţinută sub surdină,
ca o pîlpîire de lumină
inima tresare
Şi răspunde-n Ursa-Mare.

Cîntecul spicelor

Spicele-n lanuri — de dor se-nfioară, de moarte,
cînd secera lunii pe boltă apare.
Ca fetele cată, cu părul de aur,
la zeul din zare.

O vorbă-şi trec spicele — fete-n văpaie:
secerea lunii e numai lumină —
cum ar putea să ne taie
pe la genunchi, să ne culce pe spate, în arderea vîntului?

Aceasta-i tristeţea cea mare a spicelor,
că nu sînt tăiate de lună,
că numai de fierul pămîntului
li s-a menit să apună.

Strofe de-a lungul anilor

Cînd prin oraş calci lin pe străzi
sămînţa ulmilor, şi-n mers
în adevăruri limpezi crezi —
mai e nevoie de vreun vers?

Cînd mușchiul de pădure mult
ne-alină-n vară verde dor
și glasul picurat ți-ascult —
mai e nevoie de-un izvor?

Cînd în bătaia vîntului
mlădie umbli pe colnic,
pe-ntinderea pămîntului
mai e nevoie de vreun spic?

Cînd între lipsă și prisos
ne bucurăm de cîte sînt
și cîntă pe subt glii un os —
mai e nevoie de cuvînt?

Cînd îți ghicesc arzîndul lut
cum altul de Tanagra nu-i,
din miazănoapte pînă-n sud
mai e nevoie de statui?

Cînd hoinărind, alături ea,
noi mînă-n mînă ne găsim
cu ochii la aceeași stea —
mai e nevoie de destin?

Cînd împlinirile ne cad
subt galaxia ca de fum
și prin miresmele de brad —
mai e nevoie de vreun drum?

De-ar fi să dăinuiesc nespus
în gîndul tău, pămînt ce sînt,
din răsărituri la apus
mai e nevoie de-un mormînt?

Descîntec

Despre tine și otravă,
despre slavă și albine
scriu în rune o poveste,
căci ce este nu se spune.

E mai vie născocirea
cînd iubirea o îmbie.
Scriu în rune ani de fiere
și de miere. Zic din strune.

Să-nflorească noimă, lege!
Să se-nchege, să pornească

spre-mplinire peste fire
vrajă pusă, vorbă spusă.

Creascâ anul rod de bine,
să ne-aline tot aleanul.
Ne resfeţe ale sorţii
şi-ale filei două feţe.

Ale sorţii şi-ale filei:
focul zilei, roua nopţii.
În tipare de la munte,
scriu în rune dulci — amare

despre tine şi otravă,
despre slavă şi albine.

Alean şi amintiri ce torc

Alean şi amintiri ce torc
mă-nduplecă să mă întorc
spre locul unde umbre, sori,
miros tîrziu prepară-n flori.

E fiu al toamnei sufletul.
Aci cîndva mi l-am lăsat.
Aci el a rămas privind,
în tine cum te-ai depărtat.

Stă ţintuit. Mai este viu?
Te-a aşteptat, te-a aşteptat.
Obişnuinţei s-a-nclinat,
să-nveţe jalea, nemişcat.

Aci cîndva mi-ai arătat
în moartea lui de chihlimbar
un fluture încremenit,
un zbor răpus într-un cristal.

Nu crede tu vîntului

Nu crede tu vîntului,
bătrînului foc călător,
cînd cîntă pe cale
că doruri el n-are
pe faţa pămîntului.
Ia seama mai bine

la faptele lui:
alean să-şi aline,
el fete preface
pe străzi în statui,
de trupuri lipindu-le
mai tare veşmintele,
sub inuri vădindu-le
cînd sînii, cînd coapsele,
minunile, sfintele.

Catrenele dragostei

Dragă-mi este dragostea,
bîntuită de sprîncene,
de sprîncene pămîntene,
lungi, pieziş-răsăritene.

Dragă-mi este dragostea,
soarele din an în veac,
dragostea ce poartă-n ea
moarte-ades şi-ades un leac.

Spune-se că-n holdă coaptă
macul îl dezbraci c-o şoaptă.

Dragă-mi este dragostea
care zice: nu și da.

Dragă-mi este dragostea,
mare face inima,
mare pe cît lumea-zare,
mică pe cît lacrima.

Dragă-mi este dragostea
care face stea și stea
din pămînturile noastre
prin poienile albastre.

Sîngele își știe visul.
Dragă-mi este dragostea
cu-nălțimile și-abisul
și cu ce mai are-n ea.

Dragă-mi este dragostea —
locului nu pot s-o țin,
căci frumsețea ei dispare
în frumsețile-i ce vin.

Dragă-mi este dragostea,
dragă uneori furtuna
și-un păcat pe care-l arde
pe la miezul nopții luna.

Din aleanul trupului
sufletul se naşte.
Dragă-mi este dragostea
ce de ani mă paşte.

Dragostea ne-o ţină zeii,
să ne-ncînte funigeii
ca urzeala inului,
firele destinului.

Risipei se dedă florarul

Ne-om aminti cîndva tîrziu
de-această întîmplare simplă,
de-această bancă unde stăm,
tîmplă fierbinte lîngă tîmplă.

De pe stamine de alun,
din plopii albi, se cerne jarul.
Orice-nceput se vrea fecund,
risipei se dedă florarul.

Polenul cade peste noi,
în preajmă galbene troiene
alcătuieşte-n aur fin.
Pe umeri cade-ne şi-n gene.

Ne cade-n gură cînd vorbim,
şi-n ochi, cînd nu găsim cuvîntul.
Şi nu ştim ce păreri de rău
ne tulbură, pieziş, avîntul.

Ne-om aminti cîndva, tîrziu,
de-această întîmplare simplă,
de-această bancă unde stăm
tîmplă fierbinte lîngă tîmplă.

Visînd, întrezărim prin doruri —
latente-n pulberi aurii —
păduri ce ar putea să fie,
şi niciodată nu vor fi.

Drumeţie

Popas în iarbă, de neuitat.
C-o sărutare, pe-a vieţii măsură,
îmi stingi în gură toate numele
ce din alean ţi-am dat.

Pornind pe urmă iar
ca două vîrtejuri de vară pe drum.
Ne suntem dar pentru dar
şi nu ne mai spunem nicicum.

Ne place să umblăm
ca întrupările fumului,
să încîlcim mătasea pămîntului
cu ţintele drumului.

Aripi de argint

Şi anotimpuri, vînt de miazănoapte,
sau vînt de sud, dacă m-ar căuta,
pe-o treaptă m-ar găsi în preajma ta.
Şi călători, iscoade de departe,
şi patrie, morminte, bolovani,
dacă de mine toate-ar întreba,
m-ar dibui prin vînt în preajma ta.

De zile, săptămîni, de luni, de ani,
mă pierd în ochii tăi, mîndră iubire.
Ca din oglinzi, ce singure nu mint,
încerc să dobîndesc o dumirire,
că aripile ce le simt în spate
aievea sînt, din pene de argint,
sau o părere doar de greutate.

Cîntecul vîrstelor

Dragostele mele bune
cum le-a măcinat pămîntul!
Cum pieriră pe subt iarbă
frumusețea și cuvîntul!
Dragostele mele rele,
cîte au căzut și ele!
Dragostele bune, rele,
Ce-a rămas sub glii din ele?
Țărnă numai și inele.

Dorul-dor

Cel mai adînc din doruri
e dorul-dor.
Acela care n-are amintire
și nici speranță, dorul-dor.

Pe-un drum ne duce dorul-dor
pe-un drum
ce dincolo de orice călător
mai are-o prelungire.

Nesfîrşit e dorul-dor.
Bate-n valea tuturor.

Atotştiutoarele

Ascultă, tu, un cuvînt, ascultă ce bănuiesc
despre lucruri. Cît ţin hotarele,
ele ne-ncearcă, ne împresoară, ne iscodesc.
Suntem împrejmuiţi de atotştiutoarele.

Ne sunt acoperite viaţa şi patima.
Lucrurile, însă, ele nu ştiu. Ia aminte:
drumul ne ştie secretele ţinte,
vîntul cunoaşte cît de sărată e lacrima.

Prin suferinţi, dintr-un loc într-altul, prin arderi
ne purtăm îndoielnică firea.
Noi ne cunoaştem doar golul, aleanul.
Lucrurile ne ghicesc împlinirea.

Înaintarăm — pînă-n zăpezi, prin amară
vreme — şi încă nu ştim că iubim.
Dar apa, dar apa în care de sus,
de pe pod, ne-oglindim, o ştie de astă-vară.

Primăvară

A cunoaşte. A iubi.
Înc-o dată, iar şi iară,
a cunoaşte-nseamnă iarnă,
a iubi e primăvară.

A iubi — aceasta vine
tare de departe-n mine.
A iubi — aceasta vine
tare de departe-n tine.

A cunoaşte. A iubi.
Care-i drumul, ce te-ndeamnă?
A cunoaşte — ce înseamnă?
A iubi — de ce ţi-e teamă
printre flori şi-n mare iarbă?

Printre flori şi-n mare iarbă,
patimă fără păcate
ne răstoarnă-n infinit,
cu rumoare şi ardoare
de albine re-ncarnate.

Înc-o dată, iar şi iară,
a iubi e primăvară.

Stihuitorul

Chiar și atunci cînd scriu stihuri originale
nu fac decît să tălmăcesc.
Așa găsesc că e cu cale.
Numai astfel stihul are un temei
să se-mplinească și să fie floare.
Traduc întotdeauna. Traduc
în limba românească
un cîntec pe care inima mea
mi-l spune, îngînat suav, în limba ei.

Fîntînile

Sapă, frate, sapă, sapă,
pînă cînd vei da de apă.
Ctitor fii fîntînilor, ce
gura, inima ne-adapă.

Prinde tu-n adînc izvoare —
de sub strat stihie blîndă.
Să se-aleagă din argilă
ochiuri lucii, de izbîndă.

Călători cu turme — vie,
să se-aplece, să se mire
de atîta adîncime
și de basmele din fire.

Să se curme-n piept cuvîntul
cînd s-arată că pămîntul
stele și-năuntru are —
nu numai deasupra-n zare.

Osteneşte-te-n amiază
să aduni răsplată dreaptă.
O priveliște de noapte
negrăită te aşteaptă.

Zodii sunt și jos subt țară,
fă-le numai să răsară.
Sapă numai, sapă, sapă,
pînă dai de stele-n apă.

Solstițiul grădinilor

Mirajul unui dulce fruct
îmbracă-un sîmbure amar,
ca să ne cadă într-o zi
neașteptat în palme — dar.

Sorocul creşterii e-n vînt.
Copacii iau puteri pe-un an
din noaptea elementului
ce se-nnoieşte năzdrăvan.

E ceasul cînd tinerii şerpi
cămaşa şi-o dezbracă-n spini.
Comori la rădăcini s-aprind,
se spală-n flăcări de rugini.

Privind la hora flăcării,
întîmpinăm solstiţiul cald,
ce se revarsă peste noi
de pe tărîmul celălalt.

Ne pierdem ca să ne-mplinim.
Mergînd în foc, mergînd în spini,
ca aurul ne rotunjim
şi ca ispita prin grădini.

Insomnii

lui Ion

Sufletul mi-e treaz într-una
vede stelele în tindă.

Se privește-n tot ce este
ca-ntr-o magică oglindă.

Grav, lunatic, umblă gîndul
pe limanuri, lîng-o apă.
Să se-nchidă, ca s-adoarmă,
nici un lac n-are pleoapă.

Noapte la mare

Valul mai bate, același.
Raza e trează în turn.
Cald e nisipul pe plaje,
numai puțin dacă scurm.

Noaptea-i tîrzie, de august.
Orele — horele tac.
Cugetul, cumpăna, steaua
grea judecată îmi fac.

Murmură dor de pereche.
Patima cere răspuns.
Ah, mineralul în toate
geme adînc și ascuns.

Sarea și osul din mine
caută sare și var.
Foamea în mare răspunde,
crește cu fluxul amar.

Margine-mi este argila,
lege de-asemenea ea.
Sînt doar metalul în febră,
magmă terestră, nu stea.

Capăt al osiei lumii!
Rogu-te, nu osîndi!
Vine cîndva și odihna,
ce ispășire va fi!

Vine cîndva și odihna,
ce ispășire va fi
anilor, aprigei sete,
febrei de noapte și zi.

Soare iberic

Om de pădure sunt și-mi place frunza.
Dar în pădurea de pini
de la Estoril, sub soarele torid,

o umbră nu găseşti printre lumini,
să te apere de raze.
Aci izvoarele nu se deschid.
Vînturate de mori de vînt,
miresmele fierbinţi ucid.

O clipă mă amăgesc
cu Oceanul ce se vede-n zare,
dar umbră nici apa nu are
să-mi învelească inima bolnavă.
Să-mi învelească inima bolnavă,
mi-ar trebui de-aiurea dezmierdare
multa-nrourata slavă,
a Vlahiei deasă, largă,
reavănă dumbravă.

Izvorul

Împărăţii s-au prăbuşit.
Războaie mari ne-au pustiit.
Numai în Lancrăm subt răzor
rămas-a firav un izvor.

Păduri s-au stins. Şi rînd pe rînd
oameni în umbră s-au retras,
veşminte de pămînt luînd.
Dar şipotul, el a rămas.

De-a lungul anilor în şir,
de cîte ori în sat mă-ntorc,
mă duc să-l văd. E ca un fir
pe care Pàrcele îl torc.

Cîntec sub stele

Cu alesături de aur
timpul curge prin albastru.
Jinduiesc la cîte-un astru
răsărit ca o ispită
peste-amurgul meu de-o clipă,
peste basmul în risipă.
Curge timpul prin înalturi,
astru poartă lîngă astru,
răzbunîndu-mă-n albastru.
Visul, aur prins în palme
ca nisipurile-n ape,
ca nisipurile-n ape
trebuie să-l las să-mi scape.

Tîlcuri

Tîlcul florilor nu-i rodul,
tîlcul morții nu e glodul.
Tîlcul flăcării nu-i fumul,
tîlcul vetrei nu e scrumul.
Tîlcul frunzei nu e umbra,
tîlcul toamnelor nu-i bruma,
dar al drumului e dorul,
tîlcul zărilor e norul,
ducăușul, călătorul.

Inscripție pe-o casă nouă

Toate stau la locul lor,
stă păianjenul în plasă
ca-ntr-o lume de mătasă.
Nu-l încearcă nici un dor
din ocolul lui să iasă.

Toate stau la locul lor:
piatră, floare și ulcior,
vatră și amnar și iască.

Asta-i legea tuturor:
zări să-şi facă din pridvor,
să se simtă bine-acasă.

(Din POEZII, 1962)

Columna lui Memnon

Columna, rănită cu spada de-un rege,
un dar dobîndise, ce piatra nu-l are:
atinsă de-ntîile raze solare,
să cînte cîntarea-n afară de lege.

Şi veacuri de-a rîndul, din sacra ei strună
sunînd în aurora, prelung, năzdrăvană,
sfărmarea secretă, lăuntrica rană
columna mereu trebuie să şi-o spună.

Ca-n veci să s-aprindă, la ora ei certă,
cîntarea, alt rege-ndreptă stricăciunea.
În clipa aceea se stinse minunea.

Căci are un suflet şi piatra inertă
cît timp ne-mplinire lăuntrică poartă.
Dar, fără de-o rană, făptura e moartă.

Sălcii plîngătoare

Umblu-n neştire pe potecă.
Prin vale caut muguri, semne.
Moştenitor eu sunt al iernii.
Mai curge-ngheţ pe apa Cernii.

Sfarm vreascuri umede, nedemne.
Pe munţi zăpada se mai vede.
O singură-nverzire-n cale
mă ţine locului, mă pierde.

Şi soarele ajută-oleacă
prin vaduri negura să treacă.

Legenda spune că pe-aice
Euridice, fata tracă,
din iaduri şi-a mutat în sălcii —
a jale — părul lung şi verde.

Şi prind în palme ce mă pierde,
mătasea grea şi jalea verde.

Răboj

Țin răboj în duh arhaic.
Număr ca ciobanul
cîte-s albe, cîte-s negre
zilele, tot anul.

Număr pașii, ai frumoasei,
pînă-n pragul ușii.
Stele număr cîte are
cuibul Găinușii.

Cîte sunt, de toate, număr,
amăgiri și fumuri,
ziua-ntreagă număr, număr
rătăciri și drumuri.

Număr pietrele pe care
mîndra trece vadul
și păcate pentru care
mă va arde iadul.

Alean

Umbra unui nor aleargă.
Goana ţine spre-un străfund.
Văi de aur mă îndeamnă
cum mi-e felul să răspund.

Umbra m-a cuprins deodată.
Cîte gînduri mă pătrund!
Înţelesuri — ne-nţelesuri
mi se-arată, mi se-ascund.

Călătoare şi răzleaţă,
umbra e de nor rotund.
Dar ce grea e! Colo-n ape
ea căzu pînă la prund.

Ca un freamăt mi-e aleanul
unde merg şi unde sunt.
Din înalt îmi ţine norul
lung, ah lung, ison profund.

În cutreierul prin spaţii
cari în altele răspund,
cîntă el, ce în neştire
mie însumi eu mi-ascund.

Umblăm pe cîmp fără popas

Umblăm pe cîmp fără popas
sub zodii prin tîrziul ceas.
Hotare, veac, tărîm s-au şters.
Mai suntem noi şi-un univers.

Pierdem în noapte, rînd pe rînd,
tot ce sub noi era pămînt.
Şi mergem iar în gînd, la pas.
Un cer deasupra ne-a rămas.

Vreo stea, cînd cade din tării,
fără să vrei, spre ea te ţii,
şi poala-ţi potriveşti, s-o prinzi.
Lucirea numai i-o cuprinzi.

Şi cumpănim ce e, ce-a fost.
Noroc înalt, pornit cu rost,
ne-ntîmpină, de sus prin vînt,
să nu ne-ajungă-n văi nicicînd.

Prin toate erele

Prin toate erele
ce prund fierbinte, turmentat!

Subt toate sferele
se zămisleşte ne-ncetat.

Prin toate erele
răsfăţ şi crini, vis canibal.
Subt toate sferele
extaz de seve, vertical.

Îndreptăţire cat
vîrtejurilor, vîntului.
Şi intru în păcat
ca-n vîrstele pămîntului.

Odă către Runa

Nimic din ale tale nu te mărgineşte,
nici chiar frumseţea ta, ce pare
faţă de lume-o dulce limitare.
Cu dorul tău începe noima ta,
cu părul tău începe umbra ta.
Unde sfîrşeşti, nu vei afla.
Privind, fiinţa ta se prelungeşte
pînă la cea din urmă stea.

Cîntecul călătorului în toamnă

Piere zvon sub zarişte,
talanga în rarişte.

Vine toamna oilor
prin pînzele ploilor.

Glas dau cetii, patimii,
cu frunza lor paltinii.

Jalea rătăcirilor,
mohorul mîhnirilor,

ale cui sunt, ale cui?
Parc-ar fi a nimănui.

Mi-au secat pleoapele
şi-n inimă apele.

Doar cînd urc poenele
mi se-ncarcă genele,

subt amiaza fierului,
de picurii cerului.

Plîng spre zarea dorului
cu lacrima norului.

Toate drumurile duc

Ziuă verde, duh de nuc,
toate drumurile duc
unde-i raiul vîntului,
dragostei, cuvîntului.
Toate drumurile duc,
către Joia focului,
spre amiaza locului,
unde arde patima,
unde cîntă lacrima.

Greeruşa

Greu e totul, timpul, pasul,
Grea-i purcederea, popasul.
Grele-s pulberea şi duhul,
greu pe umeri chiar văzduhul.

Greul cel mai greu, mai mare
fi-va capătul de cale.
Să mă-mpace cu sfîrșitul
cîntă-n vatră greeruța:
Mai ușoară ca viața
e cenușa, e cenușa.

(Din ALTE POEZII, 1967)

Manole este un constructor Solness ibsenian dus de un dor ancestral spre ridicarea unui sălaș sufletului. Meșterii și-au pierdut curajul și credința. Zidurile au fost tentațiile și probele de foc ale convingerii lor în idee. Nu sînt creatori. Manole a vrut să le dea din geniul său. Idealul lor s-a consumat o dată cu înfrîngerile temporare. Manole se află singur. Este ca ciobanul din Miorița *pîndit de tovarășii săi. A trăit cu meșterii „*calfe și zidari" *lîngă o veșnicie, aceea a capodoperei, a trezit în ei „duhul" — dorul de creație și de înălțare, a visat împreună cu ei cîndva, a aspirat să-i facă ctitori. Din pămînt în-*

să, nu se pot face lespezi de marmoră pentru temple. Manole este geniul aprins de dorul realizării operei prin „mîndra mănăstire". Moartea sa va fi întru împlinirea destinului său de ziditor. Ea îl va îngropa în veşnicia operei. Trebuie zidit viitorul, eternul, timpul cu viaţă, cu ideal. Dialogul lui Manole cu meşterii săi devine, în perspectiva teatrului modern, o convertire a miturilor, o redistribuire a funcţiilor lor. Manole apare obsedat de „duhul întruchipărilor". Menirea sa este să zidească o nouă cupolă de cer oamenilor. El moare oferind din sufletul său cîte o parte pentru fiecare cărămidă şi piatră. Opera are nevoie nu numai de apă, ci şi de foc. În personajul Manole arde un dor de casă, de temelie. E un bolnav de acest dor. Nu poate părăsi zidurile şubrede. Destinul său este de dor de zidire frumoasă, pe care o va înălţa cu soarele, cu lutul şi cu apa din plai. Toate datele ce aparţin „matcei stilistice populare" sînt preluate într-o dezbatere înnoită. Motivul jertfei se combină cu motivul dorului şi al destinului. Manole se mîntuie de destin prin frumuseţea operei de artă. Sacrificarea Anei în zidurile mînăstirii nu vine ca un blestem, ci o blîndă supunere unui dor de înălţare, de acceptare atunci cînd un zid sau un munte devin mai puternice cu o temelie de viaţă.

În scena din piesa Meşterul Manole, *asupra căreia ne-am oprit, se confruntă destinul creatorului cu existenţele terne, incapabile să se înalţe la altitudinea geniului. De o parte artistul mînat de o pornire sfîntă să ridice monumentul, de alta iscoada neputinţei, laşitatea slăbiciurii, smerenia platitudinii.*

Meşterul Manole*

(Fragment)

ACTUL II,

SCENA a III-a

MANOLE ŞI CEI NOUĂ

Al optulea: De ce-ai făgăduit, Meştere ? Din prăpădul din urmă am ieşit istoviţi ca nişte păpuşi de cînepa din baltă.

Al nouălea: Trebuia să judecăm mai întîi stările noi între noi. Să le punem pe cîntar şi să scoatem sfat din greutatea împrejurărilor.

* Ediţia Lucian Blaga, *Opera dramatică* I—II, Editura Dacia Traiană, Sibiu, 1942.

Al şaselea: Eu nu mai rămîn, eu mă întorc la vatră.

Manole: Sunteţi surzi şi orbi. N-aţi simţit încă nici azi, că fără putinţa de a ne împotrivi, un destin se împlineşte în noi ? Încet, sigur, şi fără abatere ? Răscoala noastră de rîs scoate doar muşuroaie de soboli în drumul dinainte împlinit al sorţii !

Al şaselea: Nu, Meştere, nu mai credem nimic. Între orbi, eşti cel mai orb. Vei rămînea singur, cufundat în vis vinovat. Priveşte, nu te-au iubit ei pînă acum — zidarii aceştia între cari şi eu mă socot cu cuvînt greu în cerul gurii ? ! ! Nu ne-am unit cu tine în faptă şi vis ? Dar acum răbdarea nu mai are din ce să se hrănească. Nu ne putem jertfi toţi pentru mărirea îndoielnică a unuia singur.

Manole: Singura mărire neîndoielnică e numai a Celui-de-Sus.

Întîiul: Cu trupuri de strune încordate, ne-am alăturat ţie în faptă, Manole. Am trăit aşa de mult în acelaşi gînd şi în aceeaşi grijă cu tine, că am început să-ţi semănăm la înfăţişare şi pas. Dar acum nu mai înţelegem ce vrei.

Manole: Răzvrătiţi-vă numai şi cîrtiţi ! Ridicaţi-vă peste capul meu ! Va trece şi asta !

Al şaselea: Fraţi, nu vă mai lăsaţi amăgiţi.

Manole: Lîngă voi am îndurat îndelung săgeata soarelui şi gerul ieşit din piatră, ploaia în carne şi frigul în oase. Lîngă voi, duhul întruchipărilor s-a întărit în mine poruncitor. Lîngă voi pentru biserică zilnic mor. Din patru stihii v-am adunat, pe tine te-am luat din apă, că ai fost pescar, pe tine te-am scos din pămînt, că ai fost ocnaş, pe tine te-am coborît din lumină, că ai fost călugăr, din patru sfinte stihii v-am adunat, ca să clădim biserica din pămînt şi din apă, din lumină şi din vînt. Şi voi aţi văzut biserica cu chip mic şi-aţi zis: „Meştere, venim". Şi-atunci duhul care dinăuntru te împinge să clădeşti, s-a sălăşluit şi în voi, şi aţi suferit cu mine dezamăgirea celor şaptezeci şi şapte de prăbuşiri şi v-aţi îndoit cu mine şi iar v-aţi ridicat. Acum vă clătinaţi şi staţi să plecaţi pentru totdeauna ? Plecarea ar fi cădere şi alunecare — în şi mai rău. Moartea nu ne cheamă pînă cînd n-om fi clădit lăcaşul, din care nu mărirea noastră va vorbi, ci numai a Celui-de-Sus. Mărturisire auziţi din parte-mi, c-am început să clădesc fiindcă n-am putut altfel. Din cîmp şi munte v-am chemat, fiindcă n-am putut altfel, cîteodată în groaznică îndoială am

blestemat, am făcut tot ce mi-a stat în putere şi voi face şi mai mult. Toate — fiindcă nu pot altfel ! O, pescar, o, băieşiu, o, cioban, o, călugăr — suntem oare noi chemaţi să judecăm ceea ce mai presus de vrerea noastră prin noi se face ? Aud răscoala vocilor voastre, dar nu mă tulbur. Suflet împrăştiat ca fumul jertfei neprimite, stau în faţa voastră: dacă îmi găsiţi vreo vină, loviţi-mă, dacă vă îndoiţi, părăsiţi-mă !

Întîiul: Vorbe de amăgire !

Toţi: Nimic decît vorbe.

Al treilea: Înfăptuirile noastre n-au temei !

Al şaselea: Să plecăm fără întîrziere !

Al treilea: Dezleagă-ne de cuvînt !

Toţi: Dezleagă-ne !

Manole: De şapte ani umblăm cu icoana bisericei în noi. Mai presus de înţelegerea noastră e soarta acestui lăcaş rătăcitor. Într-un loc încercat-am să-l ridicăm pe moaşte. În altă parte apa unui rîu am ridicat-o din alvie ca să clădim pe temelie curată. Peste morţi am încercat. Că a fost pretutindeni în zadar, totdeauna în zadar, e adevărat. Rătăcirile noastre au intrat în cîntecul fecioarelor, zădărnicia drumurilor noastre va

întrista legendele, zidurile mistuie comori, tristeţea noastră s-a coborît peste ţară.

Al şaselea: Şi după toate astea făgăduieşti lui Vodă biserică. În trei zile. Parcă am trăi veacul minunilor. De ce-ai făgăduit, Meştere ?

Manole *(sacadat)*:
Fiindcă — în — cele din — urmă — biserica — totuşi — se va — înălţa !

Ceilalţi: Eşti nebun !

Al treilea: Dezleagă-ne să plecăm !

Manole: Cînd v-am chemat — nu v-am legat. Numai în altă slobozenie aţi intrat. Ţie ţi-am făcut semn înalt, şi ai venit. Pe tine te-am strigat cu nume nou, şi m-ai urmat. Pe urmă subt candelă aprinsă v-am arătat chipul bisericii, şi voi aţi zis: „Meştere, venim". De noul rost cu nici un cuvînt nu v-am ţintuit. Ce dezlegare îmi cereţi ?

Toţi: Dezleagă-ne, Meştere !

Manole: Nici un cuvînt n-am stors încrederii voastre. Ce dezlegare vă pot da ?

Al nouălea: Ne-ai ispitit cu ştiinţă ascunsă şi vrăjitoreşte ne-ai biruit cu chipul mic al bisericei, şi-acum n-o mai putem uita. Dezleagă-ne de amintirea ei. Că nu o mai putem uita.

Al cincilea: Arătarea ei ne urmăreşte pretutindeni.

Al şaptelea: În plină amiază, am văzut-o mare pe deal, închegată numai din lumină. Şi adierea stîrnită în jurul ei de aripi nevăzute am simţit-o odată răcoritor, şi nu o mai pot uita.

Al optulea: Chipul ei ne însoţeşte pe tot drumul.

Toţi: Dezleagă-ne !

Întîiul: Nu ne mai chinui cu tăcerea ta. Porunceşte sufletelor noastre să uite, porunceşte ochilor noştri să nu mai aiureze. Deschide-ne drumul spre vatră !

Manole: Asta întrece puterea mea !

Al treilea: Sfarmă belciugele legămîntului.

Manole: Umerii noştri au ridicat, mînile noastre au măsurat, nu zile, nu luni, ci ani. Şi acum vreţi să plecaţi cu ruşine, cînd încă nimic n-a stat ? Toată ţara ne priveşte, vreţi să sfîrşim în batjocură ? Cui nu i se răscoală sîngele gîndindu-se că munca a fost în deşert ? Dar făcut-am oare în afară de muncă — o jertfă — o singură jertfă smulsă din viaţa noastră — pentru zid ?

Toţi: Fă să uităm, fă să uităm.

Manole: Nimeni nicăiri nu e stăpîn pe amintiri. Ah, Doamne, acum văd: biserica se va înălţa !

Al optulea: Suntem bolnavi de ea. O simţim în văzduh ca o mătase. Nu e nicăiri şi totuşi

dorul de ea — e în noi ca un dor de casă.

Manole: Nu sunt şi eu pătruns de această boală pînă în oase ? Nu e dorul de ea şi în mine ca un dor de casă ? În visul ei, slugă şi domn, ne lipim de ziduri în somn. Cine se-ndură să plece ? Să purceadă de aici cel ce poate ! Părăsiţi-mă, rămîn eu ! Varul mi-l vor stinge ploile. Soarele îmi va aprinde cuptoarele. Lutul îl vor frămînta copitele. Biserica voi ridica-o singur ! Biserica, din care cerul se va apăra de pămînt ca dintr-o cetate — voi ridica-o singur, în amară singurătate ! Ah, plecaţi ! ! ! Şi cine poate să uite, să uite ! !

Al şaselea: Toţi stau în cercul tău de vrajă, Manole — dar pe mine nu m-ai îndrăcit cu chipul mic al bisericii, nu — pe mine nu m-ai îndrăcit ! !

(Pleacă).

Manole *(extatic):* Acum văd: biserica se va înălţa !

Cîţiva *(se apropie ipnotizaţi de extazul Meşterului):* Manole !

Unul: Manole, tu aştepţi . . .

Al treilea: Manole, tu aştepţi o minune ?

Manole: Din partea noastră aştept o jertfă, şi-apoi de sus, de jos, de pretutindeni minunea. Singura, cea din urmă, de neasemănat.

Toţi *(se apropie de el):* O minune ?

GHEORGHE LAZAR BIBLIOTECA

Altul: De unde ?

Manole: În scurgerea zadarnică a vremii ni s-a irosit tinereţea, dar trăim în lumea harului, unde îndelungă răbdare se cere. Ne-am îndoit pînă acum trupurile, ne-am întins şi ne-am zbătut în soare, dar n-am ajuns încă la marginea puterii noastre. Din aiurare şi din trupuri slăbite şi mai mult se poate stoarce. Martori vom fi noi toţi — biserica se va-nălţa !

Întîiul *(cu glas stins):* Ce mai putem face pentru ea?

Al doilea: Ce-a mai rămas neîmplinit ?

Al şaptelea: Dacă crezi, mergem pe jos la rîul Iordanului, să ne scăldăm, curăţindu-ne în el de tot răul lumesc.

Al nouălea: Puşi alături de viaţa ta, am voit să te slujim cum se cuvine. Rana pămîntului în fiecare noapte mai tare se deschide. Ce leac ştii, Meştere, pentru ea ?

Manole *(se luptă cu sine, nu găseşte cuvîntul):* Aş vrea... aş vrea... să vă... cer... Nici o deosebire nu e între noi... vouă şi mie, aş vrea să vă cer... vouă şi mie deopotrivă... Oh, e aşa de greu... dar altfel, pacea niciodată n-o mai găsim... Ridicaţi-vă ochii... singur nu ştiu isonul să ţiu poruncii de dincolo, ce prin mine vi se vesteşte...

Al șaptelea: Smulge din tine, Meștere, cuvîntul, smulge-l ! Cuvîntul așteptat care zdrobește și-nalță.

Manole: O învoială și-un jurămînt va fi !

Întîiul: Să ne legăm pentru totdeauna viețile ?

Al doilea: Să intrăm în robie și mai grea ?

Al treilea: Să săvîrșim vreo faptă prin care ne pierdem sufletele ?

Manole: Dacă numai unul din noi ar săvîrși-o, ar fi păcat de moarte, cum însă prin noi toți se va face, va fi o jertfă dătătoare de viață. Învoiala ni se va ierta și jurămîntul nu ne va arde.

Al treilea: Poate e așa de greu lucrul ce vrei să ni-l ceri, că nu găsești cuvîntul. Scrie-l, meștere, aci în țărînă, cu toiagul, și noi îl vom citi în tăcere și, dacă se poate, îl vom împlini.

Al șaptelea: Numai să nu mai întîrziem, poticniți aici în groaznică zădărnicie ! !

Manole *(se luptă lăuntric, în sfîrșit începe cu un glas ireal):* Dacă aș avea glas de înger, aș cînta vestindu-vă. Dar glasul meu e glas de diavol, tulbure și răgușit, răsună ca o trîmbiță rea. De ce nu am glas de înger pentru ca vorbele mele abia icnite să pară un cîntec ? De ce nu am pene înalte de înger pentru ca tot ce vi se cere

prin mine să pară un basm ? O viaţă de om ni se cere. Aş vrea să ni se pară dar uşor şi nu jertfă de sînge. Fraţi zidari, stau cumplit în mijlocul vostru, mă priviţi cu ochi care nu mai clipesc şi mă ascultaţi cu urechi cari n-o să mai adoarmă. Şi dintr-o dată înţelegeţi tot, sau ghiciţi tot. O viaţă scumpă de om se va clădi în zid, jertfa va fi o soţie care încă n-a născut, soră sau fiică. Fraţi întru suferinţă, pentru cine e mai greu ? Pentru cel ce vesteşte acestea sau pentru cei ce ascultă ? Soţie unuia din noi va trebui să fie jertfa, soră sau fiică. Soţie care încă n-a născut, soră curată, fiică luminată . . .

Al patrulea *(aiurînd):* Soţie unuia din noi ?

Al cincilea: Soră să fie ? Fiică luminată ?

(Toţi cască ochii spre Manole, pierduţi.)

Manole: Pentru înfăptuirea gîndului, unul va trebui să sîngereze amar. Din al cui pămînt se va smulge spicul curat, înainte nici unul nu ştim. Inima noastră se închină lîngă curatul spic. E al tău, e al lui, sau al meu ? Fiţi tari, închideţi ochii, nu mai priviţi în jur, apăraţi-vă de orice gînd şovăitor şi rugaţi-vă !

Întîiul *(cu disperare):* Manole !

Manole: Stăruim ca niște stane în acest sîngeros răsărit. Ție gura ți se strînge, ție fruntea ți se întunecă, ție mîna ți se zbate în neștire, vădind în toți neliniște și cutremur. Dar alt ce ne rămîne, cînd nici o ieșire nu este? Să ne pătrundem de gîndul că prin ițele vrerilor noastre o altă vrere mai mare se țese, singură, trudnică, puternică și neînțeleasă. Descordați-vă strunele sufletelor voastre mîhnite și nu vă împotriviți. Să înfrîngem încă o dată slăbiciunea cărnii în acest țarc al lumii fără scăpare. Tu, pe care te-am chemat cu nume de ducător de veste, tu, Ioan, nu clătina din cap! — tu Simion, tu Gheorghe, tu Petru și toți ceilalți, fiți tari, acum o dată mai mult ca oricînd! Amintiți-vă lunga suferință și nu o mai lungiți fără rost. Vom rămînea ce am fost: prieteni și frați. Ochiul din triunghiul de sus ne vede deopotrivă de buni, jertfa noastră nu va fi decît slăvirea lui!

Întîiul: Da, ochiul din triunghiul de sus ne vede, și Mielul din potir. Dacă așa este voia Mielului, să trecem la faptă.

Toți *(înfrîngîndu-și o pornire lăuntrică, repede unul după altul):*

Purcedem spre necunoscut, deznădejdea noastră sfîrşeşte în sînge.

Întîiul: Altă scăpare nu este.

Altul: Să rupem trup din trupul nostru ? De unde luăm beţia pentru a uita ?

Altul: O, o, o !

Altul: Va sta dreaptă la moarte şi sărutat. Aleasa care va fi ? Va sta ca spicul la secerat.

Altul: Uşile, uşile.

Altul: Scapă-ne.

Manole: Nu e timp de pierdut.

Întîiul: Să trecem la faptă.

Toţi *(încet, copleşiţi, cu înfricoşare):* Să trecem.

Manole *(s-apropie de întîiul):*
Dacă tu eşti cel ales, iată pecetea gurii mele pe fruntea ta. Dacă eu sunt cel ales, atunci opriţi-mă să mai văd ceva şi îngrijiţi-vă voi de clădirea femeiescului spic ! Dar să nu mai vorbim de alegere, căci aceluia i se va lua, care mai tare va iubi şi de iubit iubim toţi deopotrivă. Aici începe grija Mielului din potir.

Al treilea: Să aruncăm sorţi.

Al patrulea: Nu sorţi.

Al cincilea: Ar fi neomenesc.

Manole: Să nu cîntărim noi, ce numai în ceruri se poate cîntări. Intrăm în jurămînt cu un nenoroc deopotrivă împărţit între noi toţi.

Al nouălea: Să se hotărască la jertfă singur unul din noi.

Al treilea: Ar fi lucru drăcesc.

Al doilea: Atunci ce facem ?

Întîiul: Aceea să fie care întîi va veni, bărbat să-şi vadă, frate să-şi vadă, tată să-şi vadă.

Toţi: Amin !

(Şi-apleacă toţi capetele în jurul lui Manole şi privesc în gol mult timp, fără mişcare. Printre nori, soarele trimite lumină. O umbră mare, bine hotărnicită, cade între ei).

Manole: Un semn, fraţilor. Un semn. În aminul nostru s-a amestecat un semn.

Întîiul: O umbră a căzut între noi ca o pasăre uriaşă.

Manole: Biserica nu e ridicată, dar umbra ei şi cade pe nisip.

Altul: E umbră de nor.

Altul: N-ar sta locului precum stă. Umbra e de copac sau de munte.

Manole: N-ar fi rotundă. E umbra viitoarei biserici. *(Începe să tragă cu toiagul o dungă însemnînd marginea umbrei).*

Toţi: Umbra ?

Manole: Nu e munte, nu e copac, nu e nor. E umbra turlei de la mijloc.

Toți *(privind se așează în semicerc pe marginea umbrei, unul lîngă altul. Exclamă cu o nădejde de neînvins):* Biserica !
(Dintre nori cade pe capetele lor un mănunchi de raze, un clopot se aude în văzduh).

Al șaselea *(se-ntoarce frînt, cade în genunchi între ei, la picioarele lui Manole):*
Meștere — nu pot pleca,
Biserica ta — nu o pot uita.

Manole *(vrea să spună ceva, nu poate, înghite cuvîntul, îl mîngîie pe cap).*

Întîiul: Meștere, ce clopot de cleștar s-aude ? Și pentru cine cîntă ca niciodată ?

Unul *(cu glas ireal):*
Pentru soție, care încă n-a născut, pentru soră curată sau fiică luminată
care întîi va veni
bărbat să-și vadă,
frate să-și vadă,
tată să-și vadă !

CORTINA

Cu Spațiul Mioritic *(1936) Lucian Blaga n-a intenționat „să fundamenteze filozofic" o stare de cultură națională, adică „să mioritizeze" viziunea estetică românească. E evident pentru oricine că autorul* Poemelor luminii *nici nu se ocupă de arta noastră sub toate aspectele și pe toate direcțiile ei de dezvoltare. Lucian Blaga, în ansamblul arhitectural al operei sale filozofice idealist — iraționaliste, discută în termenii abstracțiunii elementele care exprimă în poezia populară o anumită și specifică realitate sufletească. Spațiul mioritic, spațiul baladesc și liric așa cum ni-l recompunem, auzind, învățînd și înțelegînd fondul fierbinte de viață al creației folclorice, nu apare ca o invenție de sistem și o croială „din pahare și cuțite" a filozofului poet și a poetului filozof. Lipsesc evident și conștient speculațiile mistice, cultivate atît pe latura ortodoxismului ca dogmă, cît și excrescențele naționaliste. Ca poet, Lucian Blaga a lucrat și aici ca și aiurea cu metafore. Căci nu este vorba de o formă de teoretizare neosemănătoristă, de elogiu al patriarhalității înapoiate sau al unui conservatorism vizionar. Lucian Blaga esențializează o stare de viață dedusă prin imaginea artistică și prin melodie și culoare din creația populară. Școala noastră folcloristică, atît de bogată în rezultate de arhivă,*

va dobîndi prin Spațiul Mioritic sinteza sa necesară*. S-a găsit o formulă, s-a emis un principiu teoretic. De la aprecierile superlative, dar subiective, de la studiile savante, dar rămase în sfera specialității pure, Lucian Blaga va face saltul de onoare în cultura noastră, ridicînd creația folclorică în marea problematică filozofică. În dorința sa de a înălța un edificiu filozofic autohton modern, Lucian Blaga va avea în creația folclorică și etnografică unul din elementele sale de bază. Este meritul lui Blaga de a fi căutat să-și organizeze un sistem fundat pe temeliile spirituale autohtone și nu pe fonduri străine de viață. Lucian Blaga va reuși să dea o hartă a transpunerii vizuale a creației folclorice, stabilindu-i un spațiu, o matcă. Orice cultură există printr-o geografie, printr-o realitate care o provoacă și care o expune. Universalitatea ei se află în primul rînd în fixarea ei într-un univers. Orice literatură, ca să-l parafrazăm pe Călinescu, își clădește un univers al

* Analiza competentă și frumoasă ca expoziției demostrativă în studiul lui I. Oprișan, *Lucian Blaga și transsubstanțierea estetică a culturii populare. În volumul colectiv Izvoarele folclorice și creația originală*, sub îngrijirea lui Ovidiu Papadima, Editura Academiei, 1970 p. 171—249.

ei și corespunde fondului său adînc. Pentru Blaga, orice literatură trimite la un spațiu sufletesc unic, ce aparține unei colectivități anumite. Există un „spațiu" sufletesc creator, care nu este tot una cu „peisajul, plin și concret, al humei și al stîncilor, al apei și al ierburilor, ci înainte de toate un spațiu sumar articulat din linii și accente, oarecum schematic structurat, *scos în orice caz din contingentele naturii imediate,* un spațiu cu încheieturi, și vertebrat doar în statica și dinamica sa esențială".
Această trăire a noastră, într-o ordine și dispoziție proprie în univers, acest acord pe care îl stabilim între eu și natură dă în fiecare literatură un accent specific: este o formă tradusă în melodie, imagine, un stil de a ne reprezenta natura și spațiul. Spațiul — matrice nu este pentru Blaga un străfund al rătăcirilor, inexplicabil, încărcat de mistere, ci un depozitar al experiențelor și al formelor de viață într-un spațiu istoric dat. Există deci o structură de viață, cu determinațiuni în conviețuiri pluriseculare, „în chiar substraturile sufletești ale cînteculuí", *ceea ce va da* „orizonturile subconștientului". *Acest orizont pe care Lucian Blaga îl explică îndeosebi cu doina și cu poezia de dor este plaiul,* „adică un plan înalt, deschis, pe coamă verde de munte, scurs mulcom în va-

le", un orizont „înalt, ritmic și indefinit alcătuit din deal și vale", „Sentimentul spațial" legat de un peisej specific este numit în concepția lui Blaga „«orizont spațial» autentic și nediluat al «inconștientului»". Acest orizont este realitatea psihospirituală a unei culturi. Ea nu poate fi autentică decît exprimînd acest fond, acest „spațiu-matrice".

Lucian Blaga este el însuși sceptic de ecuația demonstrației sale și nu-i dă o valoare absolută. El se întreabă dacă nu s-ar putea găsi producțiilor literare „un spațiu-matrice, sau un orizont spațial inconștient, ca substrat spiritual al creațiilor anonime ale culturii populare românești", *prin care să se afle ceva din entitatea spiritului național. Și îl găsește în cîntec, în doină. Determinantele acestui orizont ar fi, după Blaga,* „melancolia, nici prea grea, nici prea ușoară, a unui suflet care suie și coboară, pe un plan ondulat indefinit, tot mai departe, iarăși și iarăși, sau dorul unui suflet care vrea să treacă dealul ca obstacol al sorții și care totdeauna va mai avea de trecut încă un deal și încă un deal, sau duioșia unui suflet, care circulă sub zodiile unui destin ce-și are suișul și coborîșul, înălțările și cufundările de nivel, în ritm repetat, monoton și fără sfîrșit". *Se definește dorul, substanța lirică a doinei ca text și*

ca muzică. Lucian Blaga caută esența, ideea lirică și semnificația sa filozofică. Acesta este spațiul nostru matrice și de el se leagă ca de-un destin sufletul nostru. Spațiul mioritic este, deci, o dimensiune intrinsecă a sufletului omului de aici:

„Acest orizont, neamintit cu cuvinte, se desprinde din linia interioară a doinei, din rezonanțele și din proiecțiunile ei din afară, dar tot așa și din atmosfera și din duhul baladelor noastre".

Legământul cu natura ca o lege de viață istorică a fost subliniat de Blaga ca fiind legătura unui destin. Un destin al omului și pământului uniți, o comuniune în timp, așa cum ea reiese din literatura folclorică. Blaga dă aici sensuri filozofice unor adevăruri exprimate liric și recunoscute ca legități de viață ale anonimului. Sentimentul destinului este astfel un sentiment de încredere și de slobozire a sufletului în marea taină a naturii.

În lipsa plaiului, apare nostalgia plaiului, nevoia sufletească de a umple golul interior cu cîntecul, cu doina. Așa apare dorul, jalea, aleanul. Spațiul mioritic *este componenta majoră a sufletului,* „face parte integrantă din ființa lui. El e solidar cu acest spațiu, cum e cu sine

însuși, cu sîngele său și cu morții săi". În această sete de „spațiu" și nevoie de regăsire a „orizontului" său lăuntric, Lucian Blaga arată că sufletul căutătorului anonim „nu se lasă copleșit nici de un fatalism feroce, dar nici nu se afirmă cu feroce încredere față de puterile naturii sau ale sorții în care el nu vede dușmani definitivi".

Pentru înțelegerea doinei *și* dorului *în perspectiva filozofică a culturii pe care i-o dă Lucian Blaga,* spațiul mioritic *este cadrul, dimensiunea și durata textului popular ca expresie de viață.* Dorul *este căutarea* „spațiului matrice", *proiecția în afară* „a unui orizont inconștient latent. *Intră în „stilul interior" al vieții noastre sufletești. Nostalgia plaiului este o formă de* dor. *Legămîntul cu pămîntul, cu tot ce este apropiat de noi, cu tot ce este simțit, „frate" cu poetul anonim, s-a sublimat în plai, mutație a imaginii universului într-o altă reprezentare ideală. Plaiul este nu paradisul rîvnit, ci locul în care viețuim și cu care am stabilit raporturi în adîncurile ființei noastre. Dorul de plai este dorul permanent după locul nostru unic în univers:*

„În veacurile crepusculare, în tot timpul lungului preludiu al formațiunilor etnice actuale, atunci cînd românul nu avea nici un fel de pa-

trie, plaiul, sfîntul plai, sancţionat de un anume sentiment al destinului, îi ţinea loc de patrie".

Dorul din doine ridică trăirea noastră nu la un plînset cosmic sau la o aşteptare resemnată. Poetul visează să-şi regăsească armonia stricată, îşi caută, cu o forţă de destin, nu localizarea în peisaj, ci în spaţiul nostru sufletesc în care ne simţim autentici. Lucian Blaga face un poem filozofic al străfundurilor poeziei populare. Spaţiul său mioritic este spaţiul dedus din iluminările poetului anonim. În consideraţiile din eseul filozofic Despre dor *se va completa exegeza pe linia identificărilor spaţiului nostru sufletesc în poezia populară, poezie de revelaţie a eului colectiv.*

Un Ovid Densusianu — şi după el Ion Pillat — studiind poezia lirică populară, au arătat corespondenţa de viaţă a poetului anonim în cîntecele sale de dor. Să reamintim ce spune autorul Vieţii păstoreşti *despre dor şi cum îl înfăţişează, de credem că afirmaţia îi aparţine lui Blaga.*

„Toată lirica păstorească culminează spre o poezie de nelinişti şi suferinţe stăpînite, de melancolie învăluitoare, de nostalgii care leagănă gîndurile, de presimţiri care cînd întunecă su-

fletul, cînd îi vestesc mîngîieri, înviorări — spre ceea ce poezia graiului nostru a numit «dorul»"[1].

Mai departe, Ovid Densusianu semnala, şi poate primul, „minunata imagine cînd ni se vorbeşte de «curţile dorului»"[2]. Acum se cita şi se revela frumuseţea acestei metafore în doina luată din revista Şezătoarea:

„Măi bădiţă pană verde,
Rău mă tem că eu te-oi pierde,
Că te-am mai pierdut odată,
Sus la vîrful muntelui,
La curţile dorului".

Conform teoriei sale energetice şi vitaliste, dorul trebuia raportat la un specific de viaţă al poporului, la modul pastoral al vechii noastre societăţi. Este în dor, *după Densusianu, nu o predispoziţie inexplicabilă a poetului anonim, ci o nevoie de cîntec pentru a umple singurătatea, părăsirea celor dragi. Pentru Densusianu,* dorul *era expresia unor anume realităţi concrete:*

[1] OVID DENSUSIANU, *Viaţa păstorească în poesia noastră populară*, ediţie îngrijită de Marin Bucur, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1966, p. 294.
[2] Ibidem, p. 295.

„Nota nostalgică, nota mai ales de resignare, de stăpînire a sufletului, de revărsări vijelioase, ceea ce se exprimă prin cuvîntul tipic și în același timp poetic *dor*, nu poate fi explicată dacă n-o punem în legătură cu ceea ce a fost viața noastră în trecut, cu condițiunile ei speciale"[1].

Pentru Blaga, în eseul său Despre dor, *accentul va trece de la motivarea exterioară, susținută strălucitor de un Densusianu, pe latura interpretativ-metafizică. Nu se va face din dor un mister și nu i se vor da forțe miraculoase. Lucian Blaga nu inventează o teorie pentru speculații de moment și utilizări extraliterare. Blaga nu absolutizează starea de dor și nu comprimă întreaga literatură folclorică într-un nou pat al lui Procust. Poetul Blaga alege pentru filozoful din aceeași ființă un anume gen de poezie lirică populară care venea în consonanță cu eul său artistic. Spre deosebire de teoreticienii gîndiriști ai epocii, pentru care poezia specifică era poezia exclusiv de ritual ortodox, iar tradiția era derivată din practicele și obișnuințele de cult, Lucian Blaga face filozofie pe suporții liricii populare, deschide orizonturi noi de spiri-*

[1] OVID DENSUSIANU, *Din folclorul păstoresc*, I, București, 1920, nr. 18.

tualitate românească, scoțînd studiul folcloric la lumina interpretării teoretice. Acest fapt trebuie reținut și trebuie să i se acorde ponderea reală din partea posterității sale critice. Lucian Blaga, aspirînd în viziunea sa idealistă către un sistem filozofic specific românesc, îi caută determinantele în producțiile sale spirituale și materiale, în folclor și etnografie. Eseul Despre dor se circumscrise acestui interes tacit. Analizînd dorul din poezia populară, Lucian Blaga ajunge la concluzii pozitive care privesc firea poporului nostru. Acea constatare a sa că poporului român îi e proprie „înclinarea spre «nuanță» și «discreție»", așa cum a dedus-o din cercetarea ornamentelor, din muzică și din poezie, se susținea acum de sine stătător prin analiza doinelor. Lucian Blaga tălmăcește nu fonduri „abscunse" ci conținuturi exprimate istoric, muzical, armonios, calm, ale cîntecului popular. El surprinde, cum în teoria muzicală modernă surprinsese un Béla Bartók, tonurile intermediare ale melodiei lirice, varietatea delicată și discretă a nuanțelor. Lucian Blaga de la nivelul culturii sale literare și filozofice trăiește această uimire în fața fenomenului poetic autohton cu o substanță lirică „bogat înflorită cît vegetația unei lumi întregi". Dorul, împreună cu jalea și urîtul, sînt pentru Blaga „stări

de nuanţă", *inefabile, ale sufletului nostru. Ele nu concentrează toată bogăţia interioară a poetului anonim, deşi sînt stări reprezentative, nu simple reprezentări, cum au fost minimalizate de comentatorii mediocri. Lucian Blaga se războieşte cu profesionişti mărginiţi care au redus starea de dor la un mijloc de reprezentare artistică. Eseul are şi un caracter polemic. Demonstraţia cea mare are ca pivot tocmai ideea ipostazării dorului, a varietăţii sale de manifestare, un univers al sufletului uman. Lucian Blaga va alege texte pentru a documenta afirmaţia sa. Căci înlăuntrul acestei pledoarii se află ascunsă o poziţie estetică a filozofului Blaga. El va conchide că acest procedeu* „primar şi subtil în acelaşi timp, al ipostazării dorului, jalei, urîtului etc., fereşte poezia populară de două grave neajunsuri: de fuziunile sentimentalismului şi de ariditatea alegorismului". *Şi Blaga va explica de ce prin aceste două mijloace, poetul popular a salvat poezia:*

„Dacă poetul popular ar cînta din starea subiectivă ca atare, ar cădea repede într-o pernicioasă poezie sentimentală. Obiectivarea ipostatică a stării e o soluţie găsită prin instinct împotriva acestei primejdii."

Cum am mai spus, subtextul eseului este presărat la tot pasul cu polemici: contra profesio-

nismului redus, contra amatorilor de suporturi în folclor a unor teorii la modă, contra speculațiilor deformatoare de adevăr. Dorul nu este o metaforă, ci „existență" sensibilă la infinitezimalele mișcări ale vieții noastre și ale universului. Dorul se reprezintă nu pentru virtuți misterioase, ci pur și simplu pentru că este ieșit din sufletul nostru. A înțelege această stare înseamnă a înțelege o realitate interioară înălțată la o trăire superioară, capabilă să se confrunte cu marile gînduri ale umanității de aiurea. Eseul Despre dor, *ca și* Spațiul mioritic, *marcau momentul cînd folclorul intra în vîrsta distilării sale în esențe. Gîndirea românească modernă se putea susține pe experiența acumulată în tezaurul popular. Poezia lirică inspirase pînă la Blaga pe poeți, muzicieni, pictori și sculptori. Cu el conceptul folcloric a devenit și un concept filozofic. Cultura românească avea o nouă lumină.*

Spațiul mioritic*

S-a afirmat de atîtea ori că muzica e o artă a succesiunii și că fiind redusă la posibilitățile inerente materiei ei, adică la cele ale sunetului, tonului, ea n-ar avea nici un punct de contact cu lumea spațiului. Această părere, devenită formulă, concentrează în sine o bună doză de superficialitate și de ieftin convenționalism. Să ascultăm o dată o pasiune sau o cantată de Bach. Să ne așezăm cu totul în cîmpul sonor al acestei muzici, îngăduindu-i să-și realizeze prin inducțiune toate liniile ei de forță în sufletul nostru. Încă înainte de a ne desclești din îmbrățișarea vrăjitorească, să ne întrebăm apoi: în ce orizont spațial trăiește sufletul, care vorbește despre sine în această muzică ? Răspunsul, singurul posibil, fiindcă singurul evident, și-l va putea da oricine fără cazną: există în muzica lui Bach, vibrant și copleșitor rostit, un orizont spațial, și încă unul de o structură cu totul specifică: orizontul infinit, infinit în toate dimensiunile sale alcătuitoare ! Se ghicește felul orizontului — din ritm și din linia interioară a mu-

* Textul a fost preluat din Lucian Blaga, *Trilogia culturii. Orizont și stil; Spațiul mioritic; Geneza metaforei și sensul culturii.* Cuvînt înainte de Dumitru Ghișe, îngrijirea textului: Sorin Mărculescu; Editura pentru Literatură Universală, București, 1969.

zicei, așa cum din zborul păsării ghicești lărgimea spațiului, pe care ea-l simte în preajmă. Constatarea aceasta închide în sine desigur și un paradox: artele anexate, prin mijloacele și structura lor, spațiului, cum sunt pictura sau arhitectura, nu izbutesc să dea glas, tot atît de convingător, acelui vast orizont spațial, cum e în stare pasiunea, cantata sau fuga lui Bach. Paradoxul e interesant pentru noi fiindcă ne arată că purtăm în inconștientul nostru anume orizonturi, cari tind așa de mult să se exprime, încît se exprimă și cu mijloace ce par cu totul improprii scopului. Virtuțile expresive ale muzicei se dovedesc izbitor prin acest fapt.

Repetînd experiența încercată cu muzica lui Bach și asupra altor exemple, se va vedea că orizonturile spațiale, cari se rostesc prin mijlocirea muzicei, nu sunt totdeauna unul și același, ci foarte variate. Oricăruia dintre cititorii noștri i s-a oferit vreodată prilejul să audă un cîntec popular rusesc. Invităm cititorul să-l asculte încă o dată, aievea sau în amintire, și pătruns de particulara melancolie și de rumoarea de deznădejde a cîntecului, să se întrebe: în ce orizont spațial, interior scandat, trăiește sufletul uman, care-și spune astfel și în acest grai suferința. Se va găsi fără greutate, că în cîntecul rusesc răsună ceva din tristețea unui suflet, care, stătător sau călător, simte că nu-și va putea niciodată ajunge ținta, adică ceva din deznădejdea sfîșietoare a denecuprinsului. În fața nedumeririlor noastre se ivește, lămurirea căutată, planul infinit al stepei, ca fundal și perspectivă a cîntecului ru-

sesc. — Alt exemplu: să ascultăm un cîntec alpin, cu acele gîlgîituri ca de cascade, cu acele ecouri suprapuse, strigate ca din guri de văgăuni, cu acel duh vînjos și înalt și teluric, zgrunțuros ca stînca și pur ca ghețarii. Presimțim și în dosul cîntecelor alpine un orizont spațial propriu lor și numai lor: spațiul înalt, și abrupt ca profilul unui fulger, al marelui munte. Sau: să ascultăm un cîntec de dans argentinian, unul din cîntecele astăzi așa de popularizate prin discurile mecanice. S-a întrupat, în ritm și în învăluieli de sunet, și în aceste cîntece de acordeon o melancolie, o melancolie fierbinte a cărnii, stîrnită solar în omul ce așteaptă dezlegarea de o tensiune interioară în mijlocul pampelor sudamericane, fără nădejde, tensiunea fiind așa de mare că nimic n-o poate rezolva. E vorba și aci de o stare interioară, crescută firesc și cronic în mijlocul unui anume orizont. Între dor și țintă se interpune parcă în sufletul sudamericanului totdeauna distanța invincibilă a pampelor. Subliniem în acest exemplu nu atît înrîurirea peisajului asupra muzicii, ci modul cum peisajul se integrează în angrenajul unui suflet, dobîndind accente din partea acestuia. Să ne întoarcem însă spre exemple din nemijlocita noastră apropiere. Să ascultăm — cu aceeași intenție de a tălmăci în cuvinte un orizont spiritual — o doină de a noastră. După ce ne-am obișnuit puțin cu chiromanția ascunselor fundaluri, nu e greu să ghicim deschizîndu-se și în dosul doinei un orizont cu totul particular. Acest orizont e: plaiul. Plaiul: adică un plan înalt, deschis, pe coamă verde de munte, scurs mulcom în vale.

O doină cîntată, nu sentimental-orășenește, de artiste în costume confecționate, și nici de țiganul de la mahala dedat arabescurilor inutile, ci de o țărancă sau de o băciță, cu sentimentul precis și economic al cîntecului, și cu glasul expresie a sîngelui, care zeci de ani a urcat munții și a cutreierat văile sub îndemnul și porunca unui destin, evocă un orizont specific: orizontul înalt, ritmic și indefinit alcătuit din deal și vale[1].

Ni se va răspunde că, întrucît punem în ecuație un cîntec cu un orizont, nu facem decît să stabilim, ceea ce de atîtea ori s-a mai făcut, relațiunea dintre muzică și un anume peisaj. Dar cele stabilite nu au decît funcția unei prime aproximații întru determinarea tezei mai depărtate, spre care ne îndrumăm. Să precizăm și să diferențiem lucrurile pe rînd. Vom accentua mai întîi că în relațiunea, pe care tocmai o făcurăm, nu e în rîndul întîi vorba de un peisaj privit global, ci mai curînd despre un orizont, în care esențialul e structura spațială ca atare, fără de altceva, și fără de umplutura pitorescului, adică despre un orizont spațial și despre accentele sufletești, pe care orizontul le dobîndește din partea unui destin uman, al unui destin alcătuit din anume duh și din anume sînge, din anume drumuri, din anume suferințe. Relațiunea, despre

[1] Ideea despre infinitul ondulat ca orizont spiritual specific românesc am dezvoltat-o întîia oară în revista *Darul Vremii* (Cluj, mai 1930).

care vorbim, şi care într-o întîie aproximaţie pare o simplă corespondenţă între cîntec şi peisaj, vom adînci-o tot mai mult, pînă acolo unde ea devine revelatoare pentru însăşi fiinţa omenească şi într-un chip pentru modul creator al omului.

Felurite momente şi împrejurări ne sfătuiesc să căutăm orizontul, ce vibrează rezonant într-un cîntec, mai curînd în sufletul omenesc, decît în peisaj. Cu aceasta ne îndrumăm spre miezul problemei, ce ne preocupă. Răsună într-un cîntec nu atît peisajul, plin şi concret, al humei şi al stîncilor, al apei şi al ierburilor, ci înainte de toate un spaţiu sumar articulat din linii şi accente, oarecum schematic structurat, scos în orice caz din contingenţele naturii imediate, un spaţiu cu încheieturi, şi vertebrat doar în statica şi dinamica sa esenţială. Cărei împrejurări singulare i se datoreşte faptul că un anume spaţiu poate în genere să răsune într-un cîntec ? Ni se pare că răspunsul nu poate fi decît unul singur: un anume spaţiu vibrează într-un cîntec, fiindcă spaţiul acesta există undeva, şi într-o formă oarecare, în chiar substraturile sufleteşti ale cîntecului. Rămîne numai să vedem cum trebuie să ne închipuim „spaţiul" ca factor sufletesc creator, adică ce mod de existenţă trebuie să-i atribuim.

Morfologia culturii (un Frobenius, un Spengler, şi alţii) precum şi istoria artelor (un Alois Riegl, un Worringer) în lucrări, care fără deosebire înseamnă tot atîtea monumente de pătrundere şi de intuiţie, s-au străduit să elu-

cideze rolul, ce pare a-l juca în înjghebarea unei culturi sau în crearea unui stil de artă „sentimentul spațiului", propriu oamenilor dintr-un anume loc. Frobenius, anticipînd, mai inspirat uneori, dar și mai incontrolabil, cu vreo douăzeci de ani unele idei spengleriene, a arătat în domeniu etnologic, apăsînd asupra unui material proaspăt descoperit, legătura dintre o anume cultură și un anume sentiment al spațiului. Diferențiind culturile africane în două mari blocuri, hamit și etiop, Frobenius atribuie fiecăruia un sentiment specific al spațiului, adică culturii hamite sentimentul spațial simbolizat prin imaginea peșterii boltite, iar culturii etiope sentimentul spațial al infinitului. Frobenius privește culturile ca niște plante, care cresc în atmosfera de seră a unui anume sentiment spațial. Spengler, în monumentala și mult discutata sa operă de filosofie a culturii, aplică același punct de vedere asupra culturilor mari istorice, deosebindu-le după același criteriu spațial și punînd o membrană impermeabilă și monadică între ele. După Spengler, latura cea mai caracteristică a fiecărei culturi e tocmai specificul ei sentiment al spațiului. Nu vom expune nici măcar sumar teoria spengleriană, despre care suntem în drept să presupunem că fiecare cititor are o vagă idee, dacă nu din textul original, cel puțin din rezumate și din recenzii. Ne vom îngădui totuși să amintim, pentru împrospătarea memoriei cititorului, și ca puncte de reper, modurile sentimentului spațial, implicate după Spengler, de cîteva dintre marile culturi. Cultura faustiană a apusului, o cultură a zbuciumului sufle-

tesc, a setei de expansiune, a perspectivelor, implică sentimentul simbolizat prin spațiul infinit tridimensional (ca etiopicul la Frobenius). Cultura greacă antică, apolinică, măsurată, luminoasă, implică spațiul limitat, rotunjit, simbolizat prin imaginea corpului izolat. Cultura arabă, magică, de-un apăsător fatalism, de a cărei descoperire în toată amploarea ei Spengler e cu osebire mîndru, ar avea ca substrat sentimentul spațiului-boltă (a se confrunta cu hamiticul lui Frobenius). Vechea cultură egipteană implică sentimentul spațial al drumului labirintic care duce spre moarte (a se compara cu „sfiala de spațiu" la Alois Riegl). Teoria aceasta a „sentimentului spațial", definit din partea morfologilor citați în funcție de peisajul în care apare o cultură, nu ne satisface în mai multe privințe. Teoria întîmpină serioase dificultăți peste cari, așa cum e formulată, ea nu poate să treacă. Într-un studiu anterior, intitulat *Orizont și stil*, ne-am ocupat mai pe larg cu aceste dificultăți propunînd o nouă teorie pentru înlăturarea lor. În studiul nostru vorbim despre „orizonturile inconștientului". Arătăm acolo — cu argumentația necesară — că factorul, pe care morfologia culturii sau istoria artelor îl interpretează ca sentiment al spațiului, nu e propriu-zis un sentiment, cu atît mai puțin un sentiment conștient, și că factorul nu ține de sensibilitatea noastră crescută într-un anume peisaj, ci e un factor mult mai profund. În studiul nostru transpunem toată problematica spațială de pe tărîmul morfologiei culturii, pe planul noologiei

abisale, adică într-o perspectivă în care inconștientul este văzut nu ca un simplu „diferențial de conștiință", ci ca o realitate foarte complexă, ca o realitate care ține oarecum de ordinea magmelor. O mulțime de dificultăți se înlătură cu ușurință prin această transpunere. Nu e locul să intrăm în amănunte. Însemnăm numai: ceea ce morfologii interpretează ca sentiment spațial în funcție de un anume peisaj, devine în teoria noastră „orizont spațial", autentic și nediluat, al „inconștientului". Inconștientul nu trebuie privit numai în înțeles de conștiință infinit scăzută, ci în sensul unei realități psiho-spirituale amplu structurate și relativ sieși suficiente. „Orizontul spațial" al inconștientului, scos și rupt din înlănțuirea condițiilor exterioare și cristalizat ca atare, persistă în identitatea sa indiferent de variațiunea peisajelor dinafară. Orizontul spațial al inconștientului, înzestrat cu o structură fundamentală și orchestrat din accente sufletești, trebuie socotit ca un fel de cadru necesar și neschimbăcios al spiritului nostru inconștient. Inconștientul se simte organic și inseparabil unit cu orizontul spațial, în care s-a fixat ca într-o cochilie, el nu se găsește, numai într-o legătură, laxă și labilă, de la subiect la obiect, cu acest spațiu, cum se găsește conștiința față de peisaj. Supusă contingențelor celor mai capricioase, conștiința e dispusă să-și trădeze în orice moment peisajul. Inconștientul nu trădează. Orizontul spațial al inconștientului e deci o realitate psiho-spirituală mai adîncă și mai eficace decît ar putea să fie vreodată un simplu

sentiment. Pentru a ne putea explica unitatea stilistică a unei culturi, fenomen atît de impresionant, credem că nu putem recurge numai la peisaj, nici la sentimente în legătură fățișă cu peisajul. Adîncimea fenomenului necesită o explicație prin realități ascunse, de altă greutate. Ori, un orizont spațial al inconștientului poate fi cu adevărat o asemenea adîncă realitate. Orizontul spațial al inconștientului poate cu adevărat dobîndi rolul de factor determinant pentru structura stilistică a unei culturi sau a unei spiritualități, fie individuale, fie colective. Cum orizontului spațial al inconștientului îi atribuim o funcție plastică și determinantă, putem să-l numim și „spațiu-matrice". Din teoria noastră se desprinde în chip firesc un fapt, pe care morfologia nu-l putea asimila. Faptul e acesta: poate să existe uneori o contradicție între structura orizontului spațial al inconștientului și structura configurativă a peisajului, în care trăim și în care se desfășoară sensibilitatea conștientă. Această incongruență de orizonturi — pentru ilustrarea căreia se pot invoca suficiente exemple istorice — nu poate fi lămurită în cadrul morfologiei culturii, care, după cum știm, raportează sentimentul spațiului la structura peisajului. De asemenea tot numai prin teoria noastră despre spațiul-matrice ca factor inconștient, se poate lămuri de ce uneori, sau chiar foarte adesea, în unul și același peisaj pot să coexiste culturi sau duhuri cu orizonturi spațiale fundamental diferite.

În cadrul problematicei, pe care o expunem, ne-am pus nu o dată întrebarea dacă nu s-ar putea găsi sau construi

ipotetic un spațiu-matrice, sau un orizont spațial inconștient, ca substrat spiritual al creațiilor anonime ale culturii populare românești. Subiectul merită riscul oricăror eforturi. Ne surîde găsirea unei chei de aur, cu care se pot deschide multe din porțile entității românești. Dar poate nu e necesar să se restrîngă cercetarea exclusiv asupra culturii populare românești. Spațiul-matrice, ce urmează să fie ipotetic închipuit, ar putea să fie un pervaz, pînă la un punct comun unui grup întreg de popoare, bunăoară popoarelor balcanice. Firește că pe noi ne interesează aci fenomenul românesc. Deocamdată trebuie să facem abstracție de toți vecinii, și mai ales de problema în ce măsură acești vecini au fost contaminați de duhul spațiului nostru.

Cîntecul, ca artă care tălmăcește cel mai bine adîncurile inconștientului, revelează și ceea ce ne-am învoit mai înainte să numim „orizont spațial al inconștientului". În ordinea de idei, ce ne-o impunem, „doinei" îi revine desigur o semnificație, care n-a fost încă niciodată subliniată în toată importanța ei. În adevăr, doina, cu rezonanțele ei, ni se înfățișează ca un produs de-o transparență desăvîrșită: în dosul ei ghicim existența unui spațiu-matrice, sau al unui orizont spațial cu totul aparte. Într-o primă aproximație am adus doina în legătură cu „plaiul", așa cum cîntecul rusesc a fost adus în legătură cu „stepa". Să facem un pas înainte. Să adîncim problema și perspectivele potrivit teoriei noastre despre orizonturile incon-

ştientului. Orizontul spaţial al inconştientului e înzestrat cu accente sufleteşti, care lipsesc peisajului ca atare. Fără îndoială că şi în doină găsim un asemenea orizont părtaş la accente sufleteşti: se exprimă în ea melancolia, nici prea grea, nici prea uşoară, a unui suflet care suie şi coboară, pe un plan ondulat indefinit, tot mai departe, iarăşi şi iarăşi, sau dorul unui suflet care vrea să treacă dealul ca obstacol al sorţii, şi care totdeauna va mai avea de trecut încă un deal şi încă un deal, sau duioşia unui suflet, care circulă sub zodiile unui destin ce-şi are suişul şi coborîşul, înălţările şi cufundările de nivel, în ritm repetat, monoton şi fără sfîrşit. Cu acest orizont spaţial se simte organic şi inseparabil solidar sufletul nostru inconştient, cu acest spaţiu-matrice, indefinit ondulat, înzestrat cu anume accente, care fac din el cadrul unui anume destin. Cu acest orizont spaţial se simte solidar ancestralul suflet românesc, în ultimile sale adîncimi, şi despre acest orizont păstrăm undeva, într-un colţ înlăcrimat de inimă, chiar şi atunci cînd am încetat de mult a mai trăi pe plai, o vagă amintire paradisiacă:

Pe-un picior de plai,
pe-o gură de rai.

Să numim acest spaţiu-matrice, înalt şi indefinit ondulat, şi înzestrat cu specificele accente ale unui anume sentiment al destinului: spaţiu mioritic. Acest orizont, neamintit cu cuvinte, se desprinde din linia interioară a

doinei, din rezonanţele şi din proiecţiunile ei în afară, dar tot aşa şi din atmosfera şi din duhul baladelor noastre. Acest orizont, indefinit ondulat, se desprinde însă, ceea ce e mult mai important, şi din sentimentul destinului, din acel sentiment care are un fel de supremaţie asupra sufletului individual, etnic sau supraetnic. Destinul aci nu e simţit nici ca o boltă apăsătoare pînă la disperare, nici ca un cerc din care nu e scăpare, dar destinul nu e nici înfruntat cu acea încredere nemărginită în propriile puteri şi posibilităţi de expansiune, care aşa de uşor duce la tragicul hybris. Sufletul acesta se lasă în grija tutelară a unui destin cu indefinite dealuri şi văi, a unui destin care, simbolic vorbind, descinde din plai, culminează pe plai şi sfîrşeşte pe plai. Sentimentul destinului, încuibat subteran în sufletul românesc, e parcă şi el structurat de orizontul spaţial, înalt, şi indefinit ondulat. De fapt orizontul spaţial al inconştientului şi sentimentul destinului le socotim aspecte ale unui complex organic, sau elemente, care din momentul nunţii lor, fac împreună un elastic, dar în fond inalterabil, cristal.

Admiţînd că sufletul popular românesc posedă un spaţiu-matrice deplin cristalizat, va trebui să presupunem că românul trăieşte, inconştient, pe „plai", sau mai precis în spaţiul mioritic, chiar şi atunci cînd de fapt, şi pe planul sensibilităţii conştiente, trăieşte de sute de ani pe bărăgane. Şesurile româneşti sunt pline de nostalgia plaiului. Şi de vreme ce omul de la şes nu poate avea în

preajmă acest plai, sufletul își creează pe altă cale atmosfera acestuia: cîntecul îi ține loc de plai.

Solidaritatea sufletului românesc cu spațiul mioritic are un fel mulcom, inconștient, de foc îngropat, nu de efervescență sentimentală sau de fascinație conștientă. Se probează încă o dată că aici ne mișcăm prin zonele „celuilalt tărîm" al sufletului, sau într-un domeniu de investigație a adîncimilor. Aderențele acestea spațiale aparțin etajelor subterane ale existenței noastre psiho-spirituale, dar ele ies la iveală în cîntec și în vis. Ploile pînzișe și singurătatea stelară a plaiului fac pe ciobanul nostru nu o dată să-și blesteme zilele, pe care le trăiește în tovărășia înălțimilor. Sentimentele ciobanului, descărcate în floarea unei înjurături, iau adesea un caracter de adversitate față de plai, totuși inconștient ciobanul rămîne solidar, organic solidar cu acest plai, în care el nu va schița niciodată un gest de evadare. „Spațiul mioritic" face parte integrantă din ființa lui. El e solidar cu acest spațiu, cum e cu sine însuși, cu sîngele său și cu morții săi. Cînd cîntă, se întîmplă să iasă la lumină această solidaritate, ca în acel suprem cîntec, care s-a moștenit din veac în veac, și în care Moartea pe plai e asimilată în tragica-i frumusețe cu extazul nunții:

Soarele și luna
Mi-au ținut cununa.
Brazi și păltinași
I-am avut nuntași,

Preoţi, munţii mari,
Păsări, lăutari.
Păsărele mii.
Şi stele făclii!

Sentimentul destinului propriu sufletului popular românesc s-a întrepătruns, cu plasticizări şi adînciri reciproce de perspectivă, cu orizontul mioritic. În acest aliaj cu sentimentul destinului, spaţiul mioritic a pătruns ca o aromă toată înţelepciunea de viaţă a poporului. Îndrumînd cercetările pe această cale, vom întîlni multe din atitudinile hotărît caracteristice ale sufletului popular. Să nu pierdem însă nici un moment din vedere că ne găsim pe un teren al nuanţelor, al atmosferei, al inefabilului şi imponderabilului. Sigur e că sufletul acesta, călător sub zodii dulci-amare, nu se lasă copleşit nici de un fatalism feroce, dar nici nu se afirmă cu feroce încredere faţă de puterile naturii sau ale sorţii, în care el nu vede vrăşmaşi definitivi. De un fatalism pus sub surdină de-o parte, de-o încredere niciodată excesivă de altă parte, sufletul acesta este ceea ce trebuie să fie un suflet, care-şi simte drumul suind şi coborînd, şi iarăşi suind şi iarăşi coborînd, ca sub îndemnul şi în ritmul unei eterne şi cosmice doine, de care i se pare că ascultă orice mers.

Ideea formulată de noi schiţează numai cîteva sugestii. Rămîne să se vadă în ce măsură realizările concrete ale sufletului românesc, creaţii şi forme, se resimt de structura indefinit ondulată a spaţiului său. Efectul trebuie să se

remarce în diverse aspecte. Să atragem atenţiunea bunăoară asupra unui aspect al modului de aşezare a caselor. Cel ce a colindat o dată pe plaiuri a remarcat desigur, cum, pe cutare vîrf stă tupilată o aşezare ciobănească, dominînd de acolo de sus pînă în vale, şi cum trebuie să roteşti binişor privirea pentru a desluşi chiar pe celălalt piept de plai o altă aşezare asemenea; ceva din ritmul: deal-vale — a intrat în această rînduială de aşezări. Coborînd pe şesuri, vom băga de seamă, că această ordine şi acest ritm, deal-vale, se păstrează întrucîtva şi în aşezările săteşti de la şes, cu toate că aci ordinea în chestiune ar părea deplasată şi fără sens. Casele în satele româneşti de la şes nu se alătură în front înlănţuit, dîrz şi compact, ca verigele unei unităţi colective (a se vedea satele săseşti), ci se distanţează, fie prin simple goluri, fie prin intervalul verde al ogrăzilor şi al grădinilor, puse ca nişte silabe neaccentuate între case. Această distanţă, ce se mai păstrează, e parcă ultima rămăşiţă şi amintire a văii, care desparte dealurile cu aşezări ciobăneşti. Se marchează astfel şi pe şes intermitenţa văilor, ca parte integrantă a spaţiului indefinit ondulat. E aci un fenomen de transpunere, vrednic de-a fi reţinut, şi izvorît dintr-o anume constituţie sufletească.

Nu s-a creat pînă astăzi un stil arhitectonic monumental românesc, dar aceasta nu e neapărat necesar spre a putea vorbi despre duhul arhitecturii, care se revelează pe deplin şi într-o simplă casă ţărănească sau într-o bisericuţă îngropată sub iarbă şi urzici. Cît priveşte formele şi con-

structia arhitecturală a caselor țărănești ni se pare a putea semnala cel puțin un efect negativ, dar învederat, al specificului nostru orizont spațial. Efectul se vădește mai ales făcînd o comparație cu arhitecturile, care implică alte orizonturi. Se știe bunăoară cum casa rusească cedează în formele ei arhitectonice tendinței de expansiune în plan. Casa rusească face, față de cea românească, risipă de spațiu. Orizontul plan o invită să se întindă. Bisericile rusești, de diverse tipuri, au o singură dimensiune sigură: orizontala; verticala lor are nesiguranța unui derivat; ea se clădește pe rînd, prin abside, bolți și cupole, treptat tot mai înalte. Tot așa se știe cum arhitectura apuseană, și mai ales nordică, manifestă — nu se știe la ce chemare a cerului — o evidentă tendință de expansiune în înalt. Intervin în amîndouă cazurile, cu pecetea lor, orizonturile spațiale specifice oamenilor și locurilor. De vreme ce orizontul spațial, indefinit ondulat, al nostru, zădărnicește din capul locului o expansiune, fie în plan, fie în înalt, vom surprinde geniul nostru arhitectonic pe o poziție intermediară, care păstrează atenuate în drept echilibru cele două tendințe opuse. Orizontul specific împiedică ipertrofia dimensională în sens unic, și intervine astfel cel puțin negativ în determinarea formelor arhitecturale.

Metrica poeziei noastre populare ar putea să ne servească un argument, nu singurul, dar alături de celelalte, în favoarea tezei despre orizontul specific. Poezia populară se consumă în orice caz într-o simpatie masivă față

de versul constituit din silabe accentuate şi neaccentuate, una cîte una, adică faţă de ritmul alcătuit din deal şi vale sau din vale şi deal. Metrica aceasta manifestă în acelaşi timp o vădită fobie faţă de săltăreţul dactil. Găsim ce-i drept şi intercalări dactilice sau anapestice, dar acestea nu se dezvoltă, ci dispar înghiţite de ondulaţia ritmică, deal-vale, care străbate puternic, ca o legănare lăuntrică toată poezia. Se va răspunde că metrica, generată din dactil sau anapest, nu zace în firea limbei noastre. Sau că această metrică ar fi prea savantă pentru poezia populară. Ultimul argument nu e decisiv, deoarece vechea poezie populară grecească cunoaşte foarte bine metrica aceasta. Iar întîiul argument, întemeiat pe firea limbei noastre, nu constituie o explicaţie. Problema tocmai aici începe. Limba românească şi-a creat, probabil concomitent cu constituirea ritmică a spaţiului nostru, un ritm interior, care a făcut-o mai aptă pentru metrica întemeiată pe troheu şi iamb, decît pentru metrica dezvoltată din celelalte unităţi ritmice. Ritmul acesta interior a dat limbei noastre pecetea, ce şi-o va păstra pentru totdeauna, o pecete sub presiunea căreia versificaţia trebuia în chip inevitabil să adopte anume forme şi să refuze altele. S-ar putea să ni se reproşeze că metrica deal-vale nu se explică printr-un orizont specific, deoarece ea se găseşte în toată Europa. E foarte adevărat. Dar optarea masivă pentru această metrică rămîne totuşi un fenomen explicabil printr-un orizont specific. În cîntecele noastre se mai cultivă apoi, graţie ritmicei legănări, ce trece de-a

lungul poeziei ca un vînt, care dă într-o holdă, versuri relativ scurte. Faptul acesta nu se explică de loc printr-un așa-zis primitivism al poeziei populare în genere. Trimitem în privința aceasta la poezia populară neogreacă, cu versuri de respirație largă ca marea (pînă la 15—16 silabe). Avem în față un volum de texte originale, cu traduceri în limba germană, compus aproape exclusiv din asemenea versuri *(Neugrieschische Volkslieder*, ges. v. Haxthausen, Münster, 1935).

Spuneam că orizontul spațial al inconștientului e alcătuit din structuri esențiale, din tensiuni, din ritmuri, din accente. Un anume spațiu-matrice se poate naște și cristaliza aproape în orice fel de peisaj. Peisajul ar juca un rol periferial în constituirea spațiului-matrice. Avem însă de a face aci cu un fapt teoretic asupra căruia ne-am exprimat aiurea. Foarte controlabil ni se pare în orice caz altceva: în unul și același peisaj pot să coexiste suflete fixate inconștient asupra unor spații-matrice cu totul diferite. Un exemplu: de vreo opt sute de ani saxonul din Ardeal, transplantat de undeva de pe malurile Rinului, își înalță în peisajul ardelenesc rosturile culturale și cetățenești, sobre și ca de piatră, în spiritul nealterat al spațiului său gotic, de ieri și de totdeauna. Sămînța permanentă a acestui duh, saxonul a adus-o cu sine de aiurea și o păstrează cufundată în rîul sîngelui său, precum aurul miraculos în matca legendarului fluviu. Iar alături, trecînd legănat cu turmele pe lîngă înaltele și negrele tur-

nuri și cetăți care vorbesc despre un alt destin, ciobanul valah își slăvește din fluier, suind și coborînd, spațiul său, care e numai al său. Sunt două feluri de oameni care trăiesc, în același peisaj, dar în spații diferite. Deși nespus de aproape unul de celălalt, ei sunt așa de distanțați prin spațiile-matrice [...].

Nici harnicii filologi, nici spornicii istorici nu sunt în situația să precizeze cînd s-a născut poporul românesc. Nu suntem desigur așa de copilăroși să căutăm o precizare calendaristică, dar o precizare teoretică și oarecum definitorie am fi poate în drept să cerem. Limba a evoluat în etape infinitesimale, necontenit, neindicînd însă nici o cezură de la care să datăm nașterea. Cît privește istoria, aceasta e o realitate mai recentă, ivită relativ tîrziu în raport cu existența preistorică, ce i-a premers. Numai considerațiile stilistice și cercetarea adîncimilor ne-ar putea pune în împrejurarea de a da un răspuns întrebării formulate. Poporul românesc s-a născut în momentul cînd spațiul-matrice a prins forme în sufletul său, spațiul-matrice sau orizontul inconștient specific, care alături de alți factori a avut darul să determine stilul interior al vieții sale sufletești. Graiul românesc a putut să evolueze și să îndure mutațiuni, peisajul geografic chiar a putut să fie inconstant; ceea ce s-a păstrat, cu statornicie de cleștar, a fost dincolo de grai și de peisaj, spațiul-matrice. Cu un înconjur revenim la „plai". Căci orizontul spațial inconștient a dat românului, oriunde s-ar fi găsit, nostal-

gia plaiului. Această nostalgie neînduplecată a purtat în vîrsta de mijloc pe ciobanul valah pe toate coamele Carpaților, de la apa Dunării pînă în Maramureș, de aci mai departe pînă-n Moravia, sau invers; și tot așa pe toate plaiurile iugoslave și pînă în Panonia, adică pretutindeni în limitele unui vast teritoriu, unde peisajul satisfăcea apetitul unui orizont inconștient. În veacurile crepusculare, în tot timpul lungului preludiu al formațiunilor etnice actuale, atunci cînd românul nu avea nici un fel de patrie, plaiul, sfîntul plai, sancționat de un anume sentiment al destinului, îi ținea loc de patrie.

Prea mult s-au întrebat cercetătorii, de la teoreticienii mediului pînă la morfologii culturii: care sunt efectele peisajului asupra sufletului omenesc? Și prea puțin: ce dobîndește peisajul din partea sufletului omenesc? Disocierea întrebărilor se impune totuși. Căci, una e peisajul — punct de plecare a unei serii de efecte sufletești; altceva e spațiul-matrice ca orizont al inconștientului; și iarăși altceva e același peisaj inițial, asupra căruia se revarsă, ca un conținut într-o formă, un anume sentiment omenesc al fatumului. Peisajul, în acest din urmă înțeles, e integrat într-un angrenaj sufletesc. Peisajul devine receptacolul unei plenitudini sufletești; se întrupează în el un sentiment al destinului ca vîntul în pînzele unei corăbii. Peisajul, în acest din urmă înțeles, e al doilea obraz al omului...

Despre dor*

Completăm cele spuse cu privire la înclinarea spre „nuanță" și „discreție" cu încă vreo cîteva lămuriri și considerațiuni, care n-au putut fi intercalate în capitolele precedente. Înclinarea spre nuanță și discreție a poporului nostru nu e vizibilă numai în preferința arătată, de pildă colorilor „stinse" sau rarefiatului în ornamentică. Există un corespondent sau un pandant al acestei înclinări, în muzică și în poezie. În cîntecul popular românesc, în doină, în cîntecul de dans, în bocete, substanța sonoră e alcătuită în mare parte din tonuri intermediare, imprecise, de stăruitoare „nuanțare" a stărilor sufletești. Cîntecul nostru popular se mișcă cu o uimitoare siguranță pe linia acestor tonuri intermediare atît de labile în ele însile, și pe cari urechea așa de bucuros le-ar dezagrega, împingîndu-le spre pozițiile fără echivoc ale portativelor. Ce varietate de nuanțe în aparenta monotonie de ansamblu a cîntecului popular. Și ce discreție în modulațiile melancolice ale acestui cîntec al nostru, în asemănare cu excesele de disperare ale muzicei din Asia Minoră, care în unele privințe aduce de altfel cu muzica noastră.

Un alt exemplu al înclinării spre nuanță ni-l oferă

* Textul a fost preluat integral din aceeași ediție ca și *Spațiul mioritic*.

substanța lirică a poeziilor noastre populare, bogat înflorită cît vegetația unei lumi întregi. Stările cele mai des cîntate și exprimate sunt, precum se știe: „dorul", „jalea", „urîtul". Ori toate aceste stări, care alcătuiesc substanța celor mai multe poezii populare, sunt stări de „nuanță". Nici unul din cuvintele dor, jale, urît nu e traductibil în altă limbă. Ele denumesc stări sufletești românești. Fiindcă a traduce de pildă cuvîntul „dor" prin „Sehnsucht", nu înseamnă a traduce, ci a circumscrie o neputință. Cuvinte de asemenea natură constituiesc impermeabilitatea unui grai. Starea „dor" e așa de particulară și așa de mult împletită din nuanțe, încît de ea țin pînă și vocala și consonantele înșile ale cuvîntului „dor". Asemenea cuvinte nu „înseamnă" numai ceva, ci ele fac parte, prin chiar sonoritatea lor, din ceea ce ele înseamnă. Și tot așa e cazul stării „jale", și al stării „urîtului".

Situația se complică și se nuanțează și mai mult, cînd trecem la exprimarea poetică a acestor stări. Să supunem unui examen infinitezimal sau unei „analize spectrale" — dorul ca motiv liric. O cercetare a colecțiilor noastre de poezii populare ne va lămuri degrabă că adesea dorul nu e cîntat prin intermediul obiectului, spre care e orientat (iubita, casa, familia, peisajul); dorul e cîntat pentru el însuși, ca stare aproape fără obiect, ca stare al cărei obiect e oarecum retăcut sau numai discret atins. Cu alte cuvinte, dorul se transformă adesea dintr-o stare subiectivă în obiect liric. Unii cercetători, cu discernămîntul insufi-

cient familiarizat cu astfel de subtilităţi, şi seduşi poate şi de unele aparenţe, au afirmat că poezia noastră populară „personifică" dorul. Să ni se dea voie să credem că termenul e insignifiant şi că nu redă procesul negrăit de fin, ce are loc în sufletul popular. În realitate nu e vorba atît de o personificare, cît de o „ipostazare" a dorului. Diferenţa e considerabilă, atît prin ea însăşi, cît şi prin efecte. Dorul e socotit cînd ca stare sufletească învîrtoşată, ca o ipostazie, cînd ca o putere impersonală, care devastează şi subjugă, cînd ca o vrajă ce se mută, cînd ca o boală cosmică, ca un element invincibil al firei, ca un alter ego, ca o emanaţie materială-sufletească a individului. Cîntăreţul tratează dorul în consecinţă: i se închină sau se luptă cu el, îl transmite sau îl primeşte, îl macină ca pe o materie, îl seamănă ca pe o plantă. Atîtea forme ale dorului nu prea pot fi subsumate categoriei „personificării". Dar toate suportă şi solicită epitetul, ce l-am propus. Poporul ipostazează dorul. Şi la fel — jalea, urîtul, norocul, etc. Cîteva exemple:

Pe unde umblă dorul
Nu poţi ara cu plugul,
Că s-agaţă plugu-n dor,
Trag boii de se omor;
Pe unde umblă jalea
Nu poţi trece cu grapa
Că s-agaţă grapa-n jele,
Trag săraci vacile mele.

sau:

Măi bădiță, bunule,
Sămăna-ți-aș numele.
Să samăn numele tău,
Mestecat cu dor de-al meu.
Și din al tău să răsară
Floare mîndră, floare rară,
Să răsar-un rosmarin,
Din al meu un trandafir, etc.

sau:

Cîtă boală-i pe sub soare
Nu-i ca dorul arzătoare,
Că dorul unde se pune
Face inima cărbune.
Cîtă boală-i pe sub lună
Nu-i ca dorul de nebună,
Că dorul unde se lasă,
Face lacrimelor casă.

sau:

Ș-am auzît, auzît,
Că este moară de vînt
De macină la urît.
Nu știu Doamne ce aș da
Moara aia de-aș afla
La urît aș măcina,
La urît, cu feldera.

sau:

Maică norocelul meu
L-au băut boii-n părău,
Nu știu boii l-au băut,
Ori eu noroc n-am avut,
Nu știu boii l-au mîncat,
Ori Dumnezeu nu mi-a dat.

sau:

Frunzuliță merișor
Măi bădiță, bădișor,
Nu-mi trimite-atîta dor
Și pe vînturi și pe soare
Și pe cald și pe răcoare,
Și pe stele mărunțele,
Și pe zbor de rîndunele,
Trimite-mi mai puțintel
Și vină și tu cu el.

(Citate după H. Teculescu, *Pe Mureș și pe Tîrnave*, Sighișoara, 1929).

Procedeul acesta, primar și subtil în același timp, al ipostazării dorului, jalei, urîtului etc., ferește poezia populară de două grave neajunsuri: de efuziunile sentimentalismului și de ariditatea alegorismului. Dacă poetul popular ar cînta din starea subiectivă ca atare, ar cădea repede într-o pernicioasă poezie sentimentală. Obiectivarea ipostatică a stării e o soluție găsită prin instinct împotriva acestei primejdii. De altă parte dacă poetul ar „personi-

fica" starea sufletească, el ar aluneca degrabă în desfrîul sec şi fără ecou al alegorismului, ca poezia bizantină de pildă. Simpla ipostazare îl pune la adăpost şi de această primejdie, menţinîndu-l într-o naivitate apropiată de viaţa şi trăirile reale. În orice caz ipostazarea stărilor sufleteşti ţine de stilul naivităţii noastre populare. Mai însemnăm că lirica aceasta a ipostaziilor care se ţine deopotrivă departe de excesele sentimentalismului, cît şi de fantazia abuzivă şi neputincioasă, inerentă alegoriei, se încadrează de minune, ca un exemplu mai mult, în acel duh al nuanţei şi al discretei cumpătări, propriu creaţiei poporului nostru.

Amatorii de speculaţii ontologice ar putea, în legătură cu examinarea stării „dor", să facă şi o excursie laterală prin „filosofia existenţială". Le servim sugestii pentru un itinerar, care pe noi înşine nu ne seduce deocamdată. Gîndirea contimporană a încercat, mai ales sub influenţa kierkegaardiene, să definească specificitatea existenţei umane în mijlocul lumii. Heidegger, celebrul gînditor german contimporan, s-a însărcinat să încerce o asemenea reducere a existenţei umane la substanţa ei lirică de ultimă expresie. El s-a oprit la termenul „îngrijorare". Nu-şi face Heidegger o iluzie crezînd că definirea existenţei umane ca atare, prin substanţa ei lirică, ar putea să dea o formulă absolută? Ne încuviinţăm dreptul să ne îndoim de valabilitatea generală a definiţiei. Unui român, în legătură de sînge cu matca etnică, i s-ar putea uşor întîmpla, încercînd să-şi făurească o filosofie existenţială,

să circumscrie aceeaşi substanţă prin termenul „dor". Dorul s-ar revela deci ca ipostază românească a „existenţei" umane. Probabil că atmosfera psihologică de după război, prea catastrofică, l-a făcut pe Heidegger să vadă existenţa omului într-un fel destul de budist, ca îngrijorare şi ca existenţă spre moarte, spre „nimic". Dacă se ţine seama de omniprezenţa dorului în poezia noastră populară, s-ar putea aproape afirma că existenţa e pentru român „dor", aspiraţie trans-orizontică, existenţă care în întregime se scurge spre „ceva".

Discursul de recepţiune la Academia Română, rostit de Lucian Blaga la 5 iunie 1937, poate fi alăturat semnificativ de discursul lui Mihail Sadoveanu, în 1924, despre poezia populară, şi de discursul lui Rebreanu, tot pentru acelaşi eveniment, intitulat Laudă ţăranului român *şi ţinut în 1939.*

Fragmentul pe care îl publicăm din Elogiul satului românesc, *deşi se referă parţial la tema noastră, repunea în discuţie, în contextul unei aprige dispute dintre moderniştii şi tradiţiona-*

liști, valorificarea fondurilor creației populare ca un imperativ pentru dobîndirea unei adevărate și organice culturi naționale „majore". Lucian Blaga nu înalță lauda *patriarhalității și rusticității cu orice preț a colectivității țărănești. Specificul istoriei noastre a imprimat satului, însă, o structură aparte, dîndu-i peste secole o semnificație de durată, fundament rezistent în calea tuturor vînturilor și furtunilor. Așa-zisa atemporalitate a satului a fost o formă de conservare a masei etnice de aici, tăria unui legămînt cu eternitatea a oamenilor noștri. Satul „mitic" era satul cu vechime, cu o experiență de viață trecută în ritualuri, tradiții, credințe, cu o civilizație specifică și cu o concepție de neam străvechi. Mitul nu este mistică, ci o sublimare perfectă a aspirațiilor și gîndurilor unor colectivități. Lucian Blaga nu vorbește de un imperativ al arierării pentru a putea să supraviețuim, al izolării din istorie pentru a ne păstra o istorie proprie. Dimpotrivă, ideea sa militantă este a efortului pentru a ne desăvîrși o cultură națională de nivelul marilor culturi universale. Dar această cultură nu se poate ridica decît pe un fond intern, legată de „matricea stilistică" a eului nostru, care în concepția lui Lucian Blaga este dată de arta populară. Nici folclorizare a literaturii citadine, nici literatură*

cităduină dispreţuitoare a fondului autohton estetic. O cultură modernă cu adevărat în epoca nouă, nu era de închipuit fără o relaţie de continuitate cu „cultura minoră". Orice cultură mare nu se poate angaja competitiv universal decît „în cîmpul" unui potenţial stilistic popular, recte naţional. Nu geniile aiurea refondează singure o cultură naţională; ele reaşază fondurile moştenite, le preiau, recreindu-le. Ideea de continuitate a tezaurului folcloric este iminentă în literatura care aspiră la monumentalitate. Nu recopierea folclorului ci ridicarea „cu o octavă mai sus" *a* „torentului de lirism", „să sublimăm şi să monumentalizăm în închipuire aspectul bisericilor de lemn din Maramureş sau din Bihor, sau al caselor ţărăneşti din Ţara Oaşului", *aşa cum Enescu a sublimat, într-o viziune originală, folclorul muzical, iar Brâncuşi decoraţiunile de pe stîlpii caselor ţărăneşti. Posibilităţile de alcătuire ale culturii „majore" trebuie căutate nu în exclusivitate, dar cu prioritate în adîncurile creaţiei populare;*

„Matca stilistică populară, şi cele înfăptuite sub auspiciile ei, indică posibilităţile felurite ale viitoarei noastre culturi majore".

Or, în „matca stilistică populară", cum ştim din alte studii ale lui Lucian Blaga, intră şi starea de dor şi de jale. Aceasta nu trebuie să însemne

o creație modernă à rebours, recroieli ale vechilor modele. Trebuie să creem, nu să copiem, indiferent pe cine. A trăi lîngă „matca stilistică populară", adică în spiritualitatea creației populare, înseamnă a-i tălmăci esențele pentru sintezele moderne, a-i repotența virtuțile:
„Cultura majoră nu repetă *cultura minoră, ci o* sublimează, *nu o mărește în chip mecanic, ci o* monumentalizează *potrivit unor vii forme accente, atitudini și orizonturi lăuntrice. O cultură majoră nu se stîrnește prin imitarea programatică a culturii minore".*
Elogiul satului românesc *era un* laus *sobru, aulic adus geniului creator românesc, o parabolă ținută într-o epocă. A gîndi artistic, astăzi, însemna a nu gîndi în spiritul vechi al unei culturi, ci a ne integra unui spațiu psihic, etnic și filozofic care ne definește. Cultura populară ne obligă a crea, nu a repara copiile nereușite ale maeștrilor anonimi. Pledoaria lui Lucian Blaga era pentru un veritabil testament modern al „duhului național". Intrarea în concertul marilor culturi ne-o asiguram prin porțile noastre de dor.*

Elogiul satului românesc*

(Fragment)

Fac elogiul satului românesc, creatorul și păstrătorul culturii populare, purtătorul matricei noastre stilistice. Să nu se creadă însă că dînd grai unei încîntări, aș dori să rostesc cu ocoluri, dorința de a ne menține pentru totdeauna în cadrul realizărilor sătești. Îmi refuz asemenea sugestii sau îndemnuri. De o sută de ani și mai bine ne străduim toți intelectualii pe o linie mereu înălțată, să creem, într-o epocă de tragice răspîntii, o cultură românească majoră. Strădaniile merg paralel cu procesul emancipării noastre politice, cu acela al formării statului și al întregirii neamului.

Cari sunt însă condițiile ce trebuiesc să fie în prealabil date, pentru ca un popor să poată în genere spera că va putea deveni creatorul unei culturi majore? Opinia curentă, cu care trebuie să ne războim, e că pentru aceasta ar fi de ajuns un cît mai mare număr de genii și talente. Teoria ni se pare simplistă. O cultură majoră nu s-a născut niciodată numai din elan genial. Desigur, geniul e o condiție. Dar o cultură majoră mai are nevoie și de o temelie, iar această temelie sine qua non e totdeauna matca stilistică a unei culturi populare. Să ne

* Academia Română, *Discursuri de recepție*, LXXI, București, 1937.

întoarcem privirile spre trecut. Una dintre cele dintîi culturi majore, cari au apărut pe globul terestru, este cea egipteană. Pînă la un moment dat, urmînd aparențele, s-ar fi crezut că această cultură egipteană a țîșnit dintr-o dată în dimensiuni majore, aproape gata, cu scut și cu lance, ca știuta zeiță din capul știutului zeu. Pentru a-și lămuri aceste dimensiuni majore cu totul misterioase, istoricii nu s-au sfiit să recurgă la explicația importării. S-a emis între altele ipoteza, în favoarea căreia pleda și un mit platonic că marea cultură egipteană, ar fi de origină atlantică. Ipoteze de asemenea natură trădau cel puțin o nedumerire a istoricilor. Apariția unei culturi majore, fără faze evolutive prealabile, li se părea celor mai mulți cel puțin neverosimilă. În anii din urmă se pare că s-a soluționat în sfîrșit destul de satisfăcător această problemă a culturii egiptene. Etnologul, călătorul, geograful Leo Frobenius și-a încoronat uriașa operă de cercetător, cu o descoperire senzațională, despre care nu știu să se fi făcut pînă acum vreo mențiune în publicistica noastră. Frobenius a descoperit în deșerturi africane, la o depărtare de aproximativ o sută kilometri de actuala matcă a Nilului, spre soare apune, vechea albie a acestui fluviu, astăzi complet seacă și acoperită de nisipurile abătute de vînturile celor cinci sau zece mii de ani. Pe malurile pustii ale străvechiului Nil, Frobenius a avut norocul să dea de rămășițele multor așezări umane de altădată. S-au dezgropat înainte de toate urmele unei arhaice culturi minore, care izbește luarea aminte prin similitudi-

nea motivelor și a stilului ei cu acele ale culturii majore din Egipt. Frobenius crede că a descoperit cu aceasta, și nu avem nici o pricină să-i bănuim optimismul, vatra culturii egiptene. Cultura egipteană n-a apărut deci cu atribute majore, ci a avut o lungă fază de antecedențe de înfățișare minoră. Descoperirea lui Frobenius invită la speculațiuni filosofice. S-ar putea afirma anume că liniile interioare, cadrele stilistice, categoriile abisale, și posibilitățile culturii egiptene majore au fost preformate într-o cultură minoră și date ca un miraculos răsad deodată cu straturile fertile ale acestei culturi minore. S-ar putea cita de altfel multe exemple de preformațiuni stilistice.

Mult timp s-a crezut bunăoară că arta și cultura gotică s-a înălțat la un moment dat monumentală spre cer ca un havuz irezistibil și prin nimic prevăzut. Ulterior s-a descoperit că goticului monumental i-a premers de fapt o cultură populară minoră, cu forme și motive similare, răspîndită la seminții germanice sau celte. Concluzia că geniile creatoare de cultură majoră nu fac în mare decît să urmeze un itinerar îndelung pregătit, se îmbie de la sine. Fără de acel complex a priori al unei matrici stilistice, preformată în plăsmuirile și creațiile unei culturi minore, cred că nu s-a ivit pînă astăzi, nicăieri și niciodată, o cultură majoră. Un popor lipsit de acest profund a priori stilistic, ca matcă a unei culturi populare, nu va crea niciodată o cultură majoră, oricîte genii și talente ar avea la dispoziție pentru asemenea făptuiri. Ge-

niul creator rămîne geniu pustiu, dacă nu e integrat în cîmpul unui asemenea potenţial stilistic. Cine poate tăgădui ţiganilor geniul muzical? Ei îl posedă într-un grad mai vădit poate decît toate popoarele europene. Geniul lor rămîne însă fără întrebuinţare, fiindcă ţiganul, ca fiinţă etnică sfîşiată şi împărţită pe la toate periferiile vieţii, e lipsit de determinantele interioare ale unei matrici stilistice. Să însemnăm şi un alt fenomen destul de paradoxal, care ni se pare explicabil întrucîtva prin nivelul, complexitatea şi posibilităţile imanente ale unei matrici stilistice. Fenomenul, la care facem aluzie, e următorul: Se ştie că cele mai importante şi mai înalte creaţii de cultură, poetice, artistice sau filosofice, din Europa apuseană, nu aparţin neapărat popoarelor celor mai bine înzestrate cu duhul. Poporul german care a dat pe un Goethe sau Kant, sau poporul englez cu al său singular Shakespeare, e sigur, că nu pot fi puse ca medie generală a aptitudinilor spirituale, la acelaşi nivel cu poporul francez sau italian. O comparaţie sub unghiul mediei spirituale firești este desigur în dezavantajul germanilor sau al englezilor. Misterul unor apariţii, precum a lui Goethe sau Shakespeare, într-o medie relativ nu tocmai impozantă, se lămureşte poate în perspectivă stilistică. În cazul acesta trebuie să admitem însă că şi nivelul, complexitatea şi posibilităţile stilistice, proprii sufletului german şi englez, sunt superioare acelora altor popoare, la rîndul lor, evident, mai bine înzestrate ca inteligenţă şi talent, sau chiar ca habitus vital. Realizarea unei opere

superioare, nivelul și complexitatea ei, ni se par că atîrnă, cu alte cuvinte, nu numai de existența geniului ca atare, ci și de posibilitățile imanente ale unei matrici stilistice colective. Iată de ce am socotit că un examen stilistic al culturii noastre populare se impune poruncitor. De rezultatul unui asemenea examen depinde, nici mai mult nici mai puțin, decît credința în destinul nostru spiritual. În studiile mele de filosofia culturii, intitulate: *Orizont și stil* și *Spațiul mioritic* am ajuns la unele concluzii, cari îndreptățesc cel mai robust optimism. Avem un orizont sufletesc al nostru, acel spațiu indefinit ondulat, ca plaiurile țării manifestat îndeosebi în doina și în cîntecele noastre, și nu mai puțin într-un unanim sentiment românesc al destinului. Am avut prilejul de-a arăta de-o pildă ce rol joacă în sufletul nostru popular categoriile „organicului", în felul cum ne comportăm față de rînduielile firei, și rolul pe care îl joacă transfigurarea „sofianică" a realității în poezie, în artă, în credință. Înclinarea spre pitoresc își are la noi și ea specificul ei, întrucît apare solidară cu un deosebit simț al măsurii și atenuat de un accent de molcumă discreție. Nu voi stărui asupra tuturor acestor structuri și categorii ale subconștientului nostru etnic colectiv, pe cari mi-am luat sarcina să le pun în lumină altădată. Matca stilistică românească este o realitate. O realitate sufletească de necontestat. Putem privi ca nici unul din popoarele înconjurătoare, în afară poate de cel rusesc, cu mîndrie de binecuvîntați stăpîni asupra acestui incomparabil și inalienabil patrimoniu.

Matca stilistică populară, şi cele înfăptuite sub auspiciile ei, indică posibilităţile felurite ale viitoarei noastre culturi majore. Să ridicăm cu o octavă mai sus torentul de lirism, ce curge unduitor în imnul mioritic, al morţii, să sublimăm şi să monumentalizăm în închipuire aspectul bisericilor de lemn din Maramureş sau din Bihor, sau al caselor ţărăneşti din Ţara Oaşului, să prelungim în mari proiecţiuni metafizice viziunea cuprinsă în aceste versuri populare:

Foaie verde grîu mărunt
Cîte flori sunt pe pămînt
Toate merg la jurămînt.
Numai spicul grîului
Şi cu viţa vinului
Şi cu lemnul Domnului
Zboară-n naltul cerului
Stau în poarta raiului
Şi judecă florile
Unde li-s miroasele.

Asemenea operaţii sunt destinate să ne dea presentimentul just al viitoarelor noastre posibilităţi de cultură majoră. Recitiţi de exemplu legenda poetizată *Soarele şi Luna* din colecţia Teodorescu şi veţi găsi viziuni prin nimic inferioare celor mai admirate din marile poeme ale omenirei, de la *Divina Comedie* pînă la *Faust.*

Drept încheiere să mi se îngăduie să dau expresie şi unui gînd restrictiv. Aş dori ca acest elogiu adus satului

românesc să nu fie înțeles ca un îndemn de atașare definitivă la folclor și ca îndrumare necondiționată spre rosturi sătești. Cultura majoră *nu repetă* cultura minoră, ci o *sublimează*, nu o mărește în chip mecanic, și virtuos, ci o *monumentalizează* potrivit unor vii forme, accente, atitudini și orizonturi lăuntrice. O cultură majoră nu se stîrnește prin imitarea programatică a culturii minore. Nu prin imitarea cu orice preț a creațiilor populare vom face saltul de atîtea ori încercat într-o cultură majoră. Apropiindu-ne de cultura populară trebuie să ne însuflețim mai mult de elanul ei stilistic interior, viu și activ, decît de întruchipări ca atare. Nu cultura minoră dă naștere culturii majore, ci amîndouă sunt produse de una și aceeași matrice stilistică. Să iubim și să admirăm cultura populară, dar mai presus de toate să luăm contactul, dacă se poate, cu centrul ei generator, binecuvîntat și rodnic ca stratul mumelor.

Textul din Hronicul și cîntecul vîrstelor *tălmăcește retrospectiv un ceremonial sufletesc cu care autorul se petrece pe sine în amintire. Este un fragment dintr-o incantație lirică pe tema satului și a obîrșiei. Dorul apare aici ca o boală*

de vise a copilăriei sale. Casa, curtea, grădina, cîmpul, izvorul iau o dimensiune de mit, de necuprins și de tot. Fabula pierde caracterul său imediat și tern, căpătînd o valoare semnificativă de legendă a umbletului de crai după o stea a satului. Îndepărtarea de sat ia proporția unei ruperi din matcă, a unei pierderi a cerului. Lucian Blaga trăiește, își mărturisește această naștere a dorului în sufletul său, cum începe să se „îmbolnăvească" de dor după casă, după Lancrăm. Faptele se salvează din cotidianul relatării, printr-un har de revelație a elementelor și a lumii. Apar „misterele", întrebările, explicațiile, primele pătrunderi în univers, primele uimiri. Copilul lui Lucian Blaga nu este un Dănuț care își joacă copilăria, ci un copil uimit de facerea lumii.

„Hronicul" este o carte a dorului pătruns încet, organic în ființa noastră, o rupere de sine și un început de îndepărtare de un rost cuminte. Goga a plîns această „înstrăinare" de sat. Blaga ia satul cu el în dor și în alean. Pitorescul și sentimentalismul care au prădat cele mai multe dintre amintirile scriitorilor noștri au fost eliminate de puterea de proiecție înaltă la care s-au văzut ridicate faptele copilăriei. Hronicul și cîntecul vîrstelor *este o carte a primelor do-*

ruri a naşterii şi creşterii în spaţiul în care tot ce este privit odată rămîne ca umbrele prinse pe zidurile cetăţilor vechi. Aşa trebuie să privim „Hronicul", nu ca pe o carte cu amintiri din copilărie şi tinereţe. Pentru Lucian Blaga, prima amintire este legată de o eternitate, primul „dor" este de sat, de casă, de pămîntul şi de cerul din Lancrăm.

Hronicul şi cîntecul vîrstelor*

(Fragment)

... Cartea nu-mi punea piedici şi norocul îmi cînta în strună. Totuşi şcoala îmi rămînea pe dinafară, neîndrăgită. De altmintrelea niciodată şcoala şi inima n-aveau să se-ntîlnească. Nu, niciodată! Starea de şcolar o simţeam înlănţuitoare şi apăsătoare, de multe ori ca un urît să-ţi chemi moartea. Se deşteptase, ce-i drept, în mine un simţ

* Ediţie îngrijită şi cuvînt înainte de George Ivaşcu, Editura tineretului, Bucureşti, 1965, p. 39—45.

al datoriei, care nu ceda şi cu care răzbeam. Nu mă speriau greutăţile şcolii, trebuia însă să înfrîng necurmat un urît fără nume, fără capăt şi fără fund al săptămînilor. După ce am prins pe vîrful limbii puţină spumă de limbă germană, strădaniile de a mă menţine deasupra nu se cereau prea mari. În clasă mă afirmam în punctul meu imobil, fără a fi prea serios îmbulzit de ceilalţi. Purtam însă în mine ca o rană, ca un foc pe care trebuia neapărat să-l sting din cînd în cînd, dar care izbucnea din nou. Aveam două umbre, o umbră de zi, şi-o umbră de noapte. Umbra de zi era a soarelui, umbra de noapte era a dorului. Mă chinuia dorul de casă! Sîmbătă după-amiază mă duceam deseori la sat, dar cu ce înconjururi secrete, ca să nu mă ghicească cineva! Nu erau decît 4 km. pînă la Lancrăm. Mă furişam în taină spre vatra părintească, şi nu pe drumuri, ci de-a lungul rîului, căci direcţiunea şcolii a pus sub interdicţie aceste vizite inoportune, ce ne scoteau dintre cărţi. Drumul la vatră ne era îngăduit numai în vacanţe. Eu călcam porunca tot la şapte zile, apoi mă pedepseam singur, căci despărţirea de fiinţele obîrşiei mele, duminica seara, era totdeauna atît de sfîşietoare, parcă de fiecare dată ceasul ar fi sunat pentru cea din urmă oară.

Faţă de noi Mama se purta într-un fel, şi Tata într-altul. Nu vorbesc acum despre Mama, ca duh al rînduielii, ci despre ea ca o întrupare a duioşiei şi a grijei. Tata nu-şi da pe faţă bătăile inimii, ce le avea pentru noi. El se păstra la depărtare, într-o atitudine de aspri-

me, ce părea domolită numai de-un oareşicare dezinteres. El îşi întindea veghea asupra noastră prin simpla sa prezenţă, fără a ne ţine cu tot preţul sub uitătură. Eram încă prea mic pentru a-i fi putut pătrunde firea şi cugetul. Numai tîrziu putui să aflu — de la fraţii mei mai mari şi de la alţii care i s-au abătut prin apropiere — că Tata era de-o exuberanţă şi de o volubilitate deosebit de simpatică, atunci cînd se nimerea să se simtă în largul său, între prieteni, ce-i arătau înţelegere. Mai aflam că era un liber-cugetător, deşi preot. Nici una, nici cealaltă dintre aceste trăsături nu l-au împiedicat totuşi să-şi îndeplinească din plin datoria faţă de altar, cădelniţă şi catapeteasmă. Prestigiul faţă de săteni şi l-a sporit şi altfel, şi mai ales ca mare sfetnic al Lancrămului, în care calitate el dăruia din prisosul minţii sale întregului sat. Exemplul său prindea, căci era sugestiv şi viu. „Ce face Popa, sau cel cu barbă de argint şi cu mintea de aur?" se întrebau ţăranii, iscodindu-i cărările şi paşii, şi-i urmau pilda. Cum popa îşi îndruma copiii spre carte, ţăranii prinseră a face la fel, fără prea multă şovăire sau sfială. Anevoie se va găsi în tot cuprinsul transilvan un alt sat, care să fi azvîrlit peste marginile lui pe podişurile mai înalte ale vieţii naţionale, un mai mare procent de intelectuali decît Lancrămul. Localnicii erau gospodari strădalnici, dar cam nevoiaşi. Puţinul pămîntului trebuia compensat prin calitatea muncii, ceea ce a împins pe săteni şi spre o producţie raţionalizată şi specializată. Varza deveni, nu prea bănuiesc din care pricină, specia-

litatea satului. Mi-aduc aminte de o luncă largă străbătută de canale scăpate din rîu, acoperită numai cu varză. În anume săptămîni ale verii se da pe aceste întinsuri o luptă crîncenă cu miile şi miile de fluturi albi, ce năvăleau în stoluri să-şi depună ouăle pe rotundurile înfoiate verzi-albăstrii. Toamna, lăncrănjenii, porneau, în scîrţîitul osiilor, cu carele de varză la oraş. Clădeau în piaţă grămezi de căpăţîni, pe care orăşenii le ridicau de jos ca nişte cranii, cumpănindu-le, cu gîndul spre nefiinţă. Un trecător, cu închipuirea stricată de lectură şi nu lipsit de umor, ar fi putut să întrezărească în dosul atitudinilor îndoielnice ale cumpărătorilor umbra unui oarecare prinţ de Danemarca, multiplicată în nenumărate feţe.

În general, lăncrănjenii se dovedeau foarte deschişi la inovaţiile mai mărunte, accesibile şi sărăciei, ale maşinismului. În privinţa aceasta iarăşi Tata le-a dat izvod. Toate astea şi atîtea altele însemnau însă prea puţin pentru un osîndit să rămînă pînă la urmă un nemulţumit. Prin înclinările, cu joc de multe laturi, ale inteligenţei sale, prin cultura şi ştiinţa sa, ce-şi întindea antenele spre cele mai diverse domenii (îl pasiona literatura universală, dar şi matematica), prin mlădioasa putere de optare a spiritului său, Tata purta în sine, cînd mai stins, cînd mai treaz, aleanul altor orizonturi. În tinereţe fusese, cu aţipiri din cînd în cînd, activ şi în plan practic, ba şi tehnic, precum am mai arătat, dar cercul acestor activităţi nu-i încingea fruntea cu lumina îndestulării. Îşi îndeplinea sarcinile preoţiei pe care în cea mai mare parte le soco-

tea emanate din credinţi deşarte, ca un conştiincios adept al pravilei, dar oricum numai aşa cum se putea fără de elanul unei adevărate convingeri. El, care citea pe Kant, Schopenhauer sau David Strauss, ar fi avut nevoie de oarecare aer şi zare. Acasă era calm şi rar la vorbă, dar nu ursuz. Cîteodată — evada. Evada nu tocmai departe, pînă la Sebeş sau la Bălgrad. Un pahar de vin îl muta în ipostazele vorbăreţe. După alte cinci pahare nu-şi mai stăpînea adîncurile temperamentale, după zece cînta sau aluneca pe povîrnişul disputelor ce nu mai luau sfîrşit. La Casina din Sebeş, sau uneori, mai rar, şi numai cînd credea că şi-a greşit toate cărările, la Bălgrad, îşi încerca la jocul de cărţi o anume linie scrisă în palmă, pe care realitatea o dezmintea. Aceasta era forma cea mai de jos a evadărilor sale, şi de obicei pierdea. Ştia foarte bine că neadaptabilului îi este neprielnică orice sfară, cu toate astea, în momentele de disperare îl bătea gîndul să părăsească satul, să plece în „ţară" (aşa numeam noi vechiul regat al României), unde îşi închipuia că ar fi putut cu darurile ce i-au venit mai din plin decît norocul, să poarte cîtva timp rosturile vreunei mari moşii, iar pe urmă să se gospodărească singur în stil mare. Dar privelişte dezolantă din preajmă, droaia de copii, şi-un pic de inerţie fizică, de care s-a molipsit timp de zeci de ani în nemişcarea peisajului dominat de rîpile roşii, hieratice, din Coastă, — toate astea împreună îl făceau să recadă în aleanurile sale, ce nu mai mişcau decît din aripi frînte, şi stări de delăsare fără deznodămînt.

O jale mă aştepta de multe ori şi acasă, cînd mă duceam pe furiş pînă la capătul dorului. Părinţii nu trăiau totdeauna în armonia ce-o visam sălăşluită între ei. Mama şi-a făcut din soţul ei un idol, pe care îl voia al ei şi numai al ei. Şi cum asta nu prea mergea, ea căuta orice prilej să-şi amărască idolul cu cîte-un cuvînt aruncat cu încruntare. Îl întîmpina cu mustrări scurte şi îndesate şi-l ţinea în ele cît era săptămîna de lungă. Pentru ce ? Ce vorbă ! Iacă pentru nopţile schimbate în zile, împotriva firii, la o lună sau la o săptămînă o dată, cînd la Casina din Sebeş, cînd la cea din Bălgrad, şi mai adesea la cea dintîi. Mama, care se sfărma din ceasul dimineţii pînă-n miez de noapte, cu neasemuită destoinicie, şi întărea, cum se putea, temeiurile casei, avea răsplată, suferinţe nesecate, ca rîul ce curgea prin sat. Ar fi îndurat ea evadările idolului, dacă ar fi avut cel puţin un strop de certitudine consolatoare că bănuielile, ce-i alimentau o formă aproape înfricoşătoare a geloziei, erau simple fapte de nimic, ale imaginaţiei. Eu, din parte-mi, aşa nevîrstnic cum eram, găseam încă de pe atunci că aceste suferinţe ale Mamei, întemeiate au nu, erau pînă la urmă cam nelalocul lor la vîrsta ei.

Mama era o fiinţă primară. *Eine Urmutter*, cum îi spuneam eu mai tîrziu, făcînd uz de-un cuvînt nemţesc, ce mi se părea că i-ar cuprinde chipul şi prin care o proiectam în arhaic. Fără multă şcoală, cu instincte materne şi feminine preistorice. Preistorice în sensul deplinătăţii vitale, grele, masive. Nu avea Mama cunoştinţe folclorice deo-

sebit de bogate, dar ea trăia aievea într-o lume croită pe măsură celei folclorice. Existență încadrată de zarea magiei. Ea se simțea cu toată făptura ei vibrînd într-o lume străbătută de puteri misterioase, dar nu se abandona niciodată visării. Ființă impersonală, fără gînd întors asupra ei însăși, stăpînită numai de sacrul egoism al familiei, Mama era substanța activă în jurul căreia luau înfățișare palpabilă toate rînduielile vieții noastre. Așa o știam cel puțin noi — copiii. În tinerețe fusese o femeie frumoasă, de-o frumusețe ce nu avea de loc conștiință de sine. Cît mă privește, nu-mi aduc aminte de ea decît ca de-o femeie mai în vîrstă, cu mișcări apăsate, ca de-o arătare adusă puțin din spate, cu părul cărunt, apoi ireal de alb și ochii mari de basm. Avea în sîngele ei o ascendență macedoneană. Strămoșii ei, din familia Moga, ce a dat neamului mulți preoți și un episcop, veniseră în Ardeal din Macedonia, pe la sfîrșitul veacului al XVII-lea, după reprimarea de către turci a unei răscoale și după arderea acelei Moscopole, cetate balcanică de strălucită faimă, ce întreținea impunătoare legături de comerț și de cultură cu Veneția.

Suferam, zic, amarnic, și mi se sleia inima, cînd, uneori, găseam acasă așezată între părinți o tăcere de plumb. Sosit, odată, pe neașteptate, am încremenit în prag. Tata era bolnav. Am luat-o spre bucătăria de vară, alarmat, să văd pe Mama, să întreb ce s-a întîmplat. Ea era acolo, cu treburile ei, de loc îngrijorată. „Ce-i cu Tata?“ o întreb. „Ce să fie ? — răspunde ea, nu-i nimic ! Arde Băl-

gradul !“ Era aceasta una din expresiile ei, aduse printre întîmplări ca frunza verde în cîntecul popular. Voia să spună că Tata a chefuit toată noaptea la Alba-Iulia și acum îl ard pe dinăuntru esențele. Mama, care de altfel nu vorbea decît prea puțin, ținea gata pentru toate împrejurările cîte-un cuvînt plastic și plin de sevă. Nu căuta aceste cuvinte, căci ele îi veneau de la sine, și apoi le lăsa să cadă fără teamă de a le stinge puterea și culoarea printr-o prea deasă întrebuințare . . .

După Alecsandri, Eminescu, Ovid Densusianu, G. Murnu și Ion Pillat, Lucian Blaga este ultimul poet român care a alcătuit o antologie de poezie populară de la noi. Cu deosebirea că unii dintre ei au cules direct textele folclorice, ca în cazul exclusiv al lui Alecsandri sau parțial al lui Eminescu și Ovid Densusianu, pe cînd Murnu, Pillat sau Blaga și-au alcătuit florilegiile lirice pe baza colecțiilor deja existente. Valoarea acestora din urmă va fi deci nu una documentar științifică, dezgropînd fonduri inedite în cultura literară orală, ci una de atestare a unor

frumuseți poetice noi, din partea acestor personalități de prin rang.

Ovid Densusianu voise în Flori alese din cîntecele poporului, *să facă o demonstrație post și anti-romantică a frumuseții liricii populare autentice, nefalsificată, corectată și prelucrată de intermediari, interpreți muzicali sau culegători, dar s-a văzut constrîns și cucerit de colecții vechi și în cele din urmă a ales cea mai mare parte a pieselor din antologia sa, din asemenea izvoare bibliografice mai mult sau mai puțin sigure că au respectat originalele folclorice. Încă o dată se valida faptul că opera culegătorilor de folclor, oricît de mult ar fi amendată metoda lor de lucru pe teren, nu putea fi exclusă de puriștii metodei „științifice" moderne. Nici chiar Ovid Densusianu, care realizase el însuși culegeri de folclor, ținînd seama de cele mai severe recomandări științifice, nu a putut să facă tabula rasa de ceea ce moștenise de la înaintașii săi folcloriști. Cu atît mai mult un Ion Pillat sau un Lucian Blaga. Examenul lor critic nu va fi însă al unor amatori binevoitori și sentimentali. În epoca modernă a culturii românești, Ovid Densusianu cu prestigiul său de romanist, poet, teoretician al modernismului simbolist la* Viața Nouă, *Ion Pillat cu autoritatea sa*

de poet rafinat în marile culturi europene și unul dintre erudiții cunoscători ai poeziei universale, vor face prin antologiile lor folclorice și prin studiile și eseurile dedicate geniului popular, demonstrația unei necesare continuități a acestei culturi, a regăsirii ei în ansamblul vieții spirituale interbelice. Și Densusianu și Pillat au demonstrat nu autenticitatea muzeistică a folclorului românesc, ci a frumuseții sale unice, modernitatea *veșnică a creației anonime. Era un nou examen al perenității poeziei populare, uimirea pe care de la Alecsandri, orice mare poet român a încercat-o în fața fenomenului liric folcloric.*

Ca și predecesorii săi moderni, Lucian Blaga are opțiune pentru lirica populară. Majoritatea pieselor adunate în antologia sa de poezie populară (publicată postum, în 1966, de G. Ivașcu), erau doine, ceea ce consona cu optica și cu personalitatea sa poetică. Indirect, poetul se căuta pe sine. Era ales din poezia populară ceea ce, metaforic spunînd, era blagian, ceea ce corespundea concepției sale artistice și îi da substanța unei anume părți a liricii sale. Procesul este interesant de urmărit întrucît se arată trecerile de conținut, rezervoarele care au alimentat în adînc poezia lui Lucian Blaga. Nu trebuie să se exagereze, cum nu o dată se întîmplă la noi, și

să se creadă sau să se susţină că ce este mai reuşit în opera poetică a lui Blaga este numai datorită contactului cu sursa folclorică. Ar fi un neadevăr! Departe de noi acest gînd şi mai ales această practică de şcoală. Lucian Blaga va face în această antologie o identificare de viziuni, aşezînd cu gust piesele-argument ale teoriei sale exprimată în Spaţiul mioritic *şi* Despre dor, *în legătură cu „ipostazarea" dorului şi cu diversitatea de trăiri pe care le comunică. Cîntecele de dor, selectate de Lucian Blaga din vechi şi noi colecţii, se înfăţişează ca un veşnic suport al sufletului uman, un sediment care rezistă la orice presiune din afară, o tărie interioară, o sete de puritate. Am ales din antologia lui Lucian Blaga, acele piese care mi s-au părut că ar asigura demonstraţia de virtute şi geniu poetic. Căci nu o anume disponibilitate şi varietate de motive garantează reuşita poeziei, ci inspiraţia autentică care naşte din orice dor o scînteiere lirică. Lucian Blaga nu va reduce şi nu va rezuma poezia populară la poezia de dor, dar prin dor, el va urmări o constanţă de trăire, o adîncime de reflecţie şi o frumuseţe care se iveşte din aceste arderi încete şi adînci. Eternitatea dorului este o permanenţă de trăire a noastră. Dar nu pentru aceasta, Lucian Blaga a extins spaţiul poeziei de dor*

în antologia sa, ci pentru că aici i s-a părut a fi o mare zonă de poezie. Este poezie de dor, vrea să spună Blaga în subtext, cîtă poezie adevărată poate fi în folclor. Antologia a fost făcută nu pentru temă sau teză, ci pentru justificarea în sine a poeziei populare. Nu numai pentru că dorul ar fi o lavă cosmică a sufletului nostru, dar și o lavă a geniului artistic. Și demonstrația de gust și de concepție a reușit. Lucian Blaga, cum de altminteri au procedat și înaintașii săi, n-a repetat piesele antologate anterior. El are descoperirile sale proprii, cum le avuseseră Alecsandri, Eminescu, Densusianu și Pillat. Poetul Blaga își alcătuiește muzeul său viu de lirică populară, alegîndu-și poezia *sa din a celor mulți și anonimi, motivele sale de transpoziție și de substanțializare. Poezia de dor, din doine în special, devine arhiva sa intimă din lirica populară. Fragmentul dintr-o poezie a lui Blaga* (Ceas de vară *din volumul* Mirabila sămînță, Poezii, *1962):* Stă mîndra la sărutat / ca spicul la secerat, *cu o mică modificare lexicală, a fost scos dintr-o doină publicată în* Tribuna Poporului, *1898* (Pe margine de pămînt). *Ceea ce Lucian Blaga susținuse în eseul* Despre dor *și ceea ce va sublima în creația sa originală, va proba undeva tacit cu aceste mici*

giuvaeruri de poezie populară, capodopere rătăcite și ignorate în anonimatul timpului. Poezia de dor fusese pentru artistul anonim, poezia vocației sale lirice, răspunzînd unei chemări lăuntrice și unei sublimări în eter a dorințelor de viață. Dragostea, îndepărtarea, înstrăinarea, singurătatea găsesc alintul în dor. Oamenii comunică între ei prin doruri. Dorurile se întîlnesc, se așteaptă și se iubesc. Tinerii își trimit în semn de dragoste, doruri în schimb. În lume există dorul. Pe suflet se duc greu cele „două dorurèle". Munții, apele, codrii au și ei doruri de primăvară, doruri de înfrunzit și de limpezit unda. E un dor pentru ceea ce este în natură, în om, în ceea ce rîvnim și în ceea ce am pierdut. Dorul se alină, dar dorul nu se vindecă, nu trece. Este în fond o stare nedefinită, deși prezentă, de poezie, o eliberare a ei în dulcea visare, un lirism continuu în care se leagănă trăirea noastră.

Lucian Blaga alegea aceste texte de poezie populară, cu conștiința că poezia sa avusese un bun mediu de creștere, un „spațiu" într-adevăr poetic.

(Cîntece de dor)*

Ştii tu, bade, ştii tu bine,
De n-ar plînge inima
Nici ochii n-ar lăcrima;
Dar inima începe-a plînge,
Cu ochii nu poţi învinge.

*

* *

Cine m-a dat dorului
Aibă casa cucului
Şi odihna vîntului.
Că nici cucul n-are casă,
Nici vîntul ţară aleasă.
Vîntul, dacă se porneşte,
Multe ţări le biruieşte,
Pînă la mine soseşte.
Vîntul, dacă s-a pornit,
Multe ţări a biruit,
Pîn' la mine a sosit.

*

* *

---

* Subtitlul aparţine editorului. Poeziile care s-au ales pentru a ilustra tema volumului de faţă fac parte din volumul Lucian Blaga, *Antologie de poezie populară*. Ediţie îngrijită de George Ivaşcu, ilustrată de Mihu Vulcănescu. Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1966.

Iubește, mîndră,-ntr-o seară,
Să-ți fie pînă la vară;
Iubește, mîndră,-ntr-o zi
Să-ți fie pîn' vei trăi;
Iubește, mîndră,-ntr-o noapte,
Să-ți fie pînă la moarte.

*
* *

Neicuță din depărcior,
Scrie-mi carte că mi-e dor,
Și nu scrie cu cerneală,
Că cerneală-i multă-n țară!
Nici n-o scrie cu cărbune
Că și-acela-i mult în lume,
Ci mi-o scrie cu argint,
S-o știu că-i de la iubit.
Voi citi-o prin grădină
Și seara pe la lumină,
Suspinînd de la inimă.
Voi citi-o-n pomișori,
Stropită cu lăcrămiori,

*
* *

Mîndruliță, fir de grîu,
Aș fi vrut să nu te știu,
Că de cînd te știu pe tine

N-a rămas inima-n mine.
Şi cîtă-n mine-a mai rămas,
Ea de dorul tău a ars.

*
* *

Cînd aud cucul cîntînd
Şi mierliţa şuierînd
Nu mă simt om pe pămînt.
Cucul cîntă de pornire,
Turturica de jelire
Şi-al meu suflet de pieire.
Zis-am cucului să tacă.
El se mută sus pe cracă.
Cîntă, inima de-mi seacă.

*
* *

Cînd treci, bade, pe la noi,
Pune clopote pe boi
Şi pleasnă de mătasă
Şi pocneşte-n boi tusşasă,
Să te-auz, dragă, din casă,
Din casă de după masă.
De-oi fi moartă de beteagă,
Mi-oi face inima-ntreagă
Şi-oi ruga pe maică-mea
Să deschidă fereastra,

Să mă uit la dumneata
Şi să-mi treacă durerea.

* * *

Frunză verde de mohor,
Du-te dor pe la izvor,
Şi despică molidul,
Nu-mi despica sufletul;
Şi despică cetina,
Nu-mi despica inima.

* * *

Dorul, badeo, de la tine
Peste văi şi dealuri vine,
De nu-l poate opri nime;
Nici cioban cu fluierul,
Nici voinic cu cîntecul,
Nici popa cu cartea,
Numai eu cu inima.

* * *

Ş-aşa-mi vine cîteodată
Să mă sui la munţi de piatră,
Să-mi fac ochişorii roată,
Să mă uit în lumea toată,
Să-mi văd mamă, să-mi văd tată
Şi pe mîndra cîteodată.

Să-mi văd fraţi, să-mi văd surori,
Şi pe mîndra cînd mi-e dor.

*

* *

De-aici pîn' la badea meu,
Nu-i nici deal, nu-i nici părău,
Numai singur dorul meu;
Nu-i nici deal, nu-i nici cărare,
Numai dorul meu cel mare.
Dorul meu, bade, ş-al tău,
De s-ar face pod mereu,
Ca să treacă doi cu doi,
Şi noi, bade, amîndoi.

*

* *

Vai, bădică, dor ţi-o fi,
N-am prin cine te vesti,
Doar pe lună
Voie bună,
Şi pe stele
Multă jele,
Şi pe vînt
Cîte-un cuvînt.

*

* *

Frunză verde rug de mure,
Ce mi-a fost mai drag pe lume?
Cărărușa prin pădure

Bătucită cu alune,
Cu alune mărunțele,
De dorul mîndruței mele.
Și-apoi iară frunză verde, rug de mure,
Ce îmi e mai drag pe lume?
Cărărușa prin pădure,
Pardosită cu alune,
Și-un cal bun și arme pline,
Și puicuța lîngă mine.

* * *

De-ar da Domnul Dumnezeu
Să se facă dealul șes
Și pădurea rît frumos,
Să se vadă sat cu sat,
Să văd și eu ce-am lăsat.
Să se tîlnească doi cu doi,
Noi cu mîndra amîndoi.
Că de cînd nu ne-am tîlnit,
Doamne, tare ne-am topit.
De cînd nu ne-am sărutat,
Doamne, tare ne-am uscat.

* * *

Măi bădiță, floare dulce,
Unde te-aș găsi te-aș smulge,
Și-acasă la noi te-aș duce,
Și te-aș răsădi-n grădină,

Şi te-aş secera cu milă;
Şi te-aş face stog în prag,
Şi te-aş îmblăti cu drag;
Şi te-aş măcina mărunt
La morişca de argint;
Şi te-aş cerne
Prin sprîncene,
Şi te-aş frămînta-n inele,
Şi te-aş da inimii mele
Să se stîmpere de jele...

•
• •

Arunca-m-aş, arunca,
Sus la cer ca negura,
Arunca-m-aş pîn'la stele
După ochii mîndrei mele,
Arunca-m-aş pîn'la nori
După ochii mîndrelor.

•
• •

Foaie verde mărgărint,
De cînd umblu în iubit
Doar cu codrul mă mîngîi
Şi-l pun seara căpătîi.
Am intrat în primăvară,
Dorul mîndrei mă omoară.
Cînd o văd venind la plug,
Scot din brazdă şi dejug,

Şi nu-mi vine nici c-o treabă,
Vine numai de mă-ntreabă:
— Bade, spune de ţi-s dragă?
I-aş răspunde că mi-i dragă,
Limba-n gură mi se leagă,
Şi nu pot să-i tăinuiesc,
Să-i spun cîte pătimesc
De cînd dorului slujesc.

•

• •

Pe dealul Săcelului
Vine-mi dorul mîndrului,
Aşa-mi vine de fierbinte,
Să stau pe loc m-aş aprinde.
Dar cu-atîta am noroc,
Că mă duc, nu stau pe loc.
Suflă, vinte, pe păminte,
Scoate-mi pe mîndru-nainte,
Că de doru-i m-oi aprinde.
Pădurice de brad mare,
Scoate-mi mîndrul pe cărare.

•

• •

Colea-n sat într-o grădină
Prinse dorul rădăcină —
Şi-aş voi să-l iau cu mine,
Şapte rădăcini îl ţine,

Şi-aş voi să-l iau acasă.
Şapte rădăcini nu-l lasă.

•

• •

Cine crede dorului
Are casa cucului
Şi odihna vîntului.

•

• •

Frunză verde de susai,
Pusei şaua pe doi cai,
Şi plecai
Cu ei la rai.
Nici la rai nu poţi să stai
De mirosul florilor
Şi de dorul fetelor.

•

• •

Codrule, codruţule,
Bunule, drăguţule,
Ian desfă-ţi cărările,
Să-mi duc supărările,
Dorul mîndrei arzător,
Că mă face călător.
Plouă, plouă, iarba creşte,
Dorul mîndrei mă topeşte;
Plouă, plouă, iarba-nspică,

Dorul mîndrei rău mă strică,
Inima mi se despică.

*

* *

De-aici pîn'la neic-al meu
Nu-i nici drum și nici părău,
Numai singur dorul meu.
De-aici pîn'la neic-al meu
Nu-i nici deal, nu-i nici cărare,
Numai dorul meu cel mare.

*

* *

Rele-s, bade, frigurile,
Da-s mai rele dragostile.
Maica din friguri mă scoate,
Dar din dragoste nu poate.
Maica-mi zise că mă scoate
De la cîte, de la toate:
De la două nu mă poate,
De la mîndra, de la moarte.

*

* *

Dorul meu pe unde pleacă
Nu-i pasăre să-l întreacă.
E mai repede ca vîntul,
Ca fulgerul și ca gîndul.
Pînă ce clipești o dată

Înconjoară lumea toată,
Pîn' clipești de două ori
A zburat mai sus de nori.

* * *

Suie mîndra pe colnic,
Răsucind la borangic,
Și pe fus n-a pus nimic.
Cu ochii duși după un nor —
Bată-te pustia, dor!

* * *

Să te-ajungă, mîndră, -ajungă
Dorul meu zăcînd pe dungă;
Și te bată, mîndră, bată
Dorul meu șezînd pe vatră.

* * *

Două doruri într-un loc,
Nu trăbă mai mare foc.
Două doruri într-o țară,
Nu trăbă mai mare pară.

* * *

Codrule, frunză rotundă,
Pleacă vîrfu de-mi fă umbră.
Nu mi-o face unde-i heac,
Ci mi-o fă unde mi-e drag.

Nu mi-o face sub răzor,
Şi mi-o fă unde mi-i dor.

* * *

Măghiran cu creanga-n apă,
Spune dorului să tacă.
Să nu cînte-aşa frumos
Că mi-i badea mînios.
Şi mi-i tare supărat,
De cînd noi doi ne-am lăsat.
Măghiran cu creanga-n vale,
Drag mi-i badea oacheş tare.
Măghiran cu creanga-n drum,
L-aş iubi şi nu ştiu cum,
L-aş lăsa şi nu mă-ndur,
L-aş iubi, mi-a fi păcat,
L-aş lăsa, mi-a fi bănat.

* * *

Duce-m-aş cu luna-n nor,
Nu mai pot de-a badei dor.
Duce-m-aş cu luna-n stele,
Nu mai pot de-a badei jele.

* * *

Cîtă boală e sub soare,
Nu-i ca dorul arzătoare,
Că dorul unde se pune

Face inima cărbune.
Cîtă boală e sub lună,
Nu-i ca dorul de nebună,
Că dorul unde se lasă
Face lacrimilor casă.

*

* *

Cine n-are dor destul,
Mute-şi casa lîngă drum:
Drumul sună,
Dor se-adună;
Vîntul bate,
Dor departe.

*

* *

Frunză verde şi una,
Cine-a zis dăinu-dăina,
Arsă i-a fost inima
Ca şi a mea săraca.
Cine-a zis dăina dintîie,
Arsă i-a fost ca şi mie.

*

* *

De-ar fi dorul ca vîntul,
S-ar aprinde pămîntul.

*

* *

Cine are dor pe lume,
Ştie luna cînd apune;
Cine are dor sub soare,
Ştie luna cînd răsare.

*

* *

Frunză verde măr uscat,
Astă-noapte m-am visat
Că mîndrul m-a sărutat.
M-am trezit şi-am pipăit,
Şi nimica n-am găsit:
Numai dorul inimii
Scris pe faţa perinii,
Cu mătasa genelor
Şi cu roua ochilor.

*

* *

La umbra de liliac
Dragostele ce mai fac?
Se sărută pînă zac.
Iar în vale la izvor
Se-ntîlneşte dor cu dor,
Se sărută pînă mor.

*

* *

Mult mă-ntreabă inima
Doru-mi e de cineva?
Foaie verde de scumpie,

Cum naiba dor să nu-mi fie,
Cînd și muntele că-i munte
Și-ncă are doruri multe,
Cu luna și cu ceața,
Cu iarba și cu frunza
Și cu mierla săraca.

*

* *

Unde-i mîndra cu doru'
Nu pot ara cu plugu',
Că s-anină plugu-n dor,
Trag boii numa' nu mor;
Și s-anină plugu-n jele,
Trag boii de rump tînjele.

*

* *

Foaie verde lemn ușor,
Cine are-n lume dor,
Duce-și viața mai ușor;
Eu am două dorurèle:
Dorul meu și-al puicii mele,
Două doruri, două grele.

*

* *

Cine n-are dor pe lume,
Vie să-i dau de la mine,
Că am dor cît un izvor,
Seacă trupușor de om.

Şi am dor cît o fîntînă,
Seacă trupul făr' de milă.

* * *

Bădişor depărtişor,
Nu-mi trimite-atîta dor
Pe pîrîu şi pe izvor
Şi pe gura tuturor,
Că eu ţi-oi trimite jele
Şi pe lună şi pe stele;
Dar stelele-s mărunţele,
Şi mă tem că n-or şti mere.

* * *

Eu de nu mi-aş şti hori,
De dor mare m-aş topi.
Dar cu gura hori îmi spun,
Cu inima legi îmi pun,
Cum cu mîndrul să m-adun;
Cu gurița hori îmi trag,
Cu inima legi îmi fac,
Cum mîndruţului să-i plac.

* * *

Suflă vîntul, nu înceată,
Dorul mîndrii nu se gată.
Şi din lună şi din nor
Eu cetesc numai tot dor.

*
* *

Cîntă cucu-n par de vie
Ş-acolo este-o chilie
Cu mușcată și tămîie.
Dragu meu acolo scrie.
Şi cînd scrie, mă mîngîie,
Cînd citeşte mă topeşte,
Cu ceriul mă potriveşte,
Cu luna, cu stelele,
Cu dragi rîndunelele,
Cu luna, cu soarele,
Cu dragi căprioarele.

*
* *

Alină-te dor, alină,
Că inima nu-i de vină.
Alină-te, dor şi jele,
Nu strica zilele mele.

*
* *

Sub un fag, lîngă tulpină,
Badea cîntă şi suspină.
Doamne, cum sună izvorul
Unde-şi cîntă badea dorul.
Săraca inima lui
E ca frunza plopului,
Că nu bate pic de vînt

Și-i vezi frunza tremurînd.
Și cînd bate și cînd stă,
Frunza lui se clatină.

*

* *

Pe margine de pămînt
Merge neica semănînd
Și din gură-așa grăind:
„Să te faci, grîule, faci,
Și să stai la secerat,
Ca mîndra la sărutat;
Și să stai la îmblătit
Ca și mîndra la iubit."

*

* *

Frunză verde, grîu mărunt,
De îndrăgostit ce sînt
Nu văd iarba pe pămînt,
Nici luna pe cer mergînd.
Nu știu luna pe cer merge,
Ori puica-mi la apă trece
Să-mi aducă apă rece,
Apă rece de izvor,
Cine-o bea, -i trece de dor,
Apă rece de fîntînă,
Cine-o bea, doru-i alină.

*

* *

Pe unde urîtul mere,
Pămîntul și iarba piere.
Pe unde trece dorul,
Crește iarba și locul.

*

* *

Pe unde merge dorul
Nu poți ara cu plugul,
Că s-agață plugu-n dor
Boii trag de se omor.
Pe unde merg dragostele
Poți ara cu vacile,
Plugul merge sfîrîind
Și vacile rumegînd.

*

*

Bate vîntul, bate vîntul,
Bate vîntul, mișcă crîngul,
Pe mine mă bate gîndul
Să las crîngul,
Să iau cîmpul.
Bate vîntul, bate vîntul,
Bate vîntul, arde cîmpul.
Ies la cîmp
Ca să mă sting,
Dar la crîng
Mai rău m-aprind.

Incheiere

Pe drumul dorului în poezia, teatrul, memorialistica și filozofia lui Lucian Blaga, am călătorit tot timpul spre unul din focarele vii ale dinamismului adînc al personalității și ființei sale. Am observat cum se constituie acest nucleu de lumină pe fondul de viață și de creație al poporului nostru, devenindu-i gînditorului și artistului Blaga, un punct de susținere a sa în univers. Orice exagerare ar fi de prisos și în afara intenționalității primare. Conceptul autohton, Blaga îl caută în cea mai pură întruchipare a sensibilității și gîndirii poporului românesc, — creația folclorică. În aventura sa absolută, poemul blagian ia de pe pămînt acest semn de viață adîncă pe care poetul anonim l-a numit în cîntecele sale dor. *De la Alecsandri, Russo, Eminescu, Hasdeu, Delavrancea, pînă la Sadoveanu, Densusianu, Pillat și Voiculescu, dorul din lirica populară fermecase deopotrivă pe savanți și pe poeți. Fusese simțit, într-adevăr, ca o matcă a regăsirii noastre. Lucian Blaga se circumscrie acestei unități spirituale în tradiția literelor românești. Nu prin „întoarcerea" la folclor sau prin transcrierea semantică a conceptelor sale, ci prin repotențare și recreație, înăl-*

Jo 36 00

țare proprie. Dorul va deveni o metaforă cu o încărcătură maximă de trăire poetică, pe care filozoful Lucian Blaga, în determinantele sistemului său filozofic idealist, o conceptualizează și în planul speculațiilor sale teoretice. Prin revelarea fondului autohton, Lucian Blaga, într-o epocă a atîtor îndepărtări de creația populară, continua un lung proces de adaptare a culturii noastre la marea cultură europeană a acestui secol.

Regăsindu-ne, îl regăsim în primul rînd pe Lucian Blaga, poet nu numai al dorului, dar la care dorul își redobîndește dreptul său la eternitate, prin simțire, prin poezie.

MARIN BUCUR

Cuprins

Argument 5

Dor şi Eternitate 7

Din POEMELE LUMINII, 1919
Lumina 32
La mare 33
Linişte 33
Dorul 34
O toamnă va veni 35

Din PAŞII PROFETULUI, 1921
Veniţi după mine, tovarăşi ! 36
În lan 38
Strigăt în pustie 38

Din LA CUMPĂNA APELOR, 1933
Boală 40
Lumina de ieri 40
Cîntăreţi bolnavi 41
Plajă 42
Stă în codru fără slavă 43

Din LA CURŢILE DORULUI, 1938
La curţile dorului 44
Ani, pribegie şi somn 45
Bunăvestire pentru floarea mărului 47
Oaspeţi nepoftiţi 48
Ciocîrlia 50

Satul minunilor 50
Belşug 51
Cîntecul bradului 52
Destin 53
Asfinţit marin 54
Alean 55
Coasta soarelui 55
Întoarcere 56

Din NEBĂNUITELE TREPTE, 1943
9 mai 1895 58
Autoportret 58
Fetiţa mea îşi vede ţara 59
Încîntare 60
Îndemn de poveste 61
Mînzul 62
Olarii 63
Dumbrava Roşie 64
Ardere 65
Veghe 66
Noemvrie 67
Cetini negre 68
Cîntec pentru anul 2000 69
Epitaf 70

Din POEZII, 1962
Mirabila sămînţă 71
Ceasul care nu apune 73
Ceas de vară 74
Văzduhul seminţe mişca 75
Drum de toamnă 76
Floare de viţă 77

Inima pădurii 77
Cerbul cu stea în frunte 78
Răsunet în noapte 79
Cîntecul spicelor 80
Strofe de-a lungul anilor 80
Descîntec 82
Alean şi amintiri ce torc 83
Nu crede tu vîntului 84
Catrenele dragostei 85
Risipei se dedă florarul 87
Drumeţie 88
Aripi de argint 89
Cîntecul vîrstelor 90
Dorul-dor 90
Atotştiutoarele 91
Primăvară 92
Stihuitorul 93
Fîntînile 93
Solstiţiul grădinilor 94
Însomnii 95
Noapte la mare 96
Soare iberic 97
Izvorul 98
Cîntec sub stele 99
Tîlcuri 100
Inscripţie pe-o casă nouă 100

Din ALTE POEZII, 1967
Columna lui Memnon 101
Sălcii plîngătoare 102
Răboj 103
Alean 104
Umblăm pe cîmp fără popas 105

Prin toate erele 105
Odă către Runa 106
Cîntecul călătorului în toamnă 107
Toate drumurile duc 108
Greeruşa 108

MEŞTERUL MANOLE, 1927 *(Fragment)* 111

SPAŢIUL MIORITIC, 1936, 137

DESPRE DOR 157

ELOGIUL SATULUI ROMÂNESC, 1937
(Fragment) 167

HRONICUL ŞI CÎNTECUL VÎRSTELOR
1955 *(Fragment)* 175

CÎNTECE DE DOR 188

ÎNCHEIERE 207

Lector: ION ACSAN
Tehnoredactor: GABRIELA ILIOPOLOS

Apărut 1971 Comanda nr. 221 Coli de tipar 13,5
Tiparul executat sub comanda nr. 481/1971 la Intreprinderea poligrafică Cluj Str. Brassay Nr. 5 Cluj
Republica Socialistă România

contemporanul nostru

Pe drumul dorului în poezia, teatrul, memorialistica şi filozofia lui Lucian Blaga, am călătorit tot timpul spre unul din focarele vii ale dinamismului adînc al personalităţii şi fiinţei sale. Am observat cum se constituie acest nucleu de lumină pe fondul de viaţă şi de creaţie al poporului nostru, devenindu-i gînditorului şi artistului Blaga, un punct de susţinere a sa în univers. Orice exagerare ar fi de prisos şí în afara intenţionalităţii primare. Conceptul autohton, Blaga îl caută în cea mai pură întruchipare a sensibilităţii şi gîndirii poporului românesc, — creaţia folclorică. În aventura sa absolută, poemul blagian ia de pe pămînt acest semn de viaţă pămîntească pe care poetul anonim l-a numit în cîntecele sale *dor*. De la Alexandri, Russo, Eminescu, Hasdeu, Delavrancea, pînă la Sadoveanu, Denusianu, Pillat şi Voiculescu, dorul din lirica populară fermecase deopotrivă pe savanţi şi pe poeţi. Fusese simţit, într-adevăr, ca o matcă a regăsirii [illegible] Lucian Blaga se circumscrie acestei unit[illegible] tradiţia literelor româneşti.

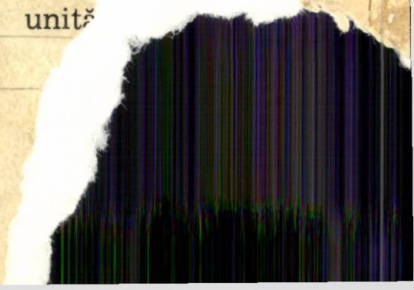

Lei 7,—